OSCAR
WILDE

DE PROFUNDIS

book

HUMANITAS

DE PROFUNDIS

Oscar Wilde (1854–1900) s-a născut la Dublin, într-o familie de aristocrați. Și-a terminat studiile la Magdalen College, Oxford, devenind în această perioadă oxfordiană un promotor al estetismului. S-a stabilit apoi la Londra, unde a publicat primul său volum de versuri (*Poems*, 1881). A făcut critică de artă și a ținut prelegeri despre artă, inclusiv în Statele Unite și Canada, iar de la mijlocul anilor 1880 a început să scrie regulat în *Pall Mall Gazette* și *Dramatic View*. În 1884 s-a căsătorit cu Constance Lloyd, cu care a avut doi fii (tumultuoasa lor viață împreună a fost înfățișată de Franny Moyle în *Constance. Tragica și scandaloasa viață a doamnei Oscar Wilde*, trad. rom. Humanitas, 2014). Între 1887 și 1889, spre a-și susține financiar familia, s-a angajat ca editor la revista *Woman's World*. În 1888 a publicat *Prințul fericit și alte povestiri* (*The Happy Prince and Other Tales*), iar în 1891 *Crima lordului Arthur Savile și alte povestiri* (*Lord Arthur Savile's Crime and Other Stories*; trad. rom. *Crima lordului Arthur Savile*, Humanitas, 2009) și opera sa capitală, *Portretul lui Dorian Gray* (*The Picture of Dorian Gray*), ale cărei accente homosexuale au provocat senzație în critica victoriană a vremii. În același an a început legătura sa cu lordul Alfred Douglas; doi ani mai târziu, s-a despărțit de soție. În anii 1890 a devenit foarte cunoscut ca dramaturg – *Evantaiul doamnei Windermere* (*Lady Windermere's Fan*, 1892), *O femeie fără importanță* (*A Woman of No Importance*, 1893), *Un soț ideal* (*An Ideal Husband*, 1895), *Ce înseamnă să fii onest* (*The Importance of Being Earnest*, 1895). În 1895 a fost arestat și condamnat pentru „crima de sodomie“ la doi ani de temniță grea. A scris în închisoare monologul dramatic *De profundis* (1897) și imediat după eliberare celebra *Baladă a închisorii din Reading* (*The Ballad of Reading Gaol*, 1898). Și-a petrecut restul vieții în Europa, în mare sărăcie. A murit de meningită în 1900, la Paris.

OSCAR WILDE

DE PROFUNDIS

Traducere din engleză și note de
LUANA SCHIDU

Postfață de
MIHAELA ANGHELESCU IRIMIA

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Mona Antohi, S. Skultéty
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Radu Dobreci, Dan Dulgheru

Oscar Wilde
De Profundis

ISBN 978-973-50-4657-6 (pdf)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Închisoarea MS*, Reading

Dragă Bosie,

După o lungă și neroditoare așteptare, am hotărât să-ți scriu eu, atât de dragul tău, cât și de al meu, căci n-aș vrea să cred că am trecut prin doi ani lungi de temniță fără să fi primit niciodată un rând de la tine, ori măcar vreo veste, vreun mesaj, altele decât cele ce mi-au produs suferință.

Nefasta și profund deplorabila noastră prietenie s-a sfârșit în ruine și oprobriu public pentru mine, deși amintirea vechii noastre afecțiuni îmi este adesea aproape, iar gândul că dezgustul, amărăciunea și disprețul vor lua pentru totdeauna în inima mea locul pe care odinioară îl avea dragostea mă întristează cumplit: vei simți, cred, și tu, în sufletul tău, că a-mi scrie aici, unde zac în singurătatea vieții de închisoare, ar fi mai bine decât să-mi publici scrisorile fără permisiunea mea ori să-mi dedici poezii fără să ți-o cer, chiar dacă lumea nu va ști nimic despre vorbele de durere

* Maiestății Sale.

sau de pasiune, de căință sau de indiferență pe care vei alege să le trimiți ca răspuns ori chemare.

Nu am nici o îndoială că în această scrisoare, în care sunt nevoit să scriu despre viața ta și a mea, despre trecut și despre viitor, despre lucruri dulci prefăcute în amărăciune și despre lucruri amare ce s-ar putea transforma în bucurie, se vor afla multe ce îți vor răni orgoliul până-n măduva oaselor. Dacă se va întâmpla astfel, citește scrisoarea iar și iar, până îți va ucide orgoliul. Dacă vei găsi în ea ceva de care vei simți că ești acuzat pe nedrept, amintește-ți că trebuie să fim recunoscători că există ceva de care putem fi acuzați pe nedrept. Dacă va fi în ea un singur pasaj care-ți va aduce lacrimi în ochi, plângi așa cum plângem noi în închisoare, unde ziua nu e mai străină de lacrimi ca noaptea. Este singurul lucru care te poate salva. Dacă te duci să te plângi mamei tale, așa cum ai făcut-o în legătură cu disprețul pe care l-am afișat față de tine în scrisoarea mea către Robbie, ca ea să te flateze și să te aline, redându-ți mulțumirea de sine sau vanitatea, vei fi pierdut pe veci. Dacă-ți găsești o singură scuză falsă, îți vei găsi curând o sută, și vei fi exact acolo unde erai înainte. Încă mai spui, așa cum i-ai spus lui Robbie în răspunsul tău, că „*îți atribui motivații nedemne*“? Ah! Tu n-ai avut motivații în viață. N-ai avut decât pofte. O motivație este un țel intelectual. Că erai „*foarte tânăr*“ când a început prietenia noastră? Defectul tău n-a fost că știai atât de puține despre viață, ci că știai prea multe. Zorii tinereții tale,

cu înflorirea ei delicată, cu lumina ei limpede și pură, cu bucuria inocenței și a așteptării, i-ai lăsat mult în urmă. Cu picioare iuți, ai trecut în fugă de la Romantism la Realism. Mocirla și ceea ce trăiește în ea au început să te fascineze. Asta a fost originea restriștii în care mi-ai căutat ajutorul, și eu, atât de neînțelept după măsura înțelepciunii acestei lumi, din compasiune și din bunătate, ți l-am dat. Trebuie să citești această scrisoare până la capăt, chiar dacă fiecare cuvânt ar putea fi pentru tine precum focul sau cuțitul unui chirurg care fac pielea delicată să ardă ori să sângereze. Amintește-ți că în ochii zeilor un prost este cu totul altceva decât în ochii oamenilor. Cineva care nu știe absolut nimic despre manifestările Artei în revoluția ei sau capriciile gândirii în evoluția ei, despre solemnitatea versului latin sau mai marea muzicalitate a vocalicei limbi grecești, despre sculptura toscană ori cântecul elisabetan ar putea fi totuși plin de cea mai încântătoare înțelepciune. Adevăratul prost, cel pe care zeii l-ar batjocori sau l-ar mutila, este cel care nu se cunoaște pe sine. Eu am fost astfel prea multă vreme. Tu ai fost astfel pentru prea multă vreme. Nu mai fi. Nu te teme. Viciul suprem este superficialitatea. Orice lucru înțeles e bun. Mai amintește-ți că, oricât de mult ai suferi tu citind, eu sufăr și mai mult așternând pe hârtie. Cu tine, Puterile Nevăzute au fost foarte îngăduitoare. Ți-au permis să vezi formele bizare și tragice ale Vieții așa cum se văd umbrele într-un cristal. Capul Meduzei, care îi împietrește pe muritori, ție ți s-a permis să-l privești doar prin oglindă. Tu ai

mers singur printre flori. Mie, încântătoarea lume de culori și mișcare mi-a fost răpită.

Voi începe prin a-ți spune că mă învinuiesc cumplit. Stând aici, în această celulă întunecoasă, în haine de osândit, un om dezonorat și distrus, mă învinuiesc. În nopțile tulburi și agitate de neliniște, în zilele lungi și monotone de suferință, pe mine mă învinuiesc. Mă învinuiesc că am permis unei prietenii neintelectuale, o prietenie al cărei scop primar nu era crearea și contemplarea lucrurilor frumoase, să-mi domine complet viața. De la bun început a fost o distanță prea mare între noi. Tu ai fost leneș la școală, mai mult decât leneș la universitate. Nu ți-ai dat seama că un artist, și mai ales un artist cum sunt eu, adică unul pentru care calitatea operelor depinde de intensificarea personalității, are nevoie pentru dezvoltarea artei sale de compania ideilor, de o atmosferă intelectuală, de liniște, pace și solitudine. Tu îmi admirai opera când era încheiată: te bucurai de succesele strălucitoare ale premierelor mele și de petrecerile fastuoase ce le urmau: erai mândru, firesc, de altfel, să fii prietenul intim al unui artist atât de distins; dar nu puteai înțelege condițiile necesare pentru producerea operei de artă. Eu nu vorbesc în fraze retoric exagerate, ci în termenii adevărului absolut și ai realității când îți reamintesc că în tot timpul cât am fost împreună nu am scris un singur rând. La Torquay, Goring, Londra, Florența sau în altă parte, viața mea, cât mi-ai fost alături, a fost total sterilă și necreativă. Și, cu ex-

cepția unei foarte scurte perioade, mi-ai fost, regret s-o spun, mereu alături.

Îmi amintesc, de pildă, cum în septembrie '93, ca să aleg un singur exemplu din multe, mi-am luat un apartament, pur și simplu ca să lucrez fără a fi deranjat, căci încălcasem contractul cu John Hare, pentru care promisesem să scriu o piesă, și care mă presa în sensul acesta. În prima săptămână, te-ai ținut departe. Avuseserăm, câtuși de puțin nefiresc, de altfel, un diferend de opinii în privința valorii morale a traducerii tale după *Salomé**, așa că te-ai mulțumit să-mi trimiți scrisori stupide pe această temă. În săptămâna aceea am scris și am cizelat până la ultimul detaliu, așa cum s-a și jucat în final, actul întâi din *Un soț ideal*; în săptămâna următoare te-ai întors și a trebuit, practic, să renunț la lucru. Ajungeam în St. James's Place în fiecare dimineață la ora 11.30 ca să pot gândi și scrie fără întreruperile inerente propriei mele case, oricât de liniștită ar fi fost acea casă. Dar mă străduiam în van. La ora douăsprezece, te înființai și rămâneai, fumând și pălăvrăgind, până la 13.30, când trebuia să te conving să ieșim pentru prânz la Café Royal sau la Berkeley. Prânzul, cu lichiorurile lui, dura până la 15.30. Te retrăgeai un ceas la Whites'. La ora ceaiului, apăreai din nou și stăteai până se făcea timpul să te îmbraci pentru dineu. Luai masa cu mine

* Piesă scrisă în franceză de Oscar Wilde în 1891 și tradusă în engleză trei ani mai târziu.

fie la Savoy, fie în Tite Street. Nu ne despărțeam, de regulă, decât după miezul nopții, deoarece o cină târzie la Willis's trebuia să încheie încântătoarea zi. Așa a fost viața mea în acele trei luni, necontenit, cu excepția celor patru zile în care ai fost în străinătate. Apoi, firește, a trebuit să merg la Calais să te aduc înapoi. Pentru cineva cu firea și temperamentul meu, a fost o situație deopotrivă grotescă și tragică.

Cu siguranță îți dai seama acum, nu-i așa? Nu se poate să nu realizezi că incapacitatea ta de a fi singur, natura ta atât de exigentă în a pretinde neîncetat atenția și timpul celorlalți, lipsa ta totală de putere de concentrare intelectuală, accidentul nefericit – căci îmi place să cred că n-a fost altceva – că nu reușiseși încă să deprinzi „stilul oxfordian“ în chestiunile intelectuale, că nu erai, adică, un om care să se poată juca grațios cu ideile, ci unul care nu cunoștea decât violența opiniei – toate aceste lucruri, combinate cu faptul că dorințele și interesele tale erau în Viață, și nu în Artă, au fost la fel de distrugătoare pentru propria ta evoluție în cultură pe cât au fost și pentru activitatea mea artistică. Când compar prietenia mea cu tine cu prietenia cu oameni mult mai tineri, precum John Gray sau Pierre Louÿs, mi se face rușine. Viața mea reală, viața mea superioară a fost cu ei și alții ca ei.

Nu vorbesc acum despre rezultatele oribile ale prieteniei cu tine. Mă gândesc doar la calitatea ei atât cât a durat. A fost degradantă pentru mine din punct de

vedere intelectual. Aveai rudimentele caracteristice unui temperament artistic în fașă. Dar te-am întâlnit fie prea târziu, fie prea devreme, nu știu care din două. Când erai plecat, mă simțeam bine. În momentul acela, la începutul lui decembrie al anului la care mă refer, când am reușit s-o fac pe mama ta să te trimită din Anglia, am adunat pânza ruptă, deșirată a imaginației mele, mi-am luat din nou viața în mâini și nu numai că am terminat celelalte trei acte din *Un soț ideal*, dar am conceput și aproape am terminat alte două piese de cu totul alt fel, *Tragedie florentină* și *La Sainte Courtisane*; dar pe neașteptate, nechemat, nedorit și în împrejurări fatale pentru fericirea mea, te-ai întors. Cele două piese au rămas astfel imperfecte și n-am mai fost în stare să le reiau. N-am mai putut regăsi niciodată starea care le crease. Acum, după ce ai publicat tu însuți un volum de versuri, vei ști să recunoști adevărul a tot ce am spus aici. Dacă vei putea sau nu, rămâne un adevăr hidos, ascuns în străfundurile prieteniei noastre. Cât ai stat cu mine ai fost distrugerea absolută a Artei mele, și pentru că ți-am permis să te interpui constant între mine și Artă mi-e rușine și mă învinovățesc în cel mai înalt grad. Tu nu puteai ști, nu puteai înțelege, nu puteai aprecia. Nu aveam dreptul să aștept așa ceva de la tine. Nu erai interesat decât de mesele și capriciile tale. Nu doreai decât distracții, plăceri comune sau mai puțin comune. De asta avea sau credea că are nevoie temperamentul tău la momentul acela. Ar fi

trebuit să-ți interzic casa mea și apartamentul de lucru, cu excepția cazurilor când te invitam eu în mod special. Mă condamn fără nici o reținere pentru slăbiciunea mea. A fost pură slăbiciune. O jumătate de oră cu Arta a însemnat întotdeauna pentru mine mai mult decât o întreagă eră cu tine. În realitate, nimic, în nici o perioadă a vieții mele, nu a avut cea mai mică importanță în comparație cu Arta. Dar în cazul unui artist slăbiciunea este de-a dreptul crimă, când este o slăbiciune ce paralizează imaginația.

Mă învinovățesc, de asemenea, că ți-am permis să mă aduci la o ruină financiară totală și discreditantă. Îmi amintesc cum într-o dimineață de la începutul lui octombrie '92 stăteam împreună cu mama ta în pădurile îngălbenite de la Bracknell. La vremea aceea știam prea puțin despre adevărata ta natură. Stătusem o dată cu tine, la Oxford, de sâmbătă până luni. Tu stătuseși zece zile cu mine la Cromer și jucaseși golf. A venit vorba despre tine, și mama ta a început să-mi vorbească despre caracterul tău. Mi-a spus că ai două defecte principale, și anume vanitatea și, după cum s-a exprimat ea, „*o atitudine total greșită față de bani*". Îmi amintesc prea bine că am râs. Habar nu aveam că prima avea să mă ducă în închisoare, iar cea de-a doua la faliment. Credeam că vanitatea era un fel de floare delicată pe care un tânăr o poartă la butonieră; cât despre extravaganță – căci nu-mi închipuiam că se referea la altceva decât la extravaganță –, virtuțile prudenței și cumpătării erau străine atât firii, cât și

mediului meu. Dar înainte ca prietenia noastră să împlinească o lună, am început să înțeleg ce voia să spună de fapt mama ta. Insistența ta asupra unei vieți de nechibzuită risipă, neîncetatele cereri de bani, pretenția ta ca toate plăcerile să-ți fie plătite de mine – fie că eram cu tine, fie că nu – mi-au adus după o vreme serioase dificultăți financiare, iar ceea ce a făcut ca extravaganțele să devină atât de monoton neinteresante pentru mine, pe măsură ce îmi stăpâneai tot mai puternic viața, a fost că banii nu prea erau cheltuiți pe alte plăceri decât mâncatul, băutul și altele asemenea. Din când în când, e o bucurie să ți se înroșească masa de vin sau trandafiri, dar tu ai depășit orice gust ori temperanță. Cereai fără eleganță și primeai fără recunoștință. Ai ajuns să crezi că aveai cumva dreptul să trăiești pe socoteala mea într-un lux exagerat cu care nu ai fost obișnuit niciodată, ceea ce făcea ca apetitul tău să fie tot mai intens, iar în cele din urmă, dacă pierdeai bani în vreun cazinou din Alger, pur și simplu îmi telegrafiai a doua zi dimineața la Londra să transfer suma pierdută în contul tău și nu te mai gândeai la asta nici o clipă.

Dacă îți voi spune că între toamna lui 1892 și data întemnițării mele am cheltuit cu tine și pentru tine peste 5 000 de lire în bani lichizi, pe lângă notele de plată, îți vei face o idee despre stilul de viață asupra căruia insistai. Crezi că exagerez? Cheltuielile mele obișnuite cu tine într-o zi oarecare la Londra – pe gustări, prânz, cină, distracții, birje și toate celelalte –

variau între 12 și 20 de lire, iar cheltuielile săptămânale erau, desigur, proporționale, variind între 80 și 130 de lire. Pentru cele trei luni pe care le-am petrecut împreună la Goring, cheltuielile mele (evident, incluzând și chiria) au fost de 1 340 de lire. Împreună cu lichidatorul meu, am fost nevoit să trec pas cu pas prin fiecare element al vieții mele. A fost oribil. *„Să trăiești simplu și să gândești înalt“* era, firește, un ideal pe care nu l-ai fi putut aprecia la vremea aceea, dar o astfel de extravaganță a fost dezonorantă pentru amândoi. Una dintre cele mai încântătoare cine pe care mi le amintesc a fost una împreună cu Robbie într-o cafenea micuță din Soho, care a costat cam tot atâția șilingi câte lire m-au costat cele cu tine. Din cina cu Robbie a rezultat primul și cel mai bun dintre dialogurile mele. Idee, titlu, tratare, manieră, totul pentru o *table-d'hôte* de 3 franci și 50 de cenți. În urma meselor nechibzuite luate cu tine, nu a rămas decât amintirea că s-a mâncat și s-a băut prea mult. Iar faptul că am cedat solicitărilor tale ți-a dăunat. Acum știi asta. Te-a făcut să fii deseori lacom: câteodată câtuși de puțin scrupulos, întotdeauna lipsit de delicatețe. În mult prea multe ocazii m-am simțit prea puțin bucuros ori privilegiat să-ți fiu gazdă. Ai uitat – nu voi spune politețea formală a mulțumirii, căci politețea formală tensionează o prietenie strânsă – eleganța companiei agreabile, farmecul conversației plăcute, acel τερπνὸν καλόν*, cum îl numeau grecii, și toate acele

* *Terpnón kalón* „plăcere frumoasă“ (în greacă, în original).

blânde manifestări umane ce fac viața încântătoare și o acompaniază asemeni muzicii, ținând lucrurile în armonie și umplând cu melodie golurile discordante sau tăcute. Și deși ți s-ar putea părea ciudat că cineva aflat în situația cumplită în care mă aflu eu poate găsi o diferență între o nenorocire și alta, recunosc cinstit că nebunia de a fi aruncat toți banii aceia pe tine și de a te fi lăsat să-mi risipești averea atât spre răul tău, cât și al meu dă, pentru mine, o notă de banal desfrâu falimentului meu, dublându-mi rușinea. Nu pentru asta am fost făcut.

Dar cel mai mult mă condamn pentru întreaga degradare etică pe care ți-am permis să mi-o produci. Fundamentul caracterului este voința, iar voința mea a ajuns să se supună total voinței tale. Pare grotesc s-o spun, dar nu este mai puțin adevărat. Acele necontenite scene de care părea să ai o nevoie aproape fizică și în care mintea și trupul tău se distorsionau și deveneai un lucru îngrozitor de văzut și de auzit, acea manie oribilă pe care o moștenești de la tatăl tău, mania de a scrie scrisori revoltătoare și pline de ură, totala lipsă de control asupra emoțiilor tale, care se vede în accesele lungi și ofuscate de tăcere bosumflată, precum și din crizele bruște de mânie aproape epileptică, toate aceste lucruri, referitor la care una dintre scrisorile mele – uitată de tine la Savoy sau la vreun alt hotel și prezentată la proces de avocatul tatălui tău – conținea un apel deloc lipsit de patos, dacă ai fi fost în stare la vremea aceea să recunoști patosul fie în elementele, fie în expresia lui – toate

acestea, spun eu, sunt originea și cauzele cedărilor la pretențiile tale ce sporeau zi după zi. M-ai epuizat. A fost triumful spiritului mărunt asupra celui măreț. A fost un caz de tiranie a celui slab asupra celui puternic pe care undeva, într-una dintre piesele mele, o descriu ca fiind „singura tiranie care durează".

Și a fost inevitabil. În fiecare relație din viață trebuie să găsim un *moyen de vivre*. În cazul tău, omul trebuie fie să renunțe la tot în favoarea ta, fie să renunțe la tine. Nu există altă opțiune. Dintr-o profundă, deși greșită afecțiune față de tine, dintr-o mare compasiune pentru defectele tale de caracter și temperament, din cauza proverbialei mele bunătăți și leni celtice, dintr-o aversiune artistică față de scene grosolane și cuvinte urâte, din incapacitatea de a avea vreun resentiment, care mă caracteriza la vremea aceea, din neplăcerea mea de a vedea viața amărâtă și urâțită de lucruri ce mie, care aveam ochii îndreptați în altă parte, îmi păreau fleacuri prea mărunte pentru a le acorda mai mult de-o clipă de gândire sau interes – din toate aceste motive, oricât de simple ar părea, ți-am cedat întotdeauna. Ca rezultat firesc, solicitările tale, eforturile tale de dominare, pretențiile tale au devenit tot mai nerezonabile. Cel mai meschin motiv, cea mai josnică poftă, cea mai banală pasiune deveneau pentru tine legi pe care trebuiau să se întemeieze întotdeauna viețile altora și pentru care, dacă era necesar, ei puteau fi sacrificați fără nici un scrupul. Știind că dacă faci o scenă obții întotdeauna

ceea ce vrei, era normal să treci, aproape inconștient, nu am nici o îndoială, la orice exces de violență vulgară. La sfârșit nu știai către ce destinație goneai sau cu ce scop în minte. După ce ai pus stăpânire pe geniul meu, pe voința mea, pe averea mea, ai pretins, în lăcomia ta oarbă și insațiabilă, întreaga mea existență. Ai luat-o. În cel mai tragic moment al vieții mele, chiar înainte de deplorabilul meu pas de a-mi înainta absurda acțiune judecătorească, de o parte era tatăl tău, care mă ataca lăsându-mi cărți de vizită hidoase la clubul meu, pe de alta erai tu, care mă atacai cu scrisori nu mai puțin dezgustătoare. Scrisoarea pe care am primit-o de la tine în dimineața zilei în care ți-am îngăduit să mă duci la poliție ca să solicit acel ridicol mandat de arestare pentru tatăl tău a fost una dintre cele mai rele pe care le-ai scris și din motivul cel mai ticălos. Între voi doi, mi-am pierdut capul. Judecata m-a părăsit. I-a luat locul teroarea. Ca să fiu sincer, nu vedeam cum aș putea să scap de vreunul dintre voi. M-am dus orbește, împleticindu-mă, ca un bou la tăiere. Făcusem o colosală greșeală psihologică. Crezusem întotdeauna că a-ți ceda în lucruri mărunte nu însemna nimic; că atunci când sosea un moment important îmi puteam reafirma voința în superioritatea ei firească. Nu a fost așa. În momentul important voința m-a trădat complet. În viață nu există de fapt lucruri mari sau lucruri mici. Toate lucrurile au aceeași valoare și aceeași dimensiune. Obiceiul meu – datorat la început mai ales indiferenței – de

a-ți ceda în toate a devenit pe nesimțite o parte reală a naturii mele. Fără ca eu să știu, a dat temperamentului meu o stereotipie permanentă, fatală. De aceea, în subtilul epilog la prima ediție a *Eseurilor* sale, Pater* spunea că „Eșecul înseamnă să-ți formezi obiceiuri". Când a spus-o, indivizii nesărați de la Oxford au considerat fraza o simplă inversiune deliberată a textului oarecum obositor al *Eticii* lui Aristotel, dar în ea este ascuns un adevăr minunat, teribil. Ți-am permis să-mi distrugi forța de caracter, iar pentru mine formarea unui obicei s-a dovedit nu doar un Eșec, ci însăși Ruina. Etic, ai fost pentru mine și mai distructiv decât artistic.

O dată căpătată permisiunea, voința ta a condus, firește, totul. Într-o vreme când ar fi trebuit să fiu la Londra, să ascult sfaturi înțelepte și să chibzuiesc calm la odioasa capcană în care mă lăsasem prins – capcana cu exploziv, cum o numește și astăzi tatăl tău –, tu, dintre toate locurile detestabile de pe pământul lui Dumnezeu, insistai să te duc la Monte Carlo, ca să poți să joci toată ziua și toată noaptea, atâta timp cât cazinoul rămânea deschis.

Cât despre mine – care nu sunt câtuși de puțin atras de bacara –, eram lăsat singur afară. Refuzai să discuți fie și cinci minute despre situația în care mă aduseserăți tu și tatăl tău. Treaba mea era doar să-ți plătesc cheltuielile de la hotel și pierderile la cărți.

---

* Walter Pater (1839–1894), eseist, literat și critic de artă englez.

Cea mai mică aluzie la chinul care mă aștepta era privită cu agasare. O nouă marcă de șampanie care ne era recomandată te interesa mai mult... La întoarcerea în Londra aceia dintre prietenii mei care chiar îmi doreau binele m-au implorat să mă retrag în străinătate și să nu înfrunt un proces imposibil. Tu le-ai atribuit motivații meschine pentru aceste sfaturi, iar pe mine m-ai făcut laș pentru că îi ascultam. M-ai silit să rămân și să rezist sfidător în boxa acuzaților, dacă era posibil, printr-un sperjur absurd și prostesc. În cele din urmă, am fost, firește, arestat și tatăl tău a devenit eroul momentului: de fapt, mai mult decât doar eroul momentului: acum familia ta stă, lucru destul de ciudat, în rând cu Nemuritorii: căci, cu acel efect grotesc ce pare un element gotic al istoriei și face din Clio cea mai puțin serioasă dintre muze, tatăl tău va trăi veșnic între părinții buni, cu spiritul pur, ai literaturii de școală de duminică, în timp ce locul tău este alături de pruncul Samuel, iar eu, în bolgia cea mai de jos a Malebolgelui*, stau între Gilles de Retz** și marchizul de Sade.

* Cercul al optulea din *Infernul* lui Dante.

** Gilles de Montmorency-Laval, cunoscut și ca Gilles de Rais sau Gilles de Retz (1405–1440), baron, cavaler, mareșal al Franței și tovarăș de arme al Ioanei d'Arc. Cu câțiva ani înainte de moarte a părăsit armata în favoarea științelor oculte. Acuzat că a omorât peste o sută de oameni, majoritatea copii, a fost judecat și condamnat la moarte. Se crede că el a inspirat personajul Barbă-Albastră al lui Charles Perrault.

Bineînțeles că ar fi trebuit să scap de tine. Ar fi trebuit să te scutur din viața mea așa cum scuturi de pe veșminte ceva ce te înțeapă. În cea mai frumoasă dintre piesele lui, Eschil ne povestește despre marele rege care aduce acasă un pui de leu, λέοντος ἶνιν*, și îl iubește pentru că vine cu ochi strălucitori la chemarea lui și se gudură pe lângă el pentru mâncare: φαιδρωπὸς ποτὶ χεῖρα σαίνων τε γαστρὸς ἀνάγκαις**. Și animalul crește și își arată adevărata natură a rasei sale, ἦθος τὸ πρόσθε τοκήων***, și îl distruge pe rege și casa lui și tot ce are.**** Mi se pare că la fel am fost și eu. Greșeala mea nu a fost însă că nu m-am despărțit de tine, ci că m-am despărțit de tine mult prea des. După socotelile mele, puneam capăt prieteniei cu tine o dată la trei luni, și cu fiecare ocazie tu reușeai prin rugăminți umile, telegrame, scrisori, intervenții ale prietenilor tăi, intervenții ale prietenilor mei și alte asemenea tertipuri să mă determini să te primesc înapoi. Când, la sfârșitul lui martie '93, ai ieșit din casa mea de la Torquay, hotărâsem să nu-ți mai vorbesc nicicând și să nu-ți mai permit în nici un caz să mai fii lângă mine, atât de revoltătoare fusese

---

* *Léontos ínin* (Eschil, *Agamemnon*, v. 716–717).

** *Faidropós potí chéira sáinon te gastrós anánkais* (Eschil, *Agamemnon*, v. 725–726).

*** *Éthos to prósthe tokéon* „(adevărata) fire (plasată) în fața acțiunii de a mânca" (Eschil, *Agamemnon*, v. 727–728).

**** Referire metaforică a Casandrei la Egist în *Agamemnon* (v. *Tragicii greci*, ESPLA, București, 1958, pp. 95–96).

scena pe care o făcuseși în seara de dinaintea plecării tale. Mi-ai scris și mi-ai telegrafiat din Bristol ca să mă implori să te iert și să mă întâlnesc cu tine. Preceptorul tău, care rămăsese, mi-a spus că uneori îi păreai absolut iresponsabil prin ceea ce spuneai sau făceai și că majoritatea bărbaților de la Magdalen College, dacă nu toți, aveau aceeași opinie. Am consimțit să te întâlnesc și bineînțeles că te-am iertat. Mergând în oraș, m-ai implorat să te duc la Savoy. Aceasta a fost cu adevărat o vizită fatală pentru mine.

Trei luni mai târziu, în iunie, eram la Goring. Câțiva dintre colegii tăi de la Oxford au venit să stea la noi de sâmbătă până luni. În dimineața zilei când au plecat, ai făcut o scenă atât de îngrozitoare, atât de jenantă, încât ți-am spus că trebuie să ne despărțim. Îmi amintesc destul de bine cum stăteam pe terenul drept de crochet, cu gazonul frumos de jur împrejurul nostru, și îți spuneam că ne stricam viața unul altuia, că tu mi-o distrugeai cu totul pe a mea și că eu în mod evident nu te făceam fericit de fapt, și că o despărțire irevocabilă, o separare completă era singurul lucru înțelept pe care-l puteam face. Ai șters-o bosumflat după prânz, lăsându-i majordomului una dintre cele mai ofensatoare scrisori ale tale, ca să mi-o înmâneze după plecarea ta. Nici nu trecuseră trei zile și telegrafiai din Londra, implorând să fii iertat și să ți se permită să revii. Luasem casa spre a-ți face pe plac. Îți angajasem, la cererea ta, servitori personali. Îmi părea îngrozitor de rău pentru temperamentul

oribil căruia îi erai pradă. Țineam la tine. Așa că te-am lăsat să te întorci și te-am iertat. Dar trei luni mai târziu, în septembrie, au izbucnit noi scene, când ți-am atras atenția asupra greșelilor școlărești pe care le făcuseși în încercarea de a traduce *Salomé*. Acum ești, probabil, destul de școlit în ale limbii franceze ca să-ți dai seama că traducerea era nedemnă de tine, un student de la Oxford, după cum era nedemnă și de opera pe care căutai s-o redai. Firește, pe atunci nu știai, și într-una dintre scrisorile violente pe care mi le-ai scris pe tema asta spuneai că nu ai „*nici un fel de obligație intelectuală*“ față de mine. Îmi amintesc că atunci când am citit această afirmație am simțit că era singurul lucru adevărat pe care mi l-ai scris în tot cursul prieteniei noastre. Mi-am dat seama că o natură mai puțin cultivată ți s-ar fi potrivit de fapt mult mai bine. Spun asta fără nici un pic de amărăciune, e doar o remarcă în legătură cu însoțirea dintre noi. Până la urmă, liantul oricărei însoțiri, fie ea în căsătorie sau în prietenie, este conversația, și conversația trebuie să aibă o bază comună, iar între doi oameni de o cultură profund diferită singura bază comună posibilă este nivelul cel mai de jos. Lucrurile mărunte în gândire și în acțiune sunt încântătoare. Făcusem din ele piatra de temelie a unei filozofii strălucite, exprimată în piese de teatru și paradoxuri. Deșertăciunea și nesăbuința vieții tale deveneau însă adeseori extrem de obositoare pentru mine: ne întâlneam doar în mocirlă; și oricât de fascinant, teribil de fascinant,

era singurul subiect în jurul căruia se învârtea mereu discursul tău, până la urmă devenea cam monoton pentru mine. Adeseori mă plictisea de moarte și îl acceptam așa cum acceptam pasiunea ta pentru vodeviluri sau mania pentru extravaganțe absurde în mâncare și băutură, sau oricare dintre trăsăturile tale de caracter mai puțin atrăgătoare pentru mine, ca pe ceva cu care trebuie pur și simplu să te împaci, o parte din prețul mare pe care îl plătește cineva pentru că te cunoaște. Când, plecând de la Goring, m-am dus două săptămâni la Dinard, te-ai supărat cumplit că nu te-am luat cu mine și, înainte de a porni într-acolo, mi-ai făcut câteva scene foarte neplăcute pe tema asta la hotelul Albemarle, și mi-ai trimis câteva telegrame la fel de neplăcute la un conac unde zăboveam câteva zile. Ți-am spus, țin minte, că mi se părea că e de datoria ta să stai o vreme cu ai tăi, căci îți petrecuseși tot sezonul departe de ei. În realitate însă, ca să fiu absolut sincer cu tine, nu mai puteam în nici un caz să-ți permit să fii cu mine. Fuseserăm împreună aproape douăsprezece săptămâni. Aveam nevoie de odihnă și libertate după tensiunea teribilă a companiei tale. Era necesar pentru mine să fiu puțin singur. Îmi era intelectualmente necesar. Așa că-ți mărturisesc că am văzut în scrisoarea ta, din care am citat, o foarte bună ocazie pentru a pune capăt prieteniei fatale care se născuse între noi, de a-i pune capăt fără amărăciune, ceea ce mai încercasem să fac în acea luminoasă dimineață de iunie, la Goring, cu trei luni înainte. Mi

s-a relatat însă – trebuie s-o spun pe șleau, de către unul dintre prietenii mei, la care te-ai dus aflat la ananghie – că erai foarte rănit, aproape umilit chiar, că ți se trimisese înapoi lucrarea ca tema unui școlar, că așteptam prea multe de la tine din punct de vedere intelectual și că, orice ai fi scris sau făcut, îmi erai absolut devotat. Nu voiam să fiu primul care să te controleze ori să te descurajeze în începuturile tale literare: știam foarte bine că nici o traducere, în afară de una făcută de un poet, nu poate reda în măsura adecvată culoarea și cadența scrierii mele; devotamentul mi se părea, mi se mai pare încă, un lucru minunat, ce nu poate fi disprețuit cu ușurință. Așa că am primit înapoi traducerea și te-am primit și pe tine. Exact trei luni mai târziu, după o serie de scene ce au culminat cu una mai revoltătoare ca de obicei, când ai venit într-o seară de luni în apartamentul meu însoțit de doi prieteni, m-am trezit fugind în străinătate a doua zi ca să scap de tine, dând familiei mele un pretext absurd pentru plecarea neașteptată și lăsând servitorului o adresă falsă, de teamă că ai putea să vii după mine cu următorul tren. Și îmi amintesc că în după-amiaza aceea, în vagonul de tren ce gonea spre Paris, mă gândeam în ce situație imposibilă, cumplită, profund greșită intrase viața mea, cum eu, un om de reputație internațională, eram de-a dreptul forțat să fug din Anglia în încercarea de a scăpa de o prietenie distructivă pentru tot ce era bun în mine, atât din punct de vedere intelectual, cât și etic; omul

de care fugeam nu era o creatură teribilă țâșnită în viața modernă din vreun canal ori mocirlă, cu care mă încurcasem, ci tu, un tânăr de aceeași condiție socială ca mine, care a studiat la același colegiu din Oxford și a fost oaspete frecvent în casa mea. Au urmat obișnuitele telegrame de rugăminți stăruitoare și remușcări: le-am ignorat. Într-un târziu, ai amenințat că, dacă nu accept să te întâlnesc, vei refuza categoric să pleci în Egipt. Eu însumi, cu știința și participarea ta, o implorasem pe mama ta să te trimită în Egipt, departe de Anglia, căci îți distrugeai viața la Londra. Știam că, dacă nu te duceai, avea să fie o mare dezamăgire pentru ea; de dragul ei, m-am întâlnit cu tine și, sub imperiul unei mari emoții, pe care nici chiar tu nu se poate s-o fi uitat, am iertat trecutul; dar nu am spus absolut nimic despre viitor.

Îmi amintesc că a doua zi după ce m-am întors la Londra stăteam în camera mea și încercam cu tristețe și seriozitate să mă hotărăsc dacă erai cu adevărat așa cum mi se părea mie, atât de plin de groaznice defecte, atât de profund nociv pentru tine și pentru alții, atât de fatal pentru oricine te cunoaște sau doar se află în preajma ta. O săptămână întreagă m-am gândit la asta și m-am întrebat dacă până la urmă nu eram nedrept și nu mă înșelam în aprecierea ta. La sfârșitul săptămânii mi-a fost înmânată o scrisoare din partea mamei tale. Exprima în întregime toate sentimentele pe care le aveam și eu față de tine. Vorbea

acolo de vanitatea ta oarbă și exagerată, care te făcea să-ți disprețuiești căminul și să-l tratezi pe fratele tău mai mare – acea *candidissima anima* – ca pe un „filistin": de temperamentul tău, care o făcea să se teamă să-ți vorbească despre viața ta, viața pe care simțea, știa că o duci, de comportamentul tău în chestiunile bănești, care o deranja în multe privințe, de modul în care te schimbai și degenerai. Vedea, firește, că ereditatea te împovărase cu o cumplită moștenire și o recunoștea cinstit, o recunoștea cu oroare: el este „singurul dintre copiii mei care a moștenit temperamentul fatal al familiei Douglas", scria ea despre tine. La sfârșit afirma că se simte datoare să spună că, după părerea ei, prietenia cu mine îți intensificase vanitatea într-o asemenea măsură, încât ea devenise sursa tuturor greșelilor tale și mă implora să nu mă întâlnesc cu tine în străinătate. I-am scris o dată, ca răspuns, și i-am spus că eram în totalitate de acord cu fiecare cuvânt al ei. Am adăugat mult mai multe. Am mers atât de departe cât am putut. I-am povestit că originea prieteniei noastre a fost momentul când, în vremea studenției tale la Oxford, ai venit să te rogi de mine să te ajut într-o problemă foarte gravă de o anumită natură. I-am spus că viața ta a fost mereu tulburată în felul acesta. Ai dat vina pentru plecarea în Belgia pe însoțitorul pe care l-ai avut în acea călătorie, și mama ta îmi reproșase că eu îți făcusem cunoștință cu el. Am restabilit adevărul, și anume că vina îți aparținuse ție. În final, am asigurat-o că nu

aveam nici cea mai mică intenție de a mă întâlni cu tine în străinătate și am implorat-o să se străduiască să te țină acolo, fie ca atașat onorific, dacă era posibil, fie ca să înveți limbi moderne, dacă nu era, fie pentru orice alt motiv putea găsi, măcar doi sau trei ani, pentru binele tău și al meu deopotrivă.

Între timp, îmi scriai din Egipt cu fiecare poștă. Nu luam în seamă nici unul dintre mesajele tale. Le citeam și le rupeam. Eram hotărât să nu mai am nimic de-a face cu tine. Mă dedicam cu bucurie în întregime Artei, a cărei evoluție îți permisesem s-o întrerupi. După trei luni, mama ta, cu acea nefericită slăbiciune a voinței care o caracterizează – și acesta a fost un element nu mai puțin fatal în tragedia existenței mele decât violența tatălui tău –, îmi scrie ea însăși – pusă de tine, nu mă îndoiesc – să-mi spună că ești extrem de dornic să ai vești de la mine și, ca să nu am nici o scuză pentru a nu coresponda cu tine, îmi trimite adresa ta din Atena, pe care, desigur, o știam prea bine. Mărturisesc că am fost absolut uluit de scrisoarea ei. Nu puteam înțelege cum, după tot ce-mi scrisese în decembrie și ce-i răspunsesem eu, putea încerca în vreun fel să repare sau să reînnoiască nefericita mea prietenie cu tine. I-am răspuns la scrisoare, firește, și am rugat-o din nou stăruitor să încerce să-ți facă legătura cu vreo ambasadă din străinătate, ca să te împiedice să te întorci în Anglia, dar ție nu ți-am scris și nici nu ți-am luat în seamă telegramele mai mult decât înainte de a-mi scrie ea. În cele din

urmă, i-ai telegrafiat de-a dreptul soției mele, implorând-o să își folosească influența asupra mea pentru a mă determina să-ți scriu. Prietenia noastră a fost întotdeauna o sursă de nemulțumire pentru ea; nu doar pentru că ea, personal, nu te plăcuse niciodată, ci și pentru că vedea cum relația cu tine, reluată iar și iar, mă schimba, și nu în bine; cu toate acestea, așa cum a fost mereu politicoasă și ospitalieră cu tine, tot așa nu putea îndura gândul că eu aș fi în vreun fel lipsit de amabilitate – căci așa i se părea – față de vreunul dintre prietenii mei. Credea, de fapt știa, că acest lucru era străin de caracterul meu. La cererea ei, ți-am dat un semn. Îmi amintesc foarte bine formularea telegramei mele. Spuneam că timpul vindecă orice rană, dar că multe luni de atunci încolo nu voiam nici să-ți scriu, nici să te văd. Ai pornit fără întârziere spre Paris, trimițându-mi de pe drum telegrame pasionale în care mă implorai să ne vedem imediat, cu orice preț. Am refuzat. Ai sosit la Paris într-o sâmbătă noaptea târziu și ai găsit așteptându-te la hotel o scrisoare scurtă de la mine, în care declaram că nu voi veni să te văd. A doua zi dimineața, am primit în Tite Street o telegramă de vreo zece sau unsprezece pagini de la tine. Afirmai acolo că, orice mi-ai fi făcut, nu puteai crede că refuzam categoric să te văd; îmi aminteai că, pentru a mă vedea un ceas, călătoriseși vreme de șase zile și șase nopți, traversând Europa fără să te oprești o singură dată pe drum; îmi făceai o rugăminte, trebuie să recunosc, dintre cele

mai patetice și sfârșeai cu ceea ce mi s-a părut o amenințare de sinucidere, și nu una voalată. Îmi povestiseși tu însuți adeseori cât de mulți din neamul tău își pătaseră mâinile cu propriul sânge; unchiul tău cu siguranță, poate și bunicul tău, încă mulți alții din stirpea nebună, rea din care proveneai. Din păcate, vechea mea afecțiune față de tine, stima față de mama ta, pentru care moartea ta în astfel de circumstanțe îngrozitoare ar fi fost o lovitură aproape imposibil de îndurat, oroarea la gândul că o viață atât de tânără, care cu toate defectele ei păstra încă în ea promisiunea frumuseții, putea avea un sfârșit atât de dizgrațios, simpla omenie – toate acestea trebuie să servească drept scuză, dacă e necesară vreuna, pentru că am consimțit să-ți acord o ultimă întrevedere. Când am ajuns la Paris, lacrimile tale, ce izbucneau necontenit pe tot parcursul serii, curgându-ți șiroaie pe chip mai întâi la prânz, la Voisins, apoi la Paillard, la cină, bucuria neprefăcută pe care ai arătat-o la vederea mea, luându-mă de mână ori de câte ori puteai, ca și cum ai fi fost un copil bun și ascultător, căința ta, atât de simplă și de sinceră în momentul acela, m-au făcut să accept să ne reînnodăm prietenia. La două zile după ce ne-am întors la Londra, tatăl tău te-a văzut mâncând cu mine la Café Royal, a venit la masa mea, mi-a băut vinul și în aceeași după-amiază, printr-o scrisoare adresată ție, și-a început primul atac împotriva mea…

E ciudat poate, dar din nou mi s-a impus – n-o să spun șansa, ci datoria de a mă despărți de tine. Nu

e nevoie să-ți reamintesc că mă refer la comportamentul tău față de mine la Brighton din 10 până în 13 octombrie 1894. E greu pentru tine să-ți aduci aminte ce s-a întâmplat acum trei ani. Dar noi, cei ce trăim în temniță, și în a căror viață nu există evenimente, ci doar tristețe, suntem nevoiți să ne măsurăm timpul în suspine de durere și în amintirea momentelor amare. Nu avem altceva la care să ne gândim. Suferința – oricât de curios ți s-ar părea – este modul nostru de a exista, pentru că este singurul mod prin care devenim conștienți că existăm; iar amintirea suferinței din trecut ne este necesară ca garanție, ca dovadă a continuității existenței noastre. Între mine și amintirea bucuriei se află o prăpastie nu mai puțin adâncă decât între mine și bucuria însăși. Dacă viața noastră împreună ar fi fost așa cum și-a închipuit-o lumea, una doar de plăceri, desfrâu și distracții, nu mi-aș putea aminti nici o frântură din ea. Tocmai pentru că a fost plină de momente și zile tragice, amare, sinistre în prevestirile lor, plictisitoare sau îngrozitoare în scenele lor monotone și violențele nedemne, pot vedea sau auzi în amănunt fiecare incident; de altfel, nu prea pot vedea și auzi nimic altceva. Atât de mult trăiesc în durere oamenii din locul ăsta, că prietenia mea cu tine, așa cum sunt silit să mi-o amintesc, îmi pare întotdeauna un preludiu firesc la acele diverse moduri de suferință pe care sunt nevoit să le cunosc în fiecare zi – ba mai mult, chiar să am nevoie de ele, de parcă viața mea,

indiferent cum mi s-a părut ea mie sau altora, ar fi fost tot timpul o adevărată Simfonie a Durerii, trecând prin mișcările ei ritmic legate până la deznodământul final, cu acel implacabil care în Artă caracterizează tratarea oricărei teme mari…

Vorbeam de comportamentul tău față de mine în trei zile succesive de acum trei ani, nu-i așa? Încercam să-mi termin ultima piesă singur, la Worthing. Cele două vizite pe care mi le-ai făcut se sfârșiseră. Ai apărut pe neașteptate a treia oară, aducând cu tine un însoțitor căruia i-ai propus chiar să stea în casa mea. Eu (trebuie să recunoști, pe bună dreptate) am refuzat categoric. M-am ocupat de voi, firește; nu aveam de ales – dar în altă parte, nu în casa mea. A doua zi, într-o luni, însoțitorul tău s-a întors la îndatoririle profesiei sale și tu ai rămas cu mine. Plictisit de Worthing și încă și mai mult, nu mă îndoiesc, de eforturile mele zadarnice de a-mi concentra atenția pe piesa mea, singurul lucru care mă interesa în momentul acela, ai insistat să fii dus la Grand Hotel din Brighton. În noaptea în care am ajuns, te-ai îmbolnăvit de acea îngrozitoare stare subfebrilă numită prostește gripă – al doilea, dacă nu al treilea atac al tău. Nu e nevoie să-ți reamintesc cum te-am îngrijit, nu doar înconjurându-te cu tot luxul pe care-l pot procura banii – fructe, flori, cadouri, cărți și altele asemenea, care se pot procura cu bani –, ci și cu acea afecțiune, tandrețe și dragoste care, orice ai crede tu, nu se pot procura cu bani. Cu excepția unei plimbări de o oră

dimineața și a unei ieșiri cu birja după-amiaza, nu am părăsit deloc hotelul. Am făcut rost de struguri speciali de la Londra, căci nu-ți plăceau cei oferiți de hotel, am inventat lucruri care să te bucure, am rămas fie cu tine, fie în camera alăturată, am stat cu tine în fiecare seară ca să te liniștesc ori să te amuz.

După patru sau cinci zile te faci bine, și eu închiriez un apartament ca să încerc să-mi termin piesa. Tu, bineînțeles, mă însoțești. A doua zi după ce ne instalăm, eu mă simt foarte rău. Tu trebuie să pleci la Londra cu treabă, dar promiți să te întorci după-amiază. La Londra te întâlnești cu un prieten și nu te mai întorci la Brighton decât a doua zi târziu, când eu am o febră cumplită și doctorul descoperă că m-am molipsit de gripă de la tine. Nimic nu ar putea fi mai inconfortabil pentru un bolnav decât s-a dovedit a fi locuința aceea. Camera de zi este la parter, dormitorul la etajul al doilea. Nu există nici un servitor care să se ocupe de mine, nici măcar cineva pe care să-l pot trimite cu un mesaj ori să-mi aducă ce mi-a prescris doctorul. Dar tu ești acolo. Nu sunt alarmat. În următoarele două zile mă lași complet singur, fără îngrijire, fără nimic. Nu era vorba de struguri, flori și cadouri încântătoare; doar de strictul necesar: nu puteam să-mi fac rost nici măcar de laptele pe care mi-l recomandase medicul, limonada a fost declarată o imposibilitate, iar când te-am implorat să-mi procuri o carte de la librărie, sau dacă nu aveau ce voiam, să-mi alegi tu altceva, nici măcar nu te-ai deranjat să

te duci până acolo. Iar când, în consecință, am rămas toată ziua fără nimic de citit, mi-ai spus calm că mi-ai cumpărat cartea și că au promis că o vor trimite, afirmație total neadevărată de la un capăt la altul, după cum aveam să aflu întâmplător mai târziu. În tot acest timp trăiești, desigur, pe socoteala mea, plimbându-te cu birja, cinând la Grand Hotel și venind de fapt în camera mea numai pentru bani. Sâmbătă seara, după ce mă lăsaseși complet singur și fără ajutor de dimineață, te rog să te întorci după cină și să stai puțin cu mine. Cu iritare în glas și lipsă de amabilitate, promiți că așa vei face. Aștept până la unsprezece, și tu nu apari. Îți las atunci un bilet în camera ta, amintindu-ți doar de promisiunea făcută și de felul în care o îndepliniseși. La trei dimineața, neputând să dorm și chinuit de sete, mă târăsc, în frig și întuneric, până în camera de zi, în speranța de a găsi niște apă acolo. Te găsesc *pe tine*. M-ai împroșcat cu toate injuriile și isteria de care e în stare o fire indisciplinată și needucată. Prin teribila alchimie a egotismului, ți-ai transformat remușcarea în furie. M-ai acuzat de egoism pentru că m-am așteptat să stai cu mine când m-am îmbolnăvit; m-ai acuzat că nu te las să te distrezi, că încerc să te privez de orice plăcere. Mi-ai spus, și știu că era adevărat, că te întorseseși la miezul nopții doar ca să-ți schimbi hainele și să ieși din nou acolo unde sperai să te aștepte noi plăceri, dar că lăsându-ți un bilet în care îți aminteam că m-ai neglijat întreaga zi și întreaga seară ți-am

tăiat orice chef de noi încântări și ți-am diminuat chiar capacitatea de a te bucura. M-am întors sus dezgustat și n-am avut somn până în zori, și mult după aceea n-am putut găsi nimic pentru a-mi alina setea dată de febră. La unsprezece ai venit în camera mea. În scena anterioară nu putusem să nu remarc că prin scrisoarea mea îți întrerupsesem, cel puțin, o noapte de excese mai mari decât de obicei. Dimineața erai liniștit. Am așteptat, firește, să aud cu ce scuze veneai și în ce fel aveai să-mi ceri iertarea care știai, în adâncul sufletului tău, că te aștepta invariabil, indiferent ce făceai; încrederea ta absolută că te voi ierta întotdeauna fiind probabil lucrul care mi-a plăcut cel mai mult la tine, poate cel mai frumos lucru din tine. Departe de a face așa ceva, ai început să repeți scena cu reînnoită emfază și într-un limbaj și mai violent: ți-am spus până la urmă să ieși din cameră; te-ai prefăcut că o faci, dar când am ridicat capul din perna în care mi-l îngropasem, erai tot acolo, și râzând brutal, cu o furie isterică, ai venit deodată spre mine. M-a cuprins groaza, nu știam să spun exact de ce, dar m-am dat imediat jos din pat și, așa desculț cum eram, am coborât două etaje până în camera de zi, din care n-am ieșit decât când proprietarul apartamentului – pe care-l sunasem – m-a asigurat că părăsiseși dormitorul meu și mi-a promis că va rămâne pe-aproape, pentru cazul că voi avea nevoie. După o oră, timp în care a venit doctorul și m-a găsit, evident, într-o stare de prostrație absolută, precum și

cu o febră mai mare decât cu o seară înainte, te-ai întors pe tăcute pentru bani; ai luat ce-ai găsit pe măsuța de toaletă și pe șemineu și ai părăsit casa cu tot cu bagaj. Mai e nevoie să-ți spun ce am gândit despre tine în cele două zile nenorocite de singurătate care au urmat? E nevoie să spun că am înțeles limpede că ar fi o dezonoare pentru mine să continui a mă socoti fie și numai cunoștința cuiva care s-a dovedit a fi astfel? Că mi-am dat seama că sosise momentul final și că am simțit asta ca pe o mare ușurare? Și că am știut că în viitor Arta și Viața mea vor fi mai libere, mai bune și mai frumoase în toate felurile posibile? Așa bolnav cum eram, mă simțeam confortabil. Faptul că despărțirea era irevocabilă mă liniștea. Până marți mi-a trecut febra, și pentru prima dată am luat masa jos. Miercuri era ziua mea. Printre telegramele și felicitările de pe masa mea era o scrisoare cu scrisul tău. Am deschis-o copleșit de tristețe. Știam că trecuse vremea când o frază drăguță, o expresie a afecțiunii, un cuvânt de părere de rău m-ar fi convins să te primesc înapoi. Dar mă înșelam total. Te subestimasem. Scrisoarea pe care mi-ai scris-o de ziua mea era o repetare elaborată a celor două scene, așternute cu grijă și iscusință negru pe alb! Îți băteai joc de mine cu remarci grosolane. Singura ta satisfacție în toată afacerea asta era, spuneai, că te duseseși la Grand Hotel și îți trecuseși masa de prânz în contul meu înainte de a pleca în oraș. Mă felicitai pentru prudența de a-mi fi părăsit patul de boală și a fi fugit

jos. „*A fost un moment urât pentru tine*“, spuneai, „*mai urât decât îți imaginezi*“. Ah! O simțeam prea bine. Ce însemna de fapt, nu știam: dacă aveai cu tine pistolul pe care îl luaseși ca să încerci să-ți sperii tatăl și cu care, crezând că era descărcat, ai tras odată într-un restaurant în compania mea, dacă mâna ta se îndrepta spre un cuțit banal aflat întâmplător pe masa dintre noi, dacă, uitând, în furia ta, de statura ta scundă și de forța ta inferioară, te gândiseși la vreo lovitură anume, sau chiar la un atac, în timp ce zăceam acolo – asta nu puteam spune. Nu știu nici astăzi. Tot ce știu este că mă cuprinsese un sentiment de profundă spaimă și că simțisem că, dacă nu ieșeam imediat din încăpere și nu plecam, ai fi făcut sau ai fi încercat să faci ceva care ar fi fost, chiar și pentru tine, o sursă de rușine pe viață. O singură dată în viața mea am mai simțit o asemenea oroare în fața unei ființe omenești. Când în biblioteca mea din Tite Street, agitându-și mâinile micuțe în aer într-un acces de furie epileptică, tatăl tău, cu bătăușul – sau prietenul – său între noi, a rostit toate cuvintele obscene la care se putea gândi mintea sa și a răcnit amenințările oribile pe care mai târziu le-a dus la îndeplinire cu atâta iscusință. În acest caz, desigur, el a fost cel care a trebuit să iasă primul din încăpere. L-am dat afară. În cazul tău, am ieșit eu. Nu era prima oară când eram silit să te salvez de tine însuți…

Îți încheiai scrisoarea spunând: „*Când nu ești pe piedestal, nu ești interesant. Data viitoare când te îm-*

bolnăvești o să plec imediat.“ Ah! Ce fire grosolană dezvăluie asta! Ce lipsă totală de imaginație! Cât de rece, de necioplit devenise temperamentul tău! „*Când nu ești pe piedestal, nu ești interesant. Data viitoare când te îmbolnăvești o să plec imediat.*“ Cât de des mi-au revenit în minte aceste cuvinte în singurătatea blestemată a celulelor din diferitele închisori în care am fost trimis! Mi le-am repetat iar și iar, și am văzut în ele, pe nedrept, sper, ceva din secretul bizarei tale tăceri. Să-mi scrii astfel, când boala și febra de care sufeream le luasem tocmai îngrijindu-te pe tine, era, bineînțeles, revoltător de grosolan și de crud; dar pentru orice ființă omenească din lume să scrie astfel cuiva ar fi un păcat ce nu poate fi iertat, dacă există vreun păcat care să nu poată fi iertat…

Mărturisesc că atunci când am terminat scrisoarea ta m-am simțit pătat, de parcă, asociindu-mă cu cineva de teapa asta, mi-aș fi murdărit și dezonorat viața irevocabil. Așa și făcusem, e drept, dar nu aveam să aflu în ce măsură decât șase luni mai târziu. Am decis să plec la Londra vineri și să mă duc la sir George Lewis personal să-l rog să-i scrie tatălui tău pentru a-l anunța că eram hotărât ca niciodată, în nici o împrejurare, să nu-ți mai permit să intri în casa mea, să stai la masa mea, să-mi vorbești, să mergi alături de mine sau să mă însoțești undeva în vreun fel. După aceea, ți-aș fi scris doar ca să te anunț ce măsuri luasem; motivele le-ai fi ghicit inevitabil singur. Joi seara aveam totul aranjat, dar vineri dimineața, așezându-mă

la micul dejun înainte de a pleca, s-a întâmplat să deschid ziarul și să văd în el o telegramă care spunea că fratele tău mai mare, adevăratul cap al familiei, moștenitorul titlului, stâlpul casei, fusese găsit mort într-un șanț, cu pistolul descărcat lângă el. Oroarea circumstanțelor acestei tragedii, despre care nu se știa să fi fost un accident, ci era pătată de o sugestie mai sumbră, patosul morții neașteptate a cuiva atât de iubit de toți cei care-l cunoșteau, și încă aproape în pragul nunții sale, gândul la cât de mare era sau ar fi trebuit să fie durerea ta, conștiința nefericirii care o aștepta pe mama ta la pierderea celui de care se agăța pentru alinare și bucurie în viață și care, după cum îmi spusese cândva chiar ea, n-o făcuse să verse o singură lacrimă de când se născuse, gândul la izolarea ta, ceilalți doi frați fiind plecați din Europa, la faptul că erai singurul la care mama și sora ta puteau căuta nu doar tovărășie în durerea lor, ci și îndeplinirea acelor sinistre îndatoriri mărunte și amănunțite pe care moartea le aduce întotdeauna cu ea, simplul concept de *lacrimae rerum*, lacrimile din care e făcută lumea și tristețea a tot ce este omenesc – din confluența tuturor acestor gânduri și sentimente ce se îmbulzeau în mintea mea s-a născut o milă infinită pentru tine și familia ta. Mi-am uitat supărarea și amărăciunea față de tine. Nu-ți puteam face, în suferința ta, ce-mi făcuseși tu mie când fusesem bolnav. Ți-am telegrafiat imediat ca să-ți transmit cele mai adânci condoleanțe, iar în scrisoarea ce a urmat te-am invitat să vii la mine

acasă îndată ce puteai. Simțeam că a te abandona tocmai în momentul acela, și încă oficial, printr-un avocat, ar fi fost prea greu de îndurat pentru tine.

Când te-ai întors în oraș de la scena tragediei, unde fuseseși chemat, ai venit imediat la mine foarte dulce și foarte simplu, în costumul tău de doliu, cu ochii încețoșați de lacrimi. Căutai consolare și ajutor, ca un copil. Ți-am deschis casa mea, căminul meu, inima mea. Am suferit alături de tine, ca să poți îndura mai ușor. Niciodată, nici măcar cu un cuvânt, nu am făcut aluzie la comportamentul tău față de mine, la scenele oribile, la scrisoarea oribilă. Mi se părea că durerea ta, care era reală, mi te aduce mai aproape decât îmi fuseseși vreodată. Florile pe care le-ai luat de la mine ca să le pui pe mormântul fratelui tău aveau să fie un simbol nu doar al frumuseții vieții sale, ci și al frumuseții ce zace latent în orice viață și poate fi adusă la lumină… Zeii sunt ciudați. Nu doar din viciile noastre fac instrumente cu care să ne biciuiască. Ne distrug prin ceea ce este bun, blând, uman, iubitor în noi. Dacă n-ar fi fost mila și afecțiunea față de tine și ai tăi, n-aș plânge acum în locul acesta cumplit.

Firește că discern în toate relațiile noastre nu doar Destinul, ci și Blestemul: Blestemul ce pășește întotdeauna iute, căci merge să verse sânge. Prin tatăl tău, provii dintr-o specie cu care mariajul e hidos, prietenia fatală, și care întinde mâini violente fie spre viața ei înseși, fie spre viețile altora. În fiecare împrejurare

măruntă în care drumurile vieților noastre s-au întâlnit, în fiecare moment de mare sau aparent minusculă importanță în care ai venit la mine pentru plăcere sau pentru ajutor, în micile ocazii, ușoare accidente ce par, în relație cu viața, nu mai mult decât praful ce dansează într-o rază de lumină ori frunza ce tremură într-un copac, a urmat Distrugerea, precum ecoul unui strigăt amar sau umbra ce vânează alături de animalul de pradă. Prietenia noastră a început de fapt când m-ai rugat într-o scrisoare patetică și încântătoare să te ajut într-o situație îngrozitoare pentru oricine, cu atât mai mult pentru un tânăr de la Oxford; am făcut-o și, în cele din urmă, folosind numele meu și spunând față de sir George Lewis că-mi ești prieten, am început să pierd respectul și prietenia lui, o prietenie veche de cincisprezece ani. Când am fost privat de sfaturile, ajutorul și prețuirea lui, am fost privat de singura mare siguranță a vieții mele.

Îmi trimiți o poezie foarte frumoasă pentru un student, să-ți spun părerea mea: răspund cu o scrisoare plină de exagerări literare: te compar cu Hilas sau Hiacint, cu Jonquil ori Narcis, cu cineva căruia marele zeu al Poeziei îi acordă favorul său și pe care îl onorează cu dragostea lui. Scrisoarea e ca un pasaj dintr-un sonet de Shakespeare, transpus într-o cheie minoră. Nu poate fi înțeleasă decât de cei care au citit *Banchetul* lui Platon sau au prins spiritul unei anumite stări grave a cărei frumusețe ne este redată în marmură grecească. Era, ca să-ți spun sincer, genul

de scrisoare pe care aş fi scris-o, într-un moment de bunăvoință, oricărui tânăr elegant de la orice universitate care mi-ar fi trimis o poezie scrisă de el, convins că va avea destulă inteligență sau cultură ca să-i interpreteze corect frazele elucubrante. Gândește-te la istoria acelei scrisori! Trece de la tine în mâinile unui tovarăș detestabil; de la el, la o bandă de șantajiști; copii ale ei sunt trimise prin toată Londra prietenilor mei și directorului teatrului unde mi se joacă piesele; este interpretată în toate felurile, mai puțin în cel corect; Societatea e încântată de zvonurile absurde că a trebuit să plătesc o mare sumă de bani pentru că îți scrisesem o scrisoare infamă; aceasta alcătuiește fundamentul celui mai rău dintre atacurile tatălui tău; eu aduc la proces scrisoarea originală, ca să arăt ce este de fapt; e denunțată de avocatul tatălui tău drept o încercare revoltătoare și insidioasă de a corupe Inocența; în cele din urmă, devine parte dintr-o acuzație penală; procurorii o preiau; judecătorul își trage concluziile pe baza ei cu puțină știință și multă morală; în cele din urmă, merg la închisoare din cauza ei. Acesta este rezultatul faptului că ți-am scris o scrisoare fermecătoare.

În timp ce stau cu tine la Salisbury, ești teribil de alarmat de primirea unei amenințări din partea unui fost prieten; mă implori să mă întâlnesc cu autorul ei și să te ajut; o fac; rezultatul este Distrugerea mea. Sunt silit să iau pe umerii mei tot ce ai făcut tu vreodată și să dau socoteală. Când, după ce n-ai reușit

să-ți iei diploma, trebuie să pleci de la Oxford, îmi telegrafiezi la Londra și mă implori să vin la tine. Vin imediat: mă rogi să te duc la Goring, deoarece nu vrei, în împrejurările date, să te întorci acasă; la Goring vezi o casă care te încântă; ți-o iau; rezultatul este, din toate punctele de vedere, Distrugerea mea. Într-o zi, vii la mine și îmi ceri, ca pe o favoare personală, să scriu ceva pentru o revistă studențească de la Oxford, pe cale să fie înființată de nu știu ce prieten de-al tău, de care nu auzisem în viața mea și despre care nu știam absolut nimic. Ca să-ți intru în voie – ce n-am făcut mereu ca să-ți intru în voie? –, îi trimit o pagină de paradoxuri destinată inițial pentru *Saturday Review*. Câteva luni mai târziu, m-am trezit în boxa acuzaților la Old Bailey din cauza caracterului revistei. E pe lista acuzațiilor pe care mi le aduce Coroana. Sunt chemat să apăr proza prietenului tău și versul tău. Pe prima n-o pot scuza; pe cel de-al doilea, eu, loial până în pânzele albe atât literaturii tale tinere, cât și vieții tale tinere, îl apăr cu putere, și resping ideea că ai fi un scriitor indecent. Dar tot merg la închisoare, pentru revista studențească a prietenului tău și pentru „Dragostea ce nu cutează să-și spună numele". De Crăciun, îți fac un „cadou foarte drăguț", după cum l-ai descris în scrisoarea ta de mulțumire, pe care știam că ți-l doreai, în valoare de vreo 40, cel mult 50 de lire. Când se produce prăbușirea vieții mele și sunt ruinat, portărelul îmi ia biblioteca și o scoate la vânzare ca să plătesc pentru „cadoul

foarte drăguț". De asta mi s-a pus sechestru pe casă. În clipa ultimă, cumplită, când sunt batjocorit, și împins de tine să iau atitudine împotriva tatălui tău și să cer să fie arestat, ultimul pai de care mă agăț în amărâtele mele strădanii de a mă salva este această cheltuială teribilă. Îi spun avocatului în prezența ta că nu am fonduri, că nu-mi pot permite nicicum costurile înfiorătoare, că nu am bani la dispoziție. Ceea ce spuneam era, știi bine, perfect adevărat. În acea fatală zi de vineri, în loc să mă aflu în biroul lui Humphrey consimțind neputincios la propria-mi ruină, aș fi fost liber și fericit în Franța, departe de tine și de tatăl tău, fără să știu nimic despre biletul lui plin de insulte și indiferent la scrisorile tale, dacă aș fi putut pleca de la hotelul Avondale. Dar cei de la hotel au refuzat categoric să mă lase să plec. Ai stat cu mine zece zile; de fapt, spre marea și, vei recunoaște, justificata mea indignare, ai adus un prieten să stea și el la mine; nota mea de plată pentru cele zece zile a fost de aproape 140 de lire. Proprietarul a spus că nu va permite ca bagajul să-mi fie scos din hotel până nu plăteam nota în întregime. Asta m-a reținut la Londra. Dacă n-ar fi fost nota de plată la hotel, aș fi plecat joi dimineața la Paris…

Când i-am spus avocatului că nu aveam bani ca să fac față uriașei cheltuieli, ai intervenit pe loc. Ai spus că familia ta va fi mai mult decât încântată să plătească ce era necesar, că tatăl tău era demonul vinovat pentru toate acestea, că se discutase adeseori

posibilitatea de a fi închis într-un ospiciu ca să fie ținut deoparte, că era o sursă zilnică de griji și nefericire pentru mama ta și pentru tot restul lumii; că, dacă luam atitudine și făceam astfel încât să fie închis, aveam să fiu privit de familie ca un erou binefăcător și că rudele bogate ale mamei tale vor considera o adevărată încântare să li se permită să plătească orice cheltuieli ar fi presupus acest efort. Avocatul a încheiat acțiunea pe loc și am fost târât în grabă la poliție. Nu aveam nici o scuză pentru a nu mă duce. Am fost forțat. Evident, familia ta nu plătește cheltuielile și, când ajung la faliment, e din cauza tatălui tău și a acelor cheltuieli – o slabă estimare a lor – în jur de 700 de lire. În momentul de față, soția mea, de care m-a înstrăinat dezbaterea importantă asupra sumei de 3 sau 3,10 lire pe săptămână pe care trebuie să le primesc pentru întreținere, pregătește un divorț care, cu siguranță, va necesita dovezi complet noi și un proces complet nou, urmate probabil de acțiuni și mai grave. Eu, firește, nu cunosc nici un amănunt. Știu doar numele persoanei pe a cărei mărturie se bazează avocații soției mele. Este servitorul tău de la Oxford, pe care, la solicitarea ta insistentă, l-am luat în slujba mea în vara în care am fost la Goring.

Dar, de fapt, nu este nevoie să continui cu alte exemple ale Blestemului ciudat pe care pari să-l fi adus asupra mea în toate cele, mărunte sau mari. Am senzația uneori că tu însuți n-ai fost decât o marionetă mânuită de o mână tainică și nevăzută pentru a

împlini evenimente cumplite. Dar marionetele au și ele pasiuni. Ele aduc o intrigă nouă în ceea ce prezintă și schimbă ordinea vicisitudinilor spre a se potrivi unei toane sau pofte de-a lor. Să fii absolut liber și în același timp total dominat de lege este paradoxul etern al vieții umane pe care-l realizăm în fiecare clipă; și asta, mă gândesc adesea, este singura explicație posibilă a firii tale, dacă există totuși o explicație pentru misterele profunde și cumplite ale unui suflet omenesc, una care să nu facă misterul încă și mai uimitor.

Sigur că ai avut iluziile tale, ai trăit de fapt din ele, și prin cețurile lor mișcătoare și vălurile lor colorate ai văzut schimbându-se totul. Credeai, îmi amintesc foarte bine, că, dacă mi te devotai complet, până la a fi exclus cu totul din familia ta și din viața de familie, era o dovadă a admirației și imensei tale afecțiuni față de mine. Fără îndoială că ție așa ți se părea. Dar amintește-ți că eu însemnam și lux, trai bun, plăceri nelimitate, bani fără număr. Viața ta de familie te plictisea. „Vinul rece și ieftin de la Salisbury", ca să folosesc exprimarea ta, te dezgusta. De partea mea, alături de atracțiile intelectuale, era belșugul Egiptului. Când nu mă găseai ca să fii cu mine, însoțitorii pe care-i alegeai să mă înlocuiască nu-ți făceau cinste…

Ai crezut, de asemenea, că, trimițându-i o scrisoare prin avocați tatălui tău, în care îi spuneai că, decât să pui capăt prieteniei cu mine, mai bine renunți la alocația ta de 250 de lire pe lună, pe care ți-o stabilise, scăzând, cred, datoriile făcute la Oxford, arătai însuși

cavalerismul prieteniei, atingând notele sublime ale negării de sine. Dar renunțarea la mica ta alocație nu însemna că erai gata să renunți la măcar unul dintre cele mai superficiale luxuri, la vreuna dintre extravaganțele cele mai inutile. Dimpotrivă. Apetitul tău pentru traiul luxos n-a fost nicicând atât de mare. Cheltuielile mele timp de opt zile la Paris pentru mine, pentru tine și servitorul tău italian au fost de aproape 150 de lire. Numai Paillard a înghițit 85. La nivelul la care voiai tu să trăiești, venitul tău pe un an întreg, dacă ai fi mâncat singur și ai fi fost extrem de econom în alegerea celor mai ieftine forme ale plăcerii, nu ți-ar fi ajuns nici trei săptămâni. Faptul că într-un acces de simplă mimare a bravadei renunțaseși la alocație, atâta cât era, ți-a dat în sfârșit un motiv plauzibil – sau ceea ce credeai tu că este un motiv plauzibil – pentru a pretinde să trăiești pe socoteala mea; în multe ocazii ai profitat de asta și ai folosit-o la maximum; iar secătuirea continuă, în principal a mea, desigur, dar și, într-o anumită măsură, a mamei tale, nu s-a dovedit niciodată mai tristă, pentru că, în ce mă privește, în orice caz, n-a fost însoțită de cea mai mică vorbă de mulțumire sau simț al limitei…

Ai crezut, de asemenea, că, atacându-ți propriul tată cu scrisori oribile, telegrame injurioase și cărți poștale ofensatoare, luptai în sfârșit pentru mama ta, ca un erou, și răzbunai nedreptățile și suferințele fără îndoială cumplite ale căsniciei sale. Era o iluzie; una

dintre cele mai rele, de fapt. Te-ai fi putut răzbuna pe tatăl tău pentru ce-i făcuse mamei tale, dacă simțeai că este de datoria unui fiu, fiindu-i ei un fiu mai bun decât ai fost, nedeterminând-o să se teamă a-ți vorbi de lucruri serioase, nesemnând facturi a căror plată îi revenea ei, purtându-te mai blând cu ea și nefăcându-i necazuri. Fratele tău Francis a recompensat-o mult pentru ce a suferit prin blândețea și bunătatea lui față de ea în timpul scurtei lui vieți, ca de floare. Ar fi trebuit să-i urmezi exemplul. Ai greșit până și imaginându-ți că ar fi fost o încântare, o bucurie absolută pentru mama ta dacă *ai fi reușit* prin mine să-l trimiți pe tatăl tău la închisoare. Sunt sigur că ai greșit. Și, dacă vrei să știi ce simte cu adevărat o femeie când soțul ei, tatăl copiilor ei, este în haine de închisoare, într-o celulă de închisoare, scrie-i soției mele și întreab-o. O să-ți spună...

Și eu am avut iluziile mele. Am crezut că viața va fi o comedie strălucitoare și că tu vei fi unul dintre multele personaje luminoase din ea. Am descoperit că este o tragedie oribilă și cruntă și că declanșatorul sinistru al marii catastrofe, sinistru în concentrarea țelului și intensitatea voinței înguste, ai fost tu, dezbărat de masca bucuriei și plăcerii de care și tu, nu mai puțin decât mine, ai fost amăgit și condus pe calea pierzaniei.

Poți să înțelegi acum – nu-i așa? – puțin din ce sufăr. Un ziar, *Pall Mall Gazette*, cred, descriind repetiția generală a uneia dintre piesele mele, spunea

despre tine că mă urmezi peste tot ca o umbră; amintirea prieteniei noastre este umbra ce-mi ține tovărășie aici, ce nu pare să mă părăsească nicicând, ce mă trezește noaptea să-mi spună aceeași poveste iar și iar, până când repetarea ei obositoare face ca somnul să nu se lipească deloc de mine până în zori; în zori, o ia de la capăt, mă urmărește în curtea închisorii și mă face să vorbesc singur în timp ce mă plimb de colo-colo; sunt nevoit să-mi amintesc fiecare amănunt care a însoțit fiecare moment îngrozitor; nu e nimic din ceea ce s-a întâmplat în acești ani de rău augur pe care să nu-l pot recrea în acea încăpere a creierului destinată durerii ori deznădejdii: fiecare notă încordată a glasului tău, fiecare tresărire ori gest al mâinii tale nervoase, fiecare cuvânt urât, fiecare frază otrăvitoare îmi revin în minte; îmi amintesc strada sau râul de-a lungul căruia treceam, zidul sau terenul care ne înconjura, la ce cifre de pe cadran se aflau limbile ceasului, în ce parte bătea vântul, forma și culoarea lunii.

Există, știu, un singur răspuns la tot ce ți-am spus, și acela este că m-ai iubit, că în tot timpul acestor doi ani și jumătate în care Pronia țesea într-o singură pânză de purpură firele vieților noastre separate, m-ai iubit cu adevărat. Da, știu că așa a fost. Indiferent care a fost comportamentul tău față de mine, am simțit întotdeauna că în adâncul sufletului chiar mă iubeai. Deși vedeam destul de limpede că poziția mea în lumea Artei, interesul pe care-l stârneau mereu

personalitatea mea, banii mei, luxul în care trăiam, cele o mie și unu de lucruri care făceau viața atât de încântător, de minunat de improbabilă cum era viața mea, erau, fiecare în parte și toate la un loc, elemente care te fascinau și te împingeau să te agăți de mine; dar, dincolo de toate acestea, mai era ceva, o atracție ciudată pentru tine: mă iubeai mult mai mult decât iubeai pe oricine altcineva. Ca și mine însă, ai avut o teribilă tragedie în viața ta, chiar dacă una de o natură total opusă. Vrei să știi care a fost? Asta. În tine Ura a fost mereu mai puternică decât Iubirea. Ura față de tatăl tău era atât de mare, încât a depășit, a înlăturat, a covârșit dragostea față de mine. Nu s-a dus nici o luptă între ele, sau poate foarte puțin; atât de mare era Ura ta și atât de monstruos creștea. Nu-ți dădeai seama că nu e loc pentru ambele pasiuni în același suflet. Nu pot conviețui în acea casă frumos sculptată. Iubirea e hrănită de imaginație, prin care devenim mai înțelepți decât ne știm, mai buni decât ne simțim, mai nobili decât suntem, prin care putem vedea Viața ca întreg; prin ea, și numai prin ea, îi putem înțelege pe ceilalți atât în relațiile lor reale, cât și în cele ideale. Numai ce e frumos, și frumos conceput, poate hrăni Iubirea. Ura însă o poate hrăni orice. N-a fost pahar de șampanie pe care l-ai băut, nici vreun fel de mâncare gustos pe care l-ai mâncat în toți acei ani care să nu-ți fi hrănit și îngrășat Ura. Ca s-o satisfaci, așadar, te-ai jucat cu viața mea, așa cum te-ai jucat cu banii mei, neglijent, nechibzuit,

indiferent la consecințe. Dacă pierdeai, credeai tu, pierderea nu avea să fie a ta. De câștigai, ale tale, știai, aveau să fie triumful și avantajele victoriei.

Ura îi orbește pe oameni. Nu ți-ai dat seama de asta. Iubirea poate citi scrisul de pe cea mai îndepărtată stea, dar pe tine Ura te-a orbit atât de tare, încât nu puteai vedea mai departe de grădina îngustă, zidită și deja secătuită de pofte a dorințelor tale ordinare. Groaznica ta lipsă de imaginație, singurul defect cu adevărat fatal al caracterului tău, era în întregime rezultatul Urii ce trăia în tine. Subtil, pe tăcute și în taină, Ura te rodea, așa cum lichenii rod la rădăcina unei plante firave, până când ai ajuns să nu mai vezi nimic altceva decât interesele cele mai mărunte și țelurile cele mai meschine. Orice calitate a ta pe care Iubirea ar fi alimentat-o, Ura a otrăvit-o și paralizat-o. Când tatăl tău a început să mă atace, a făcut-o pentru că eram prietenul tău personal, într-o scrisoare personală către tine. Îndată ce am citit scrisoarea, plină de amenințări obscene și violențe, am văzut ce pericol cumplit plana la orizontul zilelor mele tulburi; ți-am spus că nu aveam să fiu o unealtă în vechea voastră ură reciprocă; ți-am spus că eu eram la Londra pentru el o pradă mult mai mare decât un secretar al afacerilor externe la Homburg, că ar fi nedrept să fiu pus fie și o clipă într-o asemenea situație și că aveam lucruri mai bune de făcut în viața mea decât să suport scenele unui bețiv, ale unui *déclassé* îngust la minte cum era el. Nu te-am putut face să

înțelegi asta. Ura te orbea. Insistai că cearta nu avea nici o legătură cu mine, că nu-i vei permite tatălui tău să-ți dicteze în prieteniile tale personale, că ar fi profund incorect din partea mea să intervin. Apucaseși deja să-i trimiți, fără să mă consulți, o telegramă stupidă și vulgară ca răspuns. Asta, firește, te-a obligat să te comporți stupid și vulgar. Greșelile fatale în viață nu le faci când ești nerezonabil: un moment nerezonabil poate fi cel mai bun moment al cuiva. Le faci când ești logic. E o mare diferență. Telegrama a determinat întreaga ta relație ulterioară cu tatăl tău și, în consecință, întreaga mea viață. Și ceea ce este grotesc e că a fost o telegramă de care s-ar fi rușinat și un golan. De la telegrame insolente la scrisori pedante trimise prin avocați a fost o evoluție firească, iar rezultatul scrisorilor prin avocați către tatăl tău a fost, desigur, că l-au stârnit și mai tare. Nu i-ai lăsat altă opțiune decât să continue. L-ai obligat la asta făcându-ți un punct de onoare – sau, mai degrabă, de dezonoare – din a asigura apelului tău un efect cât mai mare. Așa că data următoare mă atacă pe mine, de data asta nu într-o scrisoare personală și ca prieten personal al tău, ci în public și ca persoană publică. Sunt nevoit să-l dau afară din casa mea. Merge să mă caute din restaurant în restaurant, ca să mă insulte în fața întregii lumi și în așa fel încât, dacă aș fi replicat, aș fi fost distrus, iar dacă nu aș fi replicat, tot aș fi fost distrus. *Atunci* cu siguranță ar fi fost momentul să intervii *tu* și să spui că nu mă vei expune

la asemenea atacuri odioase, asemenea persecuții infame din cauza ta, ci vei renunța, imediat și de bunăvoie, la orice pretenție la prietenia mea, nu-i așa? Presupun că acum simți asta. Atunci însă nu ți-a trecut nici o clipă prin cap. Ura te orbea. Nu te-ai putut gândi (în afară de a-i scrie scrisori și telegrame injurioase, desigur) decât să cumperi un pistol ridicol care se descarcă în Berkeley, în împrejurări ce creează un nou scandal, care a ajuns chiar și la urechile *tale*. De fapt, ideea că ești obiectul unui conflict teribil între tatăl tău și un om de condiția mea părea să te încânte. Îți satisfăcea, probabil foarte firesc, vanitatea, îți flata egocentrismul. Ca tatăl tău să-ți ia trupul, care nu mă interesa, și să-mi lase sufletul tău, care nu-l interesa pe el, ar fi fost pentru tine o soluție deranjantă. Ai adulmecat ocazia unui scandal și ai profitat de ea. Perspectiva unei lupte în care tu să fii ocrotit te încânta. Nu mi te amintesc mai binedispus vreodată decât te-ai arătat în restul acelui sezon. Singura ta dezamăgire pare să fi fost că de fapt nu s-a întâmplat nimic și că nu a mai avut loc nici o întâlnire sau înfruntare între noi. Te-ai consolat trimițându-i mesaje de o asemenea factură, încât în cele din urmă nenorocitul ți-a scris să-ți spună că poruncise servitorilor să nu-i mai fie adusă nici o telegramă de nici un fel. Asta nu te-a descurajat. Ai văzut posibilitățile uriașe oferite de cărțile poștale, și te-ai folosit de ele din plin. L-ai vânat în continuare. Nu-mi închipui că altfel ar fi renunțat. Instinctele de familie

sunt puternice la el. Ura lui față de tine era la fel de stăruitoare ca a ta față de el, iar eu eram calul de bătaie pentru amândoi, o modalitate de atac, precum și o modalitate de apărare. Nici chiar pasiunea lui pentru notorietate nu era pur individuală, ci rasială. Cu toate acestea, dacă interesul lui ar fi slăbit pentru o clipă, scrisorile și cărțile tale poștale puteau să-i ațâțe vechea flacără. Și au făcut-o. Și el, firește, a mers mai departe. După ce m-a atacat în particular ca pe un gentleman particular, în public ca pe o persoană publică, decide să pornească atacul final și suprem asupra mea ca artist, în locul în care este reprezentată Arta mea. Obține prin înșelăciune un loc la premiera uneia dintre piesele mele și unelteşte să întrerupă spectacolul, să țină un discurs dezgustător despre mine întregului public, să-mi insulte actorii, să arunce spre mine proiectile ofensatoare sau indecente când sunt chemat în fața cortinei la sfârșit, să mă distrugă de-a dreptul, în mod oribil, folosindu-se de opera mea. Absolut din întâmplare, într-un scurt și accidental moment de sinceritate când era mai beat ca de obicei, se laudă cu intențiile lui în fața altora. Este anunțată poliția și este împiedicat să intre în teatru. Ai avut o șansă atunci. Nu-ți dai seama acum că ar fi trebuit să înțelegi, să vii să-mi spui că în nici un caz nu poți permite să-mi fie distrusă Arta din cauza ta? Știai ce însemna Arta pentru mine, nota esențială prin care mă dezvăluiam întâi pe mine mie însumi, apoi pe mine lumii; adevărata pasiune a vieții mele; iubirea

față de care toate celelalte iubiri sunt ca apa de mlaștină față de vinul roșu, sau ca licuriciul față de oglinda magică a lunii. Nu înțelegi acum că lipsa ta de imaginație a fost singurul defect cu adevărat fatal al caracterului tău? Ceea ce trebuia să faci era foarte simplu și foarte limpede pentru tine, dar Ura te orbea și n-ai văzut nimic. Nu-i puteam cere scuze tatălui tău pentru că mă insulta și mă persecuta în cel mai oribil mod de aproape nouă luni. Nu puteam să te scot din viața mea. Mersesem până acolo încât să părăsesc Anglia și să mă duc în străinătate ca să fug de tine. Nu ajutase la nimic. Erai singurul care ar fi putut face ceva. Rezolvarea acestei situații era numai în mâinile tale. A fost singura mare șansă pe care ai avut-o de a-mi da înapoi puțină lumină pentru toată dragostea, bunătatea, generozitatea și grija pe care ți le arătasem. Dacă m-ai fi apreciat la măcar o zecime din valoarea mea ca artist, ai fi făcut-o. Dar Ura te orbea. Capacitatea despre care spuneam că „prin ea, și numai prin ea, îi putem înțelege pe ceilalți atât în relațiile lor reale, cât și în cele ideale“ era moartă în tine. Nu te gândeai decât la cum să-l bagi pe tatăl tău la închisoare. Să-l vezi „în boxă“, după cum spuneai – asta era singura ta idee. Expresia a devenit una dintre multele *scies** ale conversației tale zilnice. O auzeam la fiecare masă. Ei bine, ți-a fost satisfăcută dorința. Ura îți oferea orice îți doreai. Era un stăpân indulgent. Așa este, de fapt, cu toți cei care o servesc. Două

* „Repetiții agasante“ (în franceză, în original).

zile ai stat într-un jilț înalt alături de magistrați și ți-ai desfătat privirea cu priveliștea tatălui tău în boxa acuzaților la Tribunalul Penal Central. Iar în a treia zi i-am luat eu locul. Ce se întâmplase? În ura voastră hidoasă, ați jucat zaruri pe sufletul meu și s-a întâmplat ca tu să pierzi. Asta a fost tot.

Remarci că trebuie să-ți scriu toată viața ta, și tu trebuie s-o înțelegi. Ne cunoaștem de mai bine de patru ani. Jumătate din acest timp am fost împreună; cealaltă jumătate am fost nevoit s-o petrec în temniță ca rezultat al prieteniei noastre. Unde vei primi tu această scrisoare, dacă va ajunge vreodată la tine, nu știu. Te afli la Roma, Napoli, Paris, Veneția, în vreun oraș frumos la mare sau pe malul vreunui râu, nu mă îndoiesc. Ești înconjurat, dacă nu de tot luxul inutil de care ai avut parte cu mine, în orice caz cu tot ce e plăcut ochiului, urechii și gustului. Viața e minunată pentru tine. Și totuși, dacă ești înțelept și dacă vrei să găsești viața și mai minunată, dar în alt fel, citirea acestei scrisori teribile – căci știu că așa este – se va dovedi o criză, un punct de cotitură în viața ta, la fel de important cum este pentru mine s-o scriu. Chipul tău palid se îmbujora ușor de la vin sau plăcere. Dacă, citind ce e scris aici, se va aprinde din când în când, ca ars de explozia unui cuptor, de rușine, va fi cu atât mai bine pentru tine. Viciul suprem este superficialitatea. Ceea ce este înțeles e bun.

Am ajuns acum la temniță, nu-i așa? După o noapte petrecută în celulele poliției, sunt trimis aici

cu trenul. Ai fost cât se poate de atent și de bun. Aproape în fiecare după-amiază, dacă nu chiar în fiecare după-amiază, până când ai plecat în străinătate, ai făcut efortul de a veni la Holloway să mă vezi. Mi-ai scris și niște scrisori foarte tandre și frumoase. Dar că nu tatăl tău, ci tu m-ai trimis la închisoare, că de la început până la sfârșit tu ai fost cel responsabil, că prin tine, pentru tine și de către tine am fost trimis aici, asta nu ți-a trecut o clipă prin minte. Nici măcar priveliștea mea după gratiile unei cuști din lemn nu a putut stimula această natură seacă și lipsită de imaginație. Ai avut compasiunea și emoțiile pe care le are spectatorul unei piese cam jalnice. Că tu ai fost autorul acestei odioase tragedii nu te-ai gândit. Am văzut că nu ți-ai dat seama deloc de ce ai făcut. Nu voiam să fiu eu acela care să-ți spună ceea ce ar fi trebuit să-ți spună inima ta, ceea ce ți-ar fi spus, de fapt, dacă n-ai fi lăsat Ura s-o împietrească și s-o înghețe. Trebuie să înțelegem totul prin natura noastră. Nu are rost să-i spui cuiva ceva ce nu simte și nu poate înțelege. Dacă-ți scriu acum este pentru că tăcerea și comportamentul tău în timpul lungii mele captivități au făcut acest lucru necesar. De altfel, după cum s-a văzut, lovitura a căzut doar asupra mea. Asta a fost o sursă de plăcere pentru mine. Eram mulțumit din multe motive să sufăr, deși am avut mereu în fața ochilor, privindu-te, ceva profund demn de dispreț în orbirea ta completă și deliberată. Îmi amintesc cum mi-ai arătat cu mare mândrie o scrisoa-

re despre mine pe care ai publicat-o într-un ziar de doi bani. Era o producțiune foarte prudentă, temperată, de-a dreptul banală. Făceai apel la „*simțul englez de fair play*“, sau o platitudine de felul acesta, în numele „*unui om căzut la pământ*“. Era genul de scrisoare pe care ai fi putut-o scrie dacă s-ar fi adus o acuzație dureroasă unei persoane respectabile pe care nu ai fi cunoscut-o prea bine. Dar ție ți se părea o scrisoare minunată. O priveai ca pe o mostră de cavalerism aproape donquijotesc. Știu că ai scris și alte scrisori la alte ziare, care nu au fost publicate. Dar în acelea nu spuneai decât că-ți urăști tatăl. Nimănui nu-i păsa de asta. Ura, va trebui să înveți, este, intelectual vorbind, Eterna Negație. Din punctul de vedere al emoțiilor, este o formă de Atrofiere și ucide orice în afară de ea însăși. Să scrii pe la ziare ca să spui că urăști pe cineva e ca și cum ai scrie la ziare ca să spui că ai o boală secretă și rușinoasă; faptul că omul pe care-l urăști este propriul tău tată și că sentimentul este absolut reciproc nu face ca Ura ta să fie nobilă sau frumoasă. Dacă arată ceva, nu este decât că e o boală ereditară…

Îmi amintesc, de asemenea, când s-a pus sechestru pe casa mea, când cărțile și mobilele mi-au fost luate și scoase la vânzare, iar falimentul bătea la ușă, că, firesc, ți-am scris să-ți spun. N-am pomenit că portăreii intraseră în casa în care ai cinat de atâtea ori pentru plata unor cadouri pe care ți le făcusem ție. Îmi ziceam, pe bună dreptate sau nu, că o astfel de

veste te-ar îndurera puțin. Ți-am spus doar ce se întâmpla. Mă gândeam că se cuvine să știi. Mi-ai răspuns din Boulogne într-un acces de exaltare aproape lirică. Spuneai că tatăl tău era „pus pe căpătuială“ și că fusese nevoit să facă rost de 1 500 de lire pentru cheltuielile de judecată, iar faptul că dădeam faliment era „o splendidă lovitură pentru el“, căci astfel nu avea să-și poată scoate nimic din cheltuieli de la mine! Îți dai seama acum ce înseamnă să fii orbit de Ură? Înțelegi acum că atunci când o descriam ca pe o Atrofiere care distruge totul în afară de ea însăși îți descriam științific un fapt psihologic real? Că toate lucrurile mele fermecătoare aveau să fie vândute: desenele lui Burne-Jones, picturile lui Whistler, tablourile lui Monticelli, cele ale lui Simeon Solomon, porțelanurile, biblioteca mea cu colecția ei de ediții princeps ale aproape tuturor poeților epocii mele, de la Hugo la Whitman, de la Swinburne la Mallarmé, de la Morris la Verlaine, cu edițiile frumos legate din scrierile tatălui și mamei mele, superba serie de trofee din școală și colegiu, *éditions de luxe* și altele asemenea – asta nu însemna nimic pentru tine. Ai spus că era o mare neplăcere: asta era tot. Tu nu vedeai de fapt în asta decât posibilitatea ca tatăl tău să piardă în cele din urmă câteva sute de lire, și această meschină observație te umplea de bucurie extatică. Cât despre costurile de judecată, poate te interesează să afli că tatăl tău a spus public la Orleans Club că și dacă l-ar fi costat 20 000 de lire tot ar fi considerat că merită, atât de multă

bucurie, încântare și triumf a găsit în afacerea asta. Faptul că a reușit nu numai să mă bage la închisoare pe doi ani, ci și să facă public falimentul meu a fost un rafinament în plus al plăcerii, la care nu s-a așteptat. A fost încununarea umilirii mele și a victoriei lui totale, perfecte. Știu că, dacă el nu ar fi vrut să-și recupereze cheltuielile de la mine, tu ai fi fost, sau măcar te-ai fi arătat, cât se poate de plin de compasiune aflând de pierderea întregii mele biblioteci, o pierdere ireparabilă pentru un om de litere, cea care, dintre toate pierderile mele materiale, m-a făcut să sufăr cel mai mult. Poate chiar, amintindu-ți de sumele de bani pe care le-am cheltuit atât de generos cu tine și de cum ai trăit pe cheltuiala mea ani întregi, ai fi făcut efortul să cumperi câteva dintre cărțile mele pentru a mi le returna. Totul s-a vândut pe mai puțin de 150 de lire: cam cât aș cheltui eu cu tine într-o săptămână obișnuită. Dar mica plăcere meschină de a te gândi că tatăl tău o să piardă câțiva bănuți te-a făcut să uiți complet că ai putea încerca să mă recompensezi cumva, atât de puțin, atât de ușor, atât de necostisitor, atât de evident și atât de imens de important pentru mine, dacă ți-ar fi trecut prin cap. Am dreptate când spun că Ura îi orbește pe oameni? Acum vezi asta? Dacă nu, încearcă.

Cât de clar am văzut-o atunci, ca și acum, nu mai e nevoie să-ți spun. Dar îmi ziceam: „*Trebuie să-mi păstrez Iubirea în inimă cu orice preț. Dacă mă duc la închisoare fără Iubire, ce se va alege de Sufletul meu?*“

Scrisorile pe care ți le-am scris la vremea aceea de la Holloway erau eforturile mele de a păstra Iubirea ca notă dominantă a firii mele. Aș fi putut, dacă aș fi vrut, să te fac bucăți cu reproșuri amare. Aș fi putut să te sfâșii cu blesteme. Aș fi putut să-ți întind o oglindă și să-ți arăt o imagine a ta în care nu te-ai fi recunoscut până n-ai fi văzut-o repetându-ți gesturile de oroare – atunci ai fi înțeles al cui chip era și ai fi urât-o, și te-ai fi urât pe tine veșnic. Ba chiar mai mult decât atât. Mi-au fost puse în cârcă păcatele altuia. Dacă aș fi vrut, aș fi putut să mă salvez la oricare dintre procese sacrificându-l pe el, nu de la rușine, e drept, dar de la închisoare da. Dacă aș fi vrut să arăt că martorii acuzării – cei mai importanți trei – fuseseră instruiți cu grijă de tatăl tău și de avocații lui, nu doar în omisiuni, ci și în afirmații, în transferul absolut, deliberat, complotat și repetat al acțiunilor și faptelor altcuiva asupra mea, aș fi putut să fac ca fiecare dintre ei să fie alungat din boxă de judecător mai rapid decât a fost alungat nenorocitul ăla de Atkins, cu sperjurul lui. Aș fi putut ieși din sala de judecată surâzând, cu mâinile în buzunar, un om liber. S-au făcut cele mai mari presiuni asupra mea să mă comport astfel. Am fost sfătuit insistent, implorat, împins să mă comport astfel de către oameni al căror unic interes era bunăstarea mea și a casei mele. Dar am refuzat. Nu am vrut să fac acest lucru. Nu mi-am regretat decizia nici un moment, nici măcar în perioadele cele mai amare ale captivității mele. O asemenea atitudine ar fi fost sub demnitatea mea. Păcatele cărnii

nu înseamnă nimic. Sunt boli ce pot fi tratate de medici, dacă e să fie tratate. Numai păcatele sufletului sunt rușinoase. Să-mi asigur achitarea prin astfel de mijloace ar fi fost o tortură pentru toată viața. Dar chiar crezi că meritai dragostea pe care ți-o arătam atunci, sau că am crezut vreo clipă că o meritai? Știam că nu. Dar Iubirea nu se târguiește ca la piață, și nici nu folosește un cântar. Bucuria ei, precum bucuria intelectului, este să se simtă vie. Scopul Iubirii este să iubească: nici mai mult, nici mai puțin. Tu ai fost dușmanul meu: un dușman cum n-a mai avut nimeni vreodată. Ți-am dăruit viața mea și, ca să-ți satisfaci cele mai josnice și mai demne de dispreț dintre patimile omenești, Ura, Vanitatea și Lăcomia, tu ai aruncat-o cât colo. În nici trei ani, m-ai distrus complet din toate punctele de vedere. Eu nu puteam face altceva pentru mine decât să te iubesc. Știam că, dacă-mi permiteam să te urăsc, în deșertul uscat al existenței pe care aveam să-l străbat, și îl străbat încă, fiecare piatră își va pierde umbra, fiecare palmier va fi ofilit, fiecare ochi de apă se va dovedi otrăvit. Acum începi să înțelegi puțin? Se trezește imaginația ta din lunga letargie în care a fost cufundată? Știi deja ce e Ura. Începe oare să se contureze în mintea ta și ce e Iubirea, și care este natura ei? Nu e prea târziu să afli, deși poate că spre a te învăța a fost nevoie să ajung într-o celulă de temniță.

După cumplita mea sentință, când am îmbrăcat haine de condamnat și ușa închisorii s-a închis în urma mea, m-am așezat între ruinele vieții mele minunate,

strivit de suferință, împietrit de groază, covârșit de durere. Dar nu voiam să te urăsc. În fiecare zi îmi spuneam: „*Trebuie să-mi păstrez Iubirea în inimă azi, altfel cum voi trece ziua asta?*" Îmi reaminteam că tu n-ai vrut să faci nici un rău, în orice caz nu mie: încercam să mă conving că tu n-ai făcut decât să tragi cu arcul la întâmplare, și săgeata l-a străpuns pe rege printr-o încheietură a platoșei*. Să te fi pus în balanță cu cel mai mic dintre necazurile mele, cu cea mai măruntă dintre pierderile mele, ar fi fost, simțeam eu, incorect. Am hotărât că aveam să te privesc și pe tine ca pe cineva care suferă. M-am silit să cred că în sfârșit ți-a căzut pânza de pe ochii îndelung orbiți. Îmi imaginam, cu durere, cât de mare trebuie să fi fost groaza ta când ai ajuns să-ți contempli opera. Erau momente, chiar și în acele zile întunecate, cele mai întunecate ale vieții mele, când chiar tânjeam să te consolez. Atât de sigur eram că în sfârșit ai înțeles ce-ai făcut.

Nu mi-a trecut prin cap că ai putea avea viciul suprem, superficialitatea. De fapt, a fost o suferință reală pentru mine când a trebuit să-ți spun că eram obligat să rezerv treburilor familiale prima permisiune de a primi scrisori, dar cumnatul meu îmi scrisese să-mi spună că, dacă i-aș scrie măcar o dată soției mele, ea, de dragul meu și al copiilor noștri, n-ar porni un

* Referire la un moment descris în Biblie (III Regi 22, 34).

divorț. Am simțit că era de datoria mea s-o fac. Lăsând la o parte alte motive, nu puteam suporta ideea de a fi despărțit de Cyril, copilul meu frumos, iubitor, adorabil, prietenul meu cel mai bun, tovarășul meu cel mai apropiat; un singur fir din căpșorul lui auriu îmi este mai drag și mai prețios nu numai decât tine, din cap până-n picioare, ci decât toate nestematele din întreaga lume – așa a fost întotdeauna, doar că am înțeles prea târziu…

La două săptămâni după solicitarea ta, primesc vești despre tine. Robert Sherard, cea mai bravă și mai generoasă dintre toate ființele inteligente, vine să mă vadă și, printre altele, îmi spune că ești pe cale să publici în acel ridicol *Mercure de France*, care se pretinde în mod absurd adevăratul centru al corupției literare, un articol despre mine, cu mostre din scrisorile mele. Mă întreabă dacă era cu voia mea. Am fost extrem de surprins și de supărat și am dat dispoziții ca articolul să fie oprit pe dată. Lăsai scrisorile mele la vedere, să le poată fura prietenii tăi șantajiști, să le poată șterpeli orice servitor de la hotel, să le poată vinde orice cameristă. Era pur și simplu lipsa ta de apreciere față de ce-ți scriam. Dar ca tu să propui serios să publici fragmente din ele era aproape incredibil pentru mine. Și care dintre scrisorile mele erau? N-am putut obține nici o informație. Asta a fost prima veste despre tine pe care am primit-o. M-a întristat.

A doua veste a urmat la scurtă vreme după aceea. Avocații tatălui tău și-au făcut apariția la închisoare

și mi-au înmânat personal o notificare de executare silită pentru un fleac de 700 de lire, echivalentul onorariului lor. Eram declarat insolvabil și chemat în instanță. Eu am susținut ferm și încă mai susțin, și voi reveni asupra acestui subiect, că aceste costuri ar fi trebuit să fie plătite de familia ta. Îți asumaseși personal responsabilitatea de a declara că așa va fi. Asta îl și făcuse pe avocat să trateze cazul așa cum o făcuse. Erai absolut responsabil. Chiar lăsând la o parte angajamentul pe care îl luaseși în numele familiei tale, având în vedere că tu ai provocat întreaga mea ruină, ar fi trebuit măcar să fiu scutit de rușinea suplimentară a falimentului pentru o sumă de bani absolut derizorie, mai puțin de jumătate din cât am cheltuit cu tine în scurtele luni de vară la Goring. Dar deocamdată să nu mai pomenim de asta. Am primit, recunosc, fără rezerve, prin intermediul asistentului avocatului, un mesaj de la tine pe tema asta, sau în orice caz în legătură cu ea. În ziua când a venit să-mi ia depozițiile și declarațiile, s-a aplecat peste masă – în prezența gardianului închisorii – și, după ce a consultat o bucată de hârtie pe care a scos-o din buzunar, mi-a spus cu voce scăzută: „Prințul Fleur-de-Lys* vrea să vă amintiți de el." M-am holbat la el. A repetat mesajul. Nu știam ce vrea să spună. „Domnul este în străinătate acum", a adăugat el misterios. Am priceput brusc și îmi amintesc că, pentru întâia și ul-

* Floare-de-Crin (fr.).

tima dată în viața mea de temniță, am râs. În acel râs era tot disprețul din lume. Prințul Fleur-de-Lys! Am înțeles – și evenimentele ulterioare mi-au arătat că am înțeles bine – că nimic din ceea ce se întâmplase nu te făcuse să pricepi nici cel mai mic lucru. În ochii tăi erai încă prințul elegant al unei comedii banale, și nu figura sumbră a unui spectacol tragic. Tot ce se întâmplase nu era decât o pană din parura ce împodobește o frunte îngustă, o floare la butoniera vestonului ce ascunde o inimă pe care Ura și numai Ura o poate încălzi și pe care Iubirea și numai Iubirea o găsește rece. Prințul Fleur-de-Lys! Erai, fără îndoială, îndreptățit să comunici cu mine sub un nume fals. Eu însumi, la vremea aceea, nu mai aveam un nume. În marea temniță în care eram atunci închis, nu reprezentam decât o literă și o cifră pe ușa unei celule mici de pe un coridor lung, unul dintre miile de numere fără viață, dintre miile de vieți fără viață. Dar cu siguranță existau multe nume în istoria reală care ți s-ar fi potrivit mult mai bine și în care nu aș fi avut nici o dificultate să te recunosc imediat! Nu te căutam în spatele paietelor unei măști strălucitoare, potrivite doar într-un carnaval amuzant. Ah! Dacă sufletul tău ar fi fost, cum ar fi trebuit să fie, chiar pentru desăvârșirea lui însuși, rănit de tristețe, gârbovit de remușcare, umil în fața suferinței, nu asta ar fi fost deghizarea la adăpostul căreia ar fi ales să caute intrarea în Casa Durerii! Marile lucruri în viață sunt ceea ce par, și de aceea, oricât de ciudat ți-ar suna, sunt adeseori greu

de interpretat. Lucrurile mărunte sunt însă simboluri. Prin ele ne primim mai ușor lecțiile amare. Alegerea aparent întâmplătoare a unui nume fals a fost și va rămâne simbolică pentru tine. Te arată așa cum ești.

Șase săptămâni mai târziu a venit o a treia veste. Sunt chemat afară din infirmerie, unde zăceam îngrozitor de bolnav, pentru a primi un mesaj special din partea ta prin intermediul guvernatorului închisorii. Îmi citește o scrisoare pe care i-o adresaseși lui, în care afirmai că aveai intenția de a publica un articol „despre cazul domnului Oscar Wilde“ în *Mercure de France* („o revistă“, adăugai din nu se știe ce motiv, „echivalentă cu *Fortnightly Review* din Anglia“) și doreai să obții permisiunea mea de a publica extrase și selecțiuni din… ce scrisori? Scrisorile pe care ți le scrisesem din închisoarea Holloway! Scrisorile care ar fi trebuit să fie pentru tine sacre și secrete mai mult decât orice pe lume! Tocmai acestea erau scrisorile pe care-ți propuneai să le publici pentru ca plictisitul *décadent* să se mire, ca lacomul *feuilletoniste* să le recenzeze, ca micii lei din *Quartier Latin* să caște gura la ele și să încerce să le apuce cu dinții! Chiar dacă nimic din sufletul tău nu se revolta împotriva unui sacrilegiu atât de vulgar, ai fi putut măcar să-ți amintești sonetul scris de cel ce a văzut cu atâta supărare și dispreț scrisorile lui John Keats vândute prin licitație publică la Londra și ai fi înțeles în sfârșit adevăratul sens al rândurilor mele…

…nu Arta o iubesc, socot,
cei ce cristalul inimii unui poet să spargă pot,
Ca niște ochi bolnavi și mici să scapere-n triumf.*

Căci ce avea să arate articolul tău? Că ținusem prea mult la tine? Orice *gamin*** parizian știa prea bine. Toți citesc ziarele, și cei mai mulți scriu pentru ele. Că eram un om de geniu? Francezii au înțeles asta, precum și calitatea specială a geniului meu, mult mai bine decât ai înțeles sau m-aș fi putut aștepta să înțelegi vreodată tu… Că geniul e însoțit adeseori de o curioasă pervertire a pasiunii și a dorinței? Admirabil; dar subiectul îi aparține mai degrabă lui Lombroso decât ție. În plus, fenomenul patologic în chestiune poate fi întâlnit și printre aceia care nu au geniu… Că în războiul tău de ură împotriva tatălui tău am fost deopotrivă scut și armă pentru fiecare dintre voi? Ba mai mult, că în acea odioasă vânătoare pornită împotriva vieții mele, care a avut loc după ce războiul s-a încheiat, el nu m-ar fi putut ajunge dacă tu nu ți-ai fi înfășurat deja plasa în jurul picioarelor mele? E adevărat; dar mi se spune că Henri Bauer a arătat-o deja foarte bine. În plus, pentru a-i confirma opinia, dacă asta era intenția ta, nu era nevoie să publici scrisorile mele; în orice caz, nu pe cele scrise din închisoarea Holloway.

* Oscar Wilde, *Sonnet: On the Sale by Auction of Keats' Love Letters*, 1886.

** Ștrengar (*fr.*).

Vei spune, ca răspuns la întrebările mele, că într-una dintre aceste scrisori îți ceream eu însumi să încerci, pe cât posibil, să mă reabilitezi măcar în fața unei mici părți a lumii? Sigur, așa a fost. Amintește-ți cum și de ce mă aflu aici în momentul acesta. Crezi că sunt aici din cauza relațiilor mele cu martorii de la proces? Relațiile mele, reale sau presupuse, cu oameni de felul acela nu privesc câtuși de puțin Guvernul ori Societatea. Nu știau nimic despre ele și nici că le păsa. Sunt aici pentru că am încercat să-l bag pe tatăl tău la închisoare. Încercarea mea a dat greș, firește. Propriii mei avocați au capitulat. Tatăl tău a întors totul împotriva mea și m-a băgat el pe mine la închisoare, unde mă ține încă. De aceea există dezgust față de mine. De aceea oamenii mă disprețuiesc. De aceea trebuie să ispășesc fiecare zi, fiecare oră, fiecare minut al cumplitei mele captivități. De aceea petiția mi-a fost refuzată…

Tu erai singurul care, fără a te expune în nici un fel la dispreț, pericol ori acuze, ai fi putut să dai o altă culoare întregii povești, să pui situația într-o altă lumină, să arăți într-o oarecare măsură cum stăteau de fapt lucrurile. Nu m-aș fi așteptat, bineînțeles, și nici nu mi-aș fi dorit să declari cum și în ce scop mi-ai cerut ajutorul în necazul tău de la Oxford; sau cum și în ce scop, dacă ai avut vreun scop, nu te-ai dezlipit, practic, de mine vreme de aproape trei ani. Nu ar fi fost nevoie ca necontenitele mele încercări

de a rupe o prietenie care era atât de distrugătoare pentru mine ca artist, ca om cu situație, ca membru al societății chiar, să fie înfățișate cu acuratețea cu care au fost înfățișate aici. Nu aș fi vrut nici să descrii scenele pe care le făceai cu o regularitate aproape monotonă, nici să retipărești minunatele tale serii de telegrame către mine, cu amestecul lor ciudat de tandrețe și mercantilism; nici să citezi cele mai revoltătoare sau crude pasaje din scrisorile tale, așa cum am fost eu nevoit s-o fac. Totuși, mă gândeam că ar fi fost bine, atât pentru tine, cât și pentru mine, dacă ai fi protestat câtuși de puțin împotriva versiunii prezentate de tatăl tău despre prietenia noastră, grotescă și veninoasă deopotrivă, absurdă în ce te privea în aceeași măsură în care mă dezonora pe mine. Această versiune a devenit acum istorie serioasă: este citată, crezută și comentată; predicatorul i-a preluat textul, iar moralistul a făcut din ea tema lui aridă; iar eu, care m-am adresat tuturor epocilor, am fost nevoit să-mi accept verdictul de la o maimuță și un bufon. Am spus în această scrisoare, cu oarecare amărăciune, recunosc, că ironia este că tatăl tău va ajunge eroul unei lecții la Școala de Duminică; că tu vei fi pus în rând cu pruncul Samuel și că locul meu va fi între Gilles de Retz și marchizul de Sade. Aș spune că e mai bine așa. Nu vreau câtuși de puțin să mă plâng. Una dintre multele lecții pe care le înveți în temniță este că lucrurile sunt cum sunt și vor fi cum vor fi. Și

nici nu am îndoieli – în afară de aceea că lepra medievalismului și autorul lui *Justine* se vor dovedi o companie mai bună decât *Sandford and Merton**.

Dar când îți scriam simțeam că ar fi un lucru bun, un lucru corect, un lucru drept pentru amândoi *să nu* acceptăm relatarea pe care tatăl tău a prezentat-o, prin avocații lui, întru edificarea lumii filistine, și de aceea te rugam să te gândești să scrii ceva ce ar fi mai aproape de adevăr. Ar fi fost măcar mai bine pentru tine decât să mâzgălești prin ziarele franțuzești istorii despre viața domestică a părinților tăi. Ce le păsa francezilor dacă părinții tăi duceau o viață domestică fericită? Nu se poate închipui subiect mai puțin interesant pentru ei. Ceea ce-i interesa era cum putuse un artist atât de distins ca mine, care prin școala și mișcarea pe care le reprezenta exercitase o influență marcată asupra gândirii franceze, să antreneze un asemenea proces prin viața pe care o dusese. Dacă mi-ai fi propus ca pentru articolul tău să publici scrisorile, nenumărate, mă tem, în care îți vorbeam despre dezastrul pe care îl aduceai în viața mea, despre nebunia acceselor de mânie de care te lăsai stăpânit atât spre răul tău, cât și al meu, și despre dorința mea, ba nu, hotărârea mea de a pune capăt unei prietenii fatale pentru mine în toate aspectele, aș fi putut înțelege, deși nu aș fi permis ca astfel de scrisori să fie

* *The History of Sandford and Merton*, celebră carte pentru copii scrisă de Thomas Day (1748–1789), care promova idealurile de educație ale lui Jean-Jacques Rousseau.

publicate; când avocatul tatălui tău, vrând să mă prindă pe picior greșit, a arătat deodată la proces o scrisoare de-a mea, scrisă ție în martie '93, în care afirmam că, decât să mai îndur o repetare a hidoaselor scene pe care părea să-ți producă atâta plăcere să le faci, aș accepta bucuros să fiu „șantajat de toți băieții de-nchiriat ai Londrei", a fost o suferință reală pentru mine că acea parte a prieteniei noastre era dezvăluită privirilor comune; dar că tu înțelegi atât de greu, că ești atât de insensibil, atât de incapabil să sesizezi ceva rar, delicat și frumos, încât să-ți propui să publici scrisorile în care și prin care încercam să țin treaz însuși spiritul și sufletul Iubirii, care a sălășluit în trupul meu în anii lungi de umilire a acestui trup – asta a fost, și încă este pentru mine sursa celei mai adânci dureri, a celei mai triste dezamăgiri. De ce ai făcut-o, mă tem că știu prea bine. Dacă Ura te-a orbit, Vanitatea ți-a cusut pleoapele cu fir de fier. Egotismul tău îngust a știrbit capacitatea aceea despre care spuneam că „prin ea, și numai prin ea, îi putem înțelege pe ceilalți atât în relațiile lor reale, cât și în cele ideale", iar nefolosirea ei timp îndelungat a făcut-o să dispară cu totul. Imaginația era întemnițată asemeni mie. Vanitatea îi pusese gratii la ferestre și numele gardianului era Ură.

Toate acestea se petreceau la începutul lui noiembrie, acum doi ani. Un mare șuvoi de viață curge între tine și o dată atât de îndepărtată. N-ai cum să vezi dincolo de un fluviu atât de larg. Dar mie mi se pare că s-au întâmplat nu ieri, ci chiar astăzi. Suferința

este un singur moment lung. N-o putem împărți în anotimpuri. Putem doar să-i înregistrăm stările și să le consemnăm revenirea. Pentru noi, timpul nu avansează. Merge înapoi. Pare să se învârtească în jurul unui centru de durere. Imobilitatea paralizantă a unei vieți în care fiecare aspect este reglat după un tipar neschimbat, astfel încât să mâncăm, să dormim, să ne plimbăm, să ne culcăm și să ne rugăm, sau măcar să îngenunchem pentru rugăciune, conform legilor inflexibile ale unei formule de fier – această calitate imobilă, ce face fiecare zi cumplită aidoma până în cel mai mic detaliu surorii ei, pare să se comunice acelor forțe externe a căror existență își are esența în schimbarea neîncetată. Despre vremea însămânțării sau a recoltei, despre secerătorii aplecați deasupra porumbului sau despre culegătorii de struguri ce înaintează prin vii, despre iarba din livadă albită de inflorescențe ori presărată cu fructe căzute, noi nu știm nimic și nu putem ști nimic. Pentru noi, există un singur anotimp, anotimpul Suferinței. Până și luna și soarele par să ne fi fost luate. Afară, ziua poate fi senină și aurie, dar lumina ce se strecoară prin sticla groasă a ferestruicii cu gratii de fier sub care stăm e cenușie și meschină. Este întotdeauna crepuscul în celulă, așa cum este întotdeauna miez de noapte în inima prizonierului. Iar în sfera gândirii, nu mai puțin decât în sfera timpului, nu mai există mișcare. Lucrul pe care tu personal l-ai uitat demult, sau pe care-l poți uita cu ușurință, mi se întâmplă mie astăzi și mi

se va întâmpla din nou mâine. Ține minte asta și vei putea înțelege puțin de ce-ți scriu, și de ce-ți scriu în felul ăsta.

O săptămână mai târziu, sunt transferat aici. Încă trei luni și moare mama mea. Știai mai bine ca oricine cât de profund am iubit-o și am respectat-o. Moartea ei m-a îndurerat atât de tare, încât eu, cândva un prinț al limbajului, nu am cuvinte să-mi exprim suferința și rușinea. Niciodată, nici în cele mai desăvârșite zile ale dezvoltării mele ca artist, n-aș fi putut găsi cuvinte potrivite să poarte o povară atât de prețioasă, ori să înainteze cu o muzică îndeajuns de maiestuoasă prin procesiunea liliachie a durerii mele de nerostit. Ea și tata mi-au lăsat un nume pe care ei l-au înnobilat și l-au onorat, nu doar în literatură, artă, arheologie și știință, ci și în istoria publică a țării mele, în evoluția ei ca națiune. Eu am dezonorat acest nume pe veci. Am făcut din el un termen de abjectă notorietate pentru oamenii abjecți. L-am târât prin mocirlă. L-am dat unor brute ca să-l facă brutal, și unor nebuni ca să-l transforme în sinonim pentru nebunie. Ce am suferit atunci, și sufăr încă, tocul nu poate scrie și nici hârtia suporta. Ca să nu aud vestea de pe buze străine ori indiferente, soția mea, pe atunci bună și blândă cu mine, a străbătut, bolnavă cum era, tot drumul de la Genova în Anglia ca să-mi împărtășească ea amănuntele acestei pierderi ireparabile, imposibil de compensat. Au ajuns la mine mesajele de compasiune ale tuturor celor care încă mai țineau

la mine. Până și oameni care nu mă cunoșteau personal, auzind ce necaz nou se ivise în viața mea distrusă, au scris cu rugămintea să-mi fie transmise condoleanțe. Tu singur ai stat deoparte, nu mi-ai trimis nici un mesaj, nu mi-ai scris nici o scrisoare. Despre astfel de fapte, cel mai bine e să spui cum i-a spus Vergiliu lui Dante despre cei a căror viață fusese lipsită de impulsuri nobile și superficială în intenții: *„Non ragioniam di lor, ma guarda, e passa."**

Mai trec trei luni. Calendarul comportamentului și muncilor mele zilnice, atârnat pe partea exterioară a ușii celulei, cu numele meu și sentința scrise pe el, îmi spune că e perioadă de vizite. Prietenii vin din nou să mă vadă. Întreb de tine, ca întotdeauna. Mi se spune că ești la vila ta din Napoli și că scoți un volum de poezii. La sfârșitul vizitei mi se pomenește în treacăt că mi-l dedici mie. Veștile m-au făcut să-mi fie oarecum greață de viață. N-am spus nimic și m-am întors tăcut în celulă, cu inima plină de dispreț. Cum poți visa să-mi dedici un volum de poezii fără să-mi ceri întâi permisiunea? Visa, spun? Cum poți îndrăzni să faci așa ceva? O să-mi răspunzi că în zilele mele de măreție și faimă am consimțit să-mi dedici primele tale scrieri? Sigur, așa a fost; așa cum aș fi acceptat omagiul oricărui tânăr care pornește în dificila și minunata artă a literaturii. Orice omagiu e

---

* „Prea mult vorbim de ei; tu-i vezi și treci" (Dante, *Infernul*, cântul III, trad. rom. de George Coșbuc, ESPLA, București, 1954).

încântător pentru un artist, și de două ori mai dulce când e adus de tineri. Laurii se ofilesc când sunt culeși de mâini îmbătrânite. Doar tinerețea are dreptul să încununeze un artist. Acesta e adevăratul privilegiu de a fi tânăr; de-ar ști tinerii asta! Dar zilele decăderii și infamiei sunt diferite de cele ale măreției și faimei. Încă n-ai învățat că Prosperitatea, Plăcerea și Succesul pot avea o suprafață aspră și o consistență comună, dar Suferința este cea mai sensibilă dintre creații. Nimic nu tresare măcar în lumea gândurilor și a mișcării fără ca Suferința să vibreze într-o pulsație cumplită și superbă. Foița de aur subțire și tremurătoare ce consemnează direcția forțelor pe care ochii nu le pot vedea e grosolană în comparație cu ea. Este o rană ce sângerează la atingerea oricărei mâini în afară de a Iubirii, și până și la aceea trebuie să sângereze din nou, chiar dacă nu de durere.

I-ai putut scrie guvernatorului închisorii Wandsworth ca să-mi ceri permisiunea să-mi publici scrisorile în *Mercure de France*, „echivalentă cu *Fortnightly Review* din Anglia“. De ce nu i-ai scris guvernatorului închisorii din Reading ca să-mi ceri permisiunea pentru a-mi dedica poeziile tale, oricât de fantastic ai fi vrut să le descrii? Pentru că într-un caz revista în chestiune primise interdicția mea de a publica scrisorile, ale căror drepturi de autor, după cum știi foarte bine, desigur, erau și sunt în întregime deținute de mine, iar în celălalt ai crezut că poți să faci cum te taie capul fără ca eu să aflu ceva până când avea să fie

prea târziu ca să mai intervin? Simplul fapt că eram un om dezonorat, ruinat, aruncat în închisoare ar fi trebuit să te determine, dacă voiai să-mi scrii numele pe prima pagină a cărții tale, să-mi ceri asta ca pe o favoare, o onoare, un privilegiu. Așa ar trebui să te porți cu cineva aflat la necaz și copleșit de rușine.

Acolo unde e Suferință, e pământ sfânt. Într-o zi vei înțelege ce înseamnă asta. Până atunci, nu vei ști nimic despre viață. Robbie și cei ca el înțeleg. Când am fost adus între doi polițiști de la închisoare la Tribunalul pentru Falimente, Robbie mă aștepta pe coridorul lung și deprimant ca, în fața întregii asistențe, pe care un gest atât de blând și de simplu a redus-o la tăcere, să-și poată scoate grav pălăria când am trecut pe lângă el cu mâinile în cătușe și cu capul plecat. Au ajuns oameni în rai și pentru lucruri mai mărunte decât ăsta. În acest spirit, și cu acest fel de iubire îngenuncheau sfinții să spele picioarele celor săraci sau se aplecau să sărute leproșii pe obraji. Nu i-am spus vreo vorbă despre ce a făcut. Nu știu nici astăzi dacă și-a dat seama că am fost măcar conștient de gestul lui. Nu e ceva pentru care să aduci mulțumiri formale în cuvinte formale. Îl păstrez în vistieria sufletului meu. Îl țin acolo ca pe o datorie secretă pe care mă bucur să mă gândesc că n-o voi putea plăti niciodată pe de-a-ntregul. Este îmbălsămată, iar dulceața ei este păstrată de smirna și scorțișoara multor lacrimi. Când Înțelepciunea n-a mai dat roade și Filozofia nu mi-a mai folosit, iar proverbele și frazele

celor care căutau să-mi aducă alinare deveneau praf și cenușă în gura mea, amintirea acelui simplu și tăcut gest de Iubire a deschis pentru mine toate fântânile milei, a făcut deșertul să înflorească precum un trandafir și m-a scos din amărăciunea exilului singuratic în armonie cu inima rănită, zdrobită și măreață a lumii. Când o să poți înțelege nu numai cât de frumos a fost gestul lui Robbie, ci și de ce a însemnat atât de mult pentru mine, și va însemna mereu foarte mult, atunci, poate, îți vei da seama cum și în ce spirit ar fi trebuit să mă abordezi pentru a-ți permite să-mi dedici versurile tale.

Se cuvine să-ți spun că în orice caz n-aș fi acceptat dedicația. Deși, poate, în alte împrejurări mi-ar fi făcut plăcere să fiu întrebat, aș fi refuzat solicitarea de dragul *tău*, independent de orice sentiment al meu. Primul volum de poezii pe care un tânăr în pragul maturității îl oferă lumii ar trebui să fie precum un boboc sau o floare de primăvară, precum păducelul de pe pajiștea de la Magdalen College sau ciuboțica-cucului de pe câmpiile de la Cumnor. N-ar trebui să poarte povara unei tragedii cumplite, odioase, a unui scandal cumplit, odios. Dacă aș fi permis ca numele meu să servească drept vestitor al cărții, ar fi fost o gravă eroare artistică. Ar fi creat o atmosferă greșită în jurul întregii opere, iar în arta modernă atmosfera e foarte importantă. Viața modernă este complexă și relativă. Acestea sunt notele ei distinctive. Pentru a o reda pe prima, avem nevoie de atmosferă, cu subtilitatea

ei de nuanțe, de sugestii, de bizare perspective; cât despre a doua, avem nevoie de fundal. De aceea sculptura a încetat să fie o artă reprezentativă și de aceea muzica *este* o artă reprezentativă; și de aceea literatura este, a fost și va rămâne mereu suprema artă reprezentativă.

Cărticica ta ar fi trebuit să aducă aerul Siciliei și al Arcadiei, nu putregaiul pestilent al băncii acuzaților sau răsuflarea înăbușită a celulei de închisoare. Și nu numai o eroare de gust artistic ar fi fost dedicația pe care o propui; din alte puncte de vedere, ea ar fi fost total necuviincioasă. Ar fi părut o continuare a comportamentului tău înainte și după arestarea mea. Ar fi dat oamenilor impresia unei tentative de bravadă prostească: un exemplu al acelui gen de curaj care se vinde și se cumpără ieftin pe ulițele rușinii. În ce privește prietenia noastră, Nemesis ne-a zdrobit pe amândoi ca pe niște muște. Să-mi dedici niște versuri în timp ce sunt închis ar fi părut un soi de efort stupid de conversație elegantă, realizare cu care în vremurile când scriai scrisori îngrozitoare – zile ce nădăjduiesc, spre binele tău, să nu se întoarcă niciodată – obișnuiai să te mândrești și cu care îți făcea plăcere să te lauzi. Nu ar fi produs efectul serios, minunat pe care cred – sunt convins – că l-ai intenționat. Dacă m-ai fi consultat, te-aș fi sfătuit să amâni puțin publicarea versurilor tale; sau, dacă asta nu-ți convenea, să le publici mai întâi anonim și abia după ce ai fi câștigat admiratori ai lirei tale – singurul fel de

admiratori pe care merită să-i câștigi – ai fi putut să revii și să spui lumii: „Aceste flori pe care le admirați sunt sădite de mine, și acum le ofer cuiva în care voi vedeți un paria și un proscris, ca omagiu față de ceea ce iubesc, respect și admir la el." Dar ai ales metoda greșită și momentul greșit. Există tact în dragoste, precum și în literatură: n-ai fost sensibil la nici una.

Ți-am vorbit pe larg despre asta ca să-i sesizezi întreaga semnificație și să înțelegi de ce i-am scris imediat lui Robbie în termeni atât de disprețuitori față de tine și am interzis absolut dedicația, și de ce am dorit ca vorbele pe care le-am scris despre tine să fie copiate cu grijă și trimise ție. Simțeam că în sfârșit sosise timpul să fii determinat să recunoști, să-ți dai seama de ce ai făcut. Orbirea poate fi dusă atât de departe, încât să devină grotescă, iar o natură lipsită de imaginație, dacă nu se face nimic pentru a o stârni, va împietri în insensibilitate absolută, astfel încât, chiar dacă trupul mănâncă, bea, are plăceri, sufletul pe care-l adăpostește poate fi, precum sufletul lui Branca d'Oria al lui Dante, complet mort. Scrisoarea mea pare să fi sosit tocmai la timp. A căzut asupra ta, din câte-mi dau seama, ca un fulger. Te descrii, în răspunsul către Robbie, ca fiind „privat de orice putere de gândire sau de expresie". Într-adevăr, din câte se pare, nu te poți gândi la ceva mai bun decât să-i scrii mamei tale și să te plângi. Firește că ea, cu acea orbire față de ceea ce este bine pentru tine, care a fost nenorocirea ei și a ta deopotrivă, îți oferă orice alinare

pe care o poate imagina și te readuce, legănându-te cu drag, presupun, la vechea ta condiție nefericită, nedemnă; în ce mă privește, îmi anunță prietenii că este „foarte mâhnită“ de severitatea remarcilor mele despre tine. De fapt, nu doar prietenilor mei le transmite sentimentele ei de mâhnire, ci și acelora – mult mai mulți, trebuie să-ți reamintesc insistent – care nu-mi sunt prieteni; și sunt informat acum, prin canale foarte favorabile ție și alor tăi, că, în consecință, o bună parte din compasiunea care creștea, treptat, dar sigur în jurul meu, grație geniului meu renumit și cumplitelor mele suferințe, acum s-a spulberat complet. Oamenii spun: „Ah! Mai întâi a încercat să-l trimită pe bunul tată în închisoare și nu i-a ieșit; acum se întoarce asupra fiului inocent, acuzându-l pentru acest eșec. Câtă dreptate am avut să-l disprețuim! Cât de tare merită asta!“ Mi se pare că, atunci când numele meu e pomenit în prezența mamei tale, dacă tot nu are nici cel mai mic cuvânt de tristețe sau regret pentru rolul ei în ruinarea casei mele, ar fi mai cuviincios să tacă. Cât despre tine – nu crezi acum că, în loc să-i scrii *ei* ca să te plângi, ar fi fost mai bine, din toate punctele de vedere, să-mi scrii direct *mie* și să fi avut curajul să-mi spui orice ai fi avut sau ai fi crezut că ai de spus? A trecut aproape un an de când am scris scrisoarea aceea. Nu se poate să fi rămas în tot acest timp „lipsit de orice putere de gândire sau de expresie“. De ce nu mi-ai scris mie? Ai văzut din scrisoarea mea cât de rănit, cât de ofensat am fost

de comportamentul tău. Mai mult decât atât: ți-ai văzut întreaga prietenie cu mine descrisă, în sfârșit, în adevărata ei lumină și într-un mod ce nu lăsa loc interpretărilor greșite. Adeseori, pe vremuri, îți spuneam că-mi distrugi viața. Întotdeauna râdeai. Atunci când ți-am povestit, la Bracknell, lunga și impresionanta mea întrevedere cu Edwin Levy, care, la începuturile prieteniei noastre, văzând cum mă pui să duc greul, să suport necazurile și chiar costurile acelui nefericit incident al tău de la Oxford, ca să-l numim astfel, în legătură cu care i se ceruse sfatul și ajutorul, m-a prevenit timp de o oră în privința ta, tu ai râs. Când ți-am povestit cum și acel nefericit tânăr care până la urmă a ajuns alături de mine în boxa acuzaților mă prevenise, și nu o dată, că te vei dovedi mult mai distrugător pentru mine decât oricare dintre băieții de rând pe care fusesem destul de nesăbuit să-i cunosc, ai râs, deși nu la fel de amuzat. Când prietenii mei mai prudenți sau mai puțin indulgenți m-au avertizat sau m-au părăsit, din cauza prieteniei mele cu tine, ai râs disprețuitor. Ai râs în hohote când, cu ocazia primei scrisori jignitoare la adresa mea pe care ai primit-o de la tatăl tău, ți-am spus că știu că voi fi calul de bătaie în cearta îngrozitoare dintre voi și că, într-un fel sau altul, o să-mi faceți rău. Dar fiecare dintre aceste lucruri s-a întâmplat așa cum am spus că se va întâmpla, judecând după rezultate. Nu ai avut nici o scuză pentru că n-ai înțeles cum au ajuns să se întâmple toate. De ce nu mi-ai scris?

A fost lașitate? Cruzime? Ce-a fost? Faptul că eram supărat pe tine și că-mi exprimasem supărarea era un motiv în plus să-mi scrii. Dacă scrisoarea mea ți s-a părut îndreptățită, ar fi trebuit să-mi scrii. Dacă ți s-a părut neîndreptățită sub cel mai mărunt aspect, ar fi trebuit să-mi scrii. Am așteptat o scrisoare. Eram sigur că în sfârșit aveai să înțelegi că dacă vechea afecțiune, mult-negata dragoste, miile de acte de bunătate gratuită cu care te-am copleșit, miile de motive de recunoștință față de mine pe care le aveai – dacă toate astea nu însemnau nimic pentru tine, simpla datorie, despuiată de orice legături dintre un om și altul, ar fi trebuit să te facă să-mi scrii. Nu poți spune că ai crezut cu adevărat că eram obligat să nu primesc decât scrisori de afaceri de la membrii familiei mele. Știai foarte bine că o dată la douăsprezece săptămâni Robbie îmi trimitea un mic rezumat al știrilor literare. Nimic nu poate fi mai încântător decât scrisorile lui, cu inteligența lor, cu simțul lor critic concentrat și spiritual, cu stilul lor lejer; sunt scrisori adevărate, sunt ca o conversație: au ceva din acea *causerie intime* a francezilor, și modul lui delicat de a-mi acorda respect, apelând uneori la judecata mea, alteori la simțul umorului sau la instinctul meu pentru frumos, la cultura mea, și amintindu-mi în o sută de feluri subtile că am fost cândva pentru mulți arbitrul stilului în Artă, chiar arbitrul suprem pentru unii, arată că are tact atât în iubire, cât și în literatură. Scrisorile lui au fost micii mesageri între mine și acea minunată

lume ireală a Artei unde odinioară eram rege, și unde aș fi rămas de fapt rege, dacă nu m-aș fi lăsat ademenit în lumea imperfectă a pasiunilor grosolane, insuficiente, a poftei nedefinite, a dorinței fără limite și a lăcomiei fără formă. După ce s-a spus totul însă, cu siguranță ai fi putut înțelege sau măcar concepe cu mintea ta că, fie și numai pe terenul comun al simplei curiozități psihologice, ar fi fost mai interesant pentru mine să am vești de la tine decât să aflu că Alfred Austin încearcă să scoată un volum de poezii sau că Street scrie cronici de teatru pentru *Daily Chronicle*, sau că doamna Meynell a fost declarată noua Sibilă a Stilului de către cineva care nu e în stare să rostească un panegiric fără să se bâlbâie.

Ah! Dacă *tu* ai fi fost întemnițat – nu spun din vina mea, căci ăsta ar fi un gând prea cumplit de îndurat pentru mine, ci pentru o vină a ta, o greșeală a ta, încredere într-un prieten nedemn, alunecare în mocirla simțurilor, credulitate sau dragoste oferită cui nu trebuie, sau nici una din toate acestea, sau toate –, crezi că ți-aș fi permis să-ți macini sufletul în întuneric și singurătate fără să încerc în vreun fel, oricât de puțin, să te ajut să înduri povara amară a dizgrației? Crezi că, nu ți-aș fi transmis că dacă tu suferi, sufăr și eu, că dacă tu plângi, și în ochii mei sunt lacrimi și că, dacă tu zaci întemnițat și ești disprețuit de oameni, eu îmi construiesc din durere o casă în care să locuiesc până la venirea ta, un loc sacru în care tot ceea ce oamenii ți-au refuzat să fie

adus întru vindecarea ta, sporit de o sută de ori? Dacă amara nevoie sau prudența, cu atât mai amară pentru *mine*, m-ar fi împiedicat să fiu lângă tine și mi-ar fi răpit bucuria prezenței tale, fie și acoperită de rușine, dincolo de gratiile închisorii, ți-aș fi scris când era îngăduit și când nu, în speranța că măcar o frază, un cuvânt, o fărâmă de ecou al Iubirii ajunge la tine. Dacă ai fi refuzat să-mi primești scrisorile, tot ți-aș fi scris, ca să știi că sunt scrisori care te așteaptă. Mulți au făcut asta pentru mine. O dată la trei luni oamenii îmi scriu sau încearcă să-mi scrie. Scrisorile și mesajele lor sunt păstrate. Îmi vor fi înmânate când voi ieși din închisoare. Știu că există. Cunosc numele celor care le-au scris. Știu că sunt pline de compasiune, afecțiune și bunătate. Asta îmi este de ajuns. Nu am nevoie să știu mai mult. Tăcerea ta a fost oribilă. N-a fost doar o tăcere de săptămâni sau luni, ci de ani; de ani întregi, chiar dacă sunt numărați de cei care, asemeni ție, trăiesc fericiți în fugă, abia reușind să țină pasul cu picioarele aurite ale zilelor ce trec dansând pe lângă ei, gâfâind în goana lor după plăceri. E o tăcere fără nici o scuză; o tăcere fără circumstanțe atenuante. Știam că ai picioare de lut. Cine să știe mai bine? Când scriam, printre aforismele mele, că picioarele de lut fac aurul chipului să aibă preț, la tine mă gândeam. Dar tu nu ți-ai creat un chip de aur cu picioare de lut. Din însăși țărâna drumului, pe care copitele cornutelor o transformă în mocirlă, ți-ai modelat imaginea perfectă pentru mine, astfel ca, oricare

mi-ar fi dorința, să-mi fie acum imposibil să am pentru tine – și pentru mine deopotrivă – alt sentiment decât dispreț și dezgust. Și lăsând la o parte toate celelalte motive, indiferența ta, experiența de viață, cruzimea, prudența, oricum ai vrea să le numești, au fost de două ori mai amare pentru mine prin faptul că fie mi-au însoțit căderea, fie i-au urmat.

Alți oameni nefericiți, când sunt aruncați în temniță, dacă li se răpește frumusețea lumii, sunt măcar feriți, într-o oarecare măsură, de cele mai fatale pietre, cele mai îngrozitoare săgeți ale lumii. Pot să se ascundă în întunericul celulelor și să-și facă un fel de sanctuar din chiar dizgrația lor. Lumea, după ce și-a împlinit voia, merge mai departe, și ei sunt lăsați să sufere netulburați. Cu mine a fost altfel. Necaz după necaz au venit să bată la poarta închisorii în căutarea mea. Poarta le-a fost deschisă larg și ele au intrat. Rareori, aproape deloc, li s-a îngăduit prietenilor mei să mă vadă. Dușmanii însă au avut mereu acces neîngrădit. De două ori în aparițiile mele publice la Tribunalul pentru Falimente, de alte două ori cu ocazia transferurilor mele publice de la o închisoare la alta, am fost înfățișat în condiții negrăit de umilitoare privirilor și batjocurii mulțimii. Mesagerul Morții mi-a adus veștile și a plecat pe drumul lui, și în totală singurătate, izolat de tot ce mi-ar fi putut aduce alinare sau oferi ușurare, am fost nevoit să îndur povara insuportabilă a durerii și căinței pe care amintirea mamei

a pus-o, și încă o pune, pe umerii mei. Nici n-a apucat această rană să fie estompată, nu vindecată, de timp, că mi-au sosit scrisori violente, aspre și încărcate de amărăciune de la soția mea prin avocatul ei. Sunt, în același timp, batjocorit și amenințat cu sărăcia. Asta pot suporta. Pot să mă învăț și cu mai rău de atât. Dar cei doi copii îmi sunt luați prin proceduri legale. Asta e și va rămâne veșnic pentru mine o sursă de infinită nefericire, de infinită suferință, de durere fără sfârșit ori limite. E oribil ca legea să poată decide, și să își asume sarcina de a decide, că prezența mea poate dăuna propriilor mei copii. Dezonoarea închisorii e nimic în comparație cu asta. Îi invidiez pe ceilalți oameni care își târăsc pașii prin curte alături de mine. Sunt sigur că pe ei îi așteaptă copiii, le doresc întoarcerea, vor fi drăguți cu ei.

Cei săraci sunt mai înțelepți, mai generoși, mai buni, mai sensibili decât noi. În ochii lor închisoarea este o tragedie în viața unui om, o nenorocire, o întâmplare nefericită, ceva ce stârnește compasiune. Vorbesc despre cineva care este în închisoare ca despre cineva aflat pur și simplu „*la necaz*". Este expresia pe care o folosesc întotdeauna, și are în ea înțelepciunea perfectă a Iubirii. La cei de rangul nostru e altfel. La noi închisoarea face din om un paria. Eu și cei ca mine nu avem aproape nici un drept la aer și soare. Prezența noastră știrbește plăcerile celorlalți. Nu suntem bine-veniți când reapărem. Revederea licăririlor lunii nu e pentru noi. Până și copiii ne sunt luați.

Acele minunate legături cu omenirea sunt rupte. Ni se refuză singurul lucru care ne-ar putea vindeca și ajuta, ar putea turna un balsam pe inima noastră rănită și ne-ar alina sufletul îndurerat…

Și la toate acestea s-a adăugat faptul mărunt, dur că din cauza tăcerii și acțiunilor tale, din cauza a ceea ce ai făcut și ceea ce ai lăsat nefăcut, fiecare zi din lunga mea captivitate a devenit și mai greu de trăit. Ai schimbat prin comportamentul tău chiar și gustul pâinii și apei pe care le primesc. Ai făcut-o pe una amară, și pe cealaltă sălcie. Ai dublat tristețea pe care ar fi trebuit s-o împărtășești, durerea pe care ar fi trebuit să încerci s-o ușurezi ai transformat-o în suferință. Nu mă îndoiesc că nu ai vrut asta. Știu că n-ai vrut. A fost vorba doar despre „singurul defect cu adevărat fatal al caracterului tău, totala ta lipsă de imaginație".

Și, în cele din urmă, trebuie să te iert. Trebuie. Nu scriu această scrisoare spre a sădi amărăciunea în inima ta, ci spre a o smulge din a mea. De dragul meu, trebuie să te iert. Nu poți să ții întruna o viperă la sân ca să se hrănească cu sângele tău, nici să te scoli în fiecare noapte ca să semeni spini în grădina sufletului. Nu-mi va fi greu, dacă mă ajuți un pic. Ce mi-ai făcut pe vremuri ți-am iertat deja bucuros. Nu ți-a fost de nici un folos atunci. Numai cineva a cărui viață e fără de pată poate ierta păcatele. Dar acum, când sunt umilit și dezonorat, e altceva. Iertarea mea ar trebui să însemne foarte mult pentru tine

acum. Într-o zi ai să-ți dai seama de asta. Dacă se va întâmpla mai devreme sau mai târziu, curând sau niciodată, calea mea este limpede. Nu pot îngădui să treci prin viață purtând în suflet povara de a fi distrus un om ca mine. Acest gând te poate face indiferent până la cinism sau trist până aproape de morbid. Trebuie să iau povara asta de pe umerii tăi și s-o pun pe ai mei. Trebuie să-mi spun că nici tu, nici tatăl tău, multiplicați de o mie de ori, nu ați fi putut distruge un om ca mine, că m-am distrus singur și că nimeni, mare sau mic, nu poate fi distrus decât de propria-i mână. Sunt gata s-o fac. Mă străduiesc s-o fac, deși poate acum nu crezi. Dacă ți-am adus ție această crudă acuzație, gândește-te ce acuzații nemiloase îmi aduc mie însumi. Oricât de cumplit ar fi ceea ce mi-ai făcut, ceea ce mi-am făcut eu a fost mult mai cumplit.

Eram un om aflat într-o relație simbolică cu arta și cultura epocii mele. Am înțeles asta în chiar zorii maturității mele și mi-am silit apoi epoca să înțeleagă. Puțini oameni au un asemenea statut în timpul vieții și se bucură de atâta recunoaștere. Aceasta este de obicei stabilită, dacă e să fie vreodată, de istoric sau de critic, mult după ce atât omul, cât și epoca au trecut în neființă. În cazul meu a fost diferit. Am simțit-o eu însumi și i-am făcut și pe alții s-o simtă. Byron a fost o figură simbolică, dar relațiile lui erau cu pasiunea și epuizarea pasiunii epocii sale. Ale mele erau cu ceva mult mai nobil, mai durabil, mai vital, cu o întindere mai largă. Zeii mi-au dat aproape totul.

Aveam geniu, un nume distins, o poziție socială înaltă, inteligență, îndrăzneală intelectuală; am făcut din artă o filozofie și din filozofie o artă; am schimbat mintea oamenilor și culoarea lucrurilor; tot ce am spus sau am făcut i-a determinat pe oameni să-și pună întrebări; am luat dramaturgia, cea mai obiectivă formă de artă cunoscută, și am făcut din ea un mod de exprimare la fel de personal ca poezia lirică ori sonetul, în același timp lărgindu-i gama și îmbogățind-o; dramaturgie, roman, poezie cu rimă, poem în proză, dialog fantastic ori subtil, orice atingeam făceam frumos în alt fel: adevărului însuși i-am dat în stăpânire de drept ce e fals deopotrivă cu ce e adevărat și am arătat că minciuna și adevărul aparțin numai existenței intelectuale. Am tratat Arta ca pe realitatea supremă și viața ca pe un simplu mod de ficțiune; am trezit imaginația veacului meu, care a creat mituri și legende în jurul meu; am rezumat toate sistemele într-o frază și toată existența într-o maximă.

Alături de acestea, au mai fost și alte lucruri. M-am lăsat ademenit în vrăji prelungite de superficialitate senzuală și lipsită de sens. M-am amuzat să fiu un *flâneur*, un dandy, un om de lume. M-am înconjurat de firile cele mai mărunte și mințile cele mai înguste. Am devenit cheltuitorul iresponsabil al propriului meu geniu, iar risipirea unei tinereți eterne mi-a adus o bizară bucurie. Obosit să fiu pe culmi, am coborât deliberat în adâncuri, în căutare de senzații noi. Ceea ce era pentru mine paradoxul în sfera gândirii a devenit

perversitatea în sfera pasiunii. Dorința, în cele din urmă, era o boală sau o nebunie, sau amândouă. Am devenit neglijent cu viețile altora. Am luat plăcerea când am avut chef și am trecut mai departe. Am uitat că fiecare gest mărunt de zi cu zi face sau distruge un caracter și că, prin urmare, ce ai făcut la un moment dat într-o încăpere secretă va trebui să strigi cândva în gura mare de pe acoperișuri. Am încetat să fiu Stăpânul meu însumi. N-am mai fost Căpitan al Sufletului meu și n-am știut-o. Ți-am îngăduit să mă domini, și tatălui tău să mă sperie. Am sfârșit într-o dizgrație oribilă. Acum nu mai există pentru mine decât Umilința absolută, așa cum nici pentru tine nu mai există decât Umilința absolută. Ar fi fost mai bine să cobori în noroi și s-o înveți alături de mine.

Zac în temniță de aproape doi ani. Natura mea a ajuns la o deznădejde sălbatică; la o abandonare către suferință pe care ți-e milă și s-o privești; la o cumplită și neputincioasă furie; la amărăciune și dispreț; la o durere strigată în gura mare, o nefericire ce nu-și găsește glas, o tristețe mută. Am trecut prin fiecare stare posibilă a suferinței. Știu mai bine decât Wordsworth însuși ce a vrut să spună cu versurile:

Durerea-i permanentă, e sumbră și obscură
Și are-n ea esența Veșniciei.*

---

* În poemul *The White Doe of Rylstone or The Fate of Nortons*, publicat în 1815.

Dar, deși erau momente când mă bucuram la ideea că suferințele mele aveau să fie nesfârșite, nu puteam îndura ca ele să fie fără sens. Acum aflu ascuns în natura mea ceva ce-mi spune că nimic pe lume nu e lipsit de sens, și suferința mai puțin decât orice. Acel ceva ascuns în natura mea, ca o comoară în câmp, este Umilința.

Este ultimul lucru care mi-a mai rămas, și cel mai bun; descoperirea ultimă la care am ajuns, punctul de pornire al unei evoluții proaspete. A venit direct din mine, așa că știu că a venit la timpul potrivit. N-ar fi putut veni nici mai devreme, nici mai târziu. Dacă mi-ar fi vorbit cineva de ea, aș fi respins-o. Dacă mi-ar fi fost adusă, aș fi refuzat-o. Acum, că am găsit-o, vreau s-o păstrez. Trebuie să fac asta. Este singurul lucru care conține elemente de viață, de viață nouă, o *Vita Nuova* pentru mine. E cel mai ciudat dintre toate lucrurile. Nu poți renunța la ea, și nu o poți da cuiva. N-o poți căpăta decât renunțând la tot ce ai. Abia când ai pierdut totul știi că o ai.

Acum, când îmi dau seama că e în mine, văd destul de limpede ce am de făcut, de fapt ce vreau să fac. Și, când folosesc o asemenea afirmație, nu mai este nevoie să-ți spun că nu fac aluzie la vreo sancțiune sau poruncă externă. Nu recunosc nici una. Sunt mult mai individualist ca oricând. Mi se pare că nimic nu are nici cea mai mică valoare în afară de ceea ce primești de la tine însuți. Firea mea caută un mod nou de autorealizare. E singurul lucru care mă preocupă.

Și primul lucru pe care trebuie să-l fac este să mă eliberez de orice urmă de amărăciune împotriva ta. Nu mai am nici un ban, nici un adăpost. Dar sunt și lucruri mai rele pe lume. Sunt cât se poate de sincer când îți spun că, decât să ies din închisoare cu inima plină de amărăciune împotriva ta sau împotriva lumii, mai curând mi-aș cerși bucuros pâinea din ușă în ușă. Dacă nu capăt nimic pe la casele celor bogați, voi căpăta la cele ale săracilor. Cei care au mult sunt adeseori lacomi. Cei care au puțin împart întotdeauna. Nu m-ar deranja nici un pic să dorm în iarba răcoroasă vara, iar la sosirea iernii să mă adăpostesc lângă o căpiță caldă, legată strâns, sau sub acoperișul unui hambar, numai să am iubire în suflet. Lucrurile exterioare ale vieții mi se par acum absolut fără nici o importanță. Vezi dar la ce individualism intens am ajuns, sau mai degrabă ajung, căci călătoria e lungă și „drumul e presărat cu spini".

Știu, firește, că soarta mea nu va fi să cerșesc la drumul mare și că dacă vreodată voi sta întins noaptea pe iarba răcoroasă va fi ca să scriu sonete despre Lună. Când o să ies din închisoare, Robbie o să mă aștepte de partea cealaltă a porții mari cu drugi de fier, și el nu este numai simbolul propriei sale afecțiuni, ci și al afecțiunii multor altora. Cred că mai am din ce trăi cel puțin optsprezece luni, așa că, și dacă n-o să scriu cărți frumoase, măcar o să citesc cărți frumoase, și ce bucurie mai mare există pe lume? După aceea, sper să pot să-mi reînviez creativitatea.

Dar dacă lucrurile ar sta altfel, dacă n-aș mai avea nici un prieten, dacă nu mi-ar mai fi deschisă ușa nici unei case, nici măcar din milă, dacă aș fi nevoit să accept mantia zdrențuită a sărăciei, câtă vreme voi fi liber de orice resentiment, asprime și dispreț, voi putea înfrunta viața cu mult mai mult calm și încredere decât dacă trupul mi-ar fi înveșmântat în purpuri și mătăsuri, dar sufletul mi-ar fi bolnav de ură înlăuntrul său. Și nu-mi va fi deloc greu să te iert. Dar ca să-mi faci o plăcere, trebuie să simți că vrei asta. Când vei dori cu adevărat iertarea, o vei găsi așteptându-te.

Nu mai e nevoie să spun că misiunea mea nu se încheie aici. Ar fi relativ ușor. Mai am multe de făcut. Am dealuri infinit mai abrupte de urcat, văi infinit mai adânci de traversat. Și trebuie să fac totul singur. Nu mă pot ajuta nici religia, nici morala, nici rațiunea. Morala nu mă ajută. Sunt un antinomist înnăscut. Sunt unul dintre acei oameni făcuți pentru excepții, nu pentru reguli. Dar, chiar dacă văd că nu e nimic greșit în ceea ce face cineva, înțeleg că e ceva greșit în ceea ce devine. E bine că am învățat asta.

Religia nu mă ajută. Credința pe care alții o au în ceva nevăzut eu o am în ceea ce pot să ating și să privesc. Zeii mei locuiesc în temple făcute de mâna omului; și doar în cercul experienței reale e crezul meu desăvârșit: prea desăvârșit, poate, căci, asemeni multora sau tuturor acelora ce și-au așezat raiul pe pământ, am găsit în el nu numai frumusețea raiului,

ci și ororile iadului. Când mă gândesc la religie, simt că mi-ar plăcea să găsesc un ordin al celor care *nu pot* să creadă, Frăția Celor fără de Părinte, am putea-o numi, unde pe un altar pe care nu arde nici o candelă, un preot a cărui inimă nu cunoaște pacea ar putea sluji cu pâine nebinecuvântată și o cupă fără vin. Totul trebuie să devină o religie spre a fi adevărat. Iar agnosticismul ar trebui să-și aibă și el ritualul lui, asemeni credinței. Și-a semănat martirii, ar trebui să-și secere sfinții și să-L slăvească zilnic pe Dumnezeu pentru că S-a ascuns de om. Dar, credință sau agnosticism, nu trebuie să fie nimic exterior ființei mele. Simbolurile sale trebuie să fie create de mine. Spiritual este numai ceea ce-și creează propria formă. Dacă nu-i aflu secretul înăuntrul meu, nu-l voi afla niciodată. Dacă nu l-am găsit deja, nu mi se va arăta niciodată. Rațiunea nu mă ajută. Ea îmi spune că legile pe baza cărora sunt condamnat sunt legi greșite și nedrepte, iar sistemul în care am suferit este un sistem greșit și nedrept. Dar, cumva, eu trebuie să fac aceste două lucruri drepte și corecte pentru mine. Și exact cum în Artă ești preocupat doar de ceea ce este un anumit lucru într-un anumit moment în viziunea ta, la fel se întâmplă și în evoluția etică a caracterului tău. Trebuie să fac ca tot ce mi s-a întâmplat să fie bun pentru mine. Patul de scânduri, mâncarea jalnică, frânghiile aspre pe care le destrami în câlți până îți amorțesc degetele de durere, sarcinile umilitoare cu care începe și se termină fiecare zi, ordinele

severe ce par să fie necesare rutinei, veșmântul oribil ce face din suferință o priveliște grotescă, tăcerea, singurătatea, rușinea – pe fiecare dintre ele și pe toate la un loc trebuie să le transform într-o experiență spirituală. Nu există nici o singură degradare a trupului pe care să nu trebuiască s-o încerc și s-o transform într-o spiritualizare a sufletului.

Vreau să ajung la momentul în care să pot afirma, simplu și fără afectare, că cele două mari puncte de cotitură ale vieții mele au fost când tata m-a trimis la Oxford și când societatea m-a trimis la închisoare. Nu voi susține că e cel mai bun lucru care mi s-ar fi putut întâmpla, căci asta ar arăta prea multă amărăciune din partea mea. Aș spune mai degrabă, sau aș vrea să aud spunându-se despre mine, că am fost într-o asemenea măsură un produs al epocii mele, încât, în perversitatea mea, și de dragul acelei perversități, am transformat lucrurile bune din viața mea în rău și pe cele rele în bine. Ce spun însă eu sau alții contează prea puțin. Ceea ce este important, ceea ce se așterne în fața mea, ceea ce am de făcut, dacă în scurta vreme ce mi-a mai rămas de trăit nu voi fi schilod, desfigurat și neîntreg, este să absorb în natura mea tot ce mi s-a făcut, să fac din asta o parte din mine, s-o accept fără a mă plânge, fără teamă sau reticență. Viciul suprem e superficialitatea. Ceea ce este înțeles e bun.

Când am intrat în închisoare, unii m-au sfătuit să încerc să uit cine sunt. Era un sfat dezastruos. Numai înțelegând ce sunt am găsit o oarecare alinare.

Acum sunt sfătuit de alții să încerc, după eliberare, să uit că am fost vreodată la închisoare. Știu că ar fi la fel de rău. Ar însemna să fiu mereu bântuit de un insuportabil sentiment al dizgrației și toate lucrurile care îmi sunt menite la fel ca oricui altcuiva, frumusețea soarelui și a lunii, defilarea anotimpurilor, muzica zorilor și liniștea nopților minunate, ploaia ce cade printre frunze ori roua ce se strecoară peste iarbă făcând-o argintie, să fie compromise pentru mine și să-și piardă puterea vindecătoare, puterea de a comunica bucurie. Să-ți respingi experiențele înseamnă să-ți oprești dezvoltarea. Să-ți negi experiențele înseamnă să pui o minciună pe buzele propriei vieți. Nu este altceva decât o negare a Sufletului. Căci, așa cum trupul absoarbe lucruri de tot felul, lucruri comune și necurate deopotrivă cu cele pe care preotul sau o viziune le-a purificat și le transformă în rapiditate sau forță, în jocul mușchilor frumoși și în modelarea cărnii delicate, în curbele și culorile părului, buzelor, ochiului, și Sufletul, la rândul lui, își are funcțiile sale nutritive și poate transforma în nobile clipe de gândire sau pasiuni înalte ceea ce este în sine josnic, crud și degradant; ba mai mult, poate găsi în asta cele mai mărețe moduri de expresie și se poate adeseori dezvălui perfect prin ceea ce a fost sortit să profaneze sau să distrugă.

Trebuie să accept cu onestitate faptul că am fost un deținut oarecare într-o temniță oarecare și, oricât de curios ți s-ar părea, unul dintre lucrurile pe care

va trebui să le învăț este să nu-mi fie rușine de asta. Trebuie s-o accept ca pe o pedeapsă, și dacă ți-e rușine că ai fost pedepsit, ai fi putut foarte bine să nu fi fost pedepsit niciodată. Firește că sunt multe lucruri pentru care am fost condamnat și pe care nu le-am făcut, dar sunt și multe altele pe care le-am făcut, și încă și mai numeroase cele pentru care n-am fost acuzat niciodată. Cât despre ceea ce am spus în această scrisoare, și anume că zeii sunt ciudați și ne pedepsesc pentru ce este bun și omenesc în noi la fel ca pentru ce este rău și pervers, trebuie să accept faptul că suntem pedepsiți atât pentru binele, cât și pentru răul pe care-l facem. Nu am nici o îndoială că așa e drept. Ne ajută – sau ar trebui să ne ajute – să ne dăm seama de amândouă și să nu fim prea mândri de nici unul. Și dacă atunci nu-mi va fi rușine de pedeapsa mea, și sper că nu-mi va fi, voi putea să gândesc, să merg și să trăiesc în libertate.

Mulți iau închisoarea cu ei la eliberare, o ascund ca pe o dezonoare secretă în inimile lor și, în cele din urmă, asemeni unor biete creaturi otrăvite, se târăsc într-o gaură și mor. E trist că trebuie să facă astfel și este greșit, îngrozitor de greșit din partea Societății că-i forțează să facă astfel. Societatea își arogă dreptul de a aplica pedepse cumplite individului, dar are și viciul suprem al superficialității, și nu-și dă seama ce face. Când pedeapsa omului se încheie, îl lasă singur; adică îl abandonează chiar în momentul în care începe datoria supremă pe care o are față de el. De

fapt, îi este rușine de propriile-i acțiuni și îi evită pe cei pe care i-a pedepsit, așa cum oamenii evită un creditor căruia nu-i pot plăti datoria, sau pe cineva căruia i-au făcut un rău ireparabil, de neiertat. Cât despre mine, susțin că, dacă eu înțeleg ce sufăr, și Societatea ar trebui să înțeleagă ce mi-a făcut, și că n-ar trebui să fie amărăciune sau ură de nici o parte.

Știu, firește, că dintr-un anumit punct de vedere lucrurile vor fi mai dificile pentru mine decât pentru alții; trebuie să fie așa, prin însăși natura cazului. Bieții hoți și proscriși care sunt închiși aici cu mine sunt în multe privințe mai norocoși. În orașul cenușiu sau în câmpiile verzi, cercul de oameni care le cunosc păcatul e mic: ca să-i găsească pe aceia care nu știu nimic despre ce au făcut, ei nu au nevoie să se ducă mai departe decât poate zbura o pasăre între crepuscul și ivirea zorilor; eu însă „lumea o pot cuprinde în brațe", și oriunde mă-ntorc numele meu e scris pe stânci cu plumb. Căci eu nu am trecut din obscuritate în notorietatea temporară a infractorului, ci de la un fel de eternitate a faimei la un fel de eternitate a infamiei, și uneori mi se pare că am arătat, dacă mai era nevoie de asta, că între cei faimoși și cei infami nu e decât un pas, dacă e și acela.

Cu toate acestea, chiar și în faptul că oamenii mă vor recunoaște oriunde mă voi duce și că vor ști totul despre viața mea, cu toate nebuniile ei, pot discerne ceva bun pentru mine. Voi fi silit să mă reafirm ca artist, și asta cât mai curând posibil. Dacă mai pot

produce măcar o operă de artă minunată, voi deposeda răutatea de veninul ei și lașitatea de grimasa-i batjocoritoare, voi smulge limba disprețului din rădăcini. Și dacă viața va fi, așa cum evident este, o problemă pentru mine, eu nu mai sunt o problemă pentru Viață. Oamenii trebuie să adopte o atitudine față de mine și astfel să emită o judecată deopotrivă despre ei și despre mine. Inutil să spun că nu vorbesc despre anumiți indivizi. Singurii oameni cu care vreau să fiu acum sunt artiștii și cei care au suferit, cei care știu ce este Frumosul și cei care știu ce este Suferința; nimeni altcineva nu mă interesează. Și nici nu cer nimic de la Viață. În tot ce am spus sunt preocupat pur și simplu de atitudinea mea mentală față de viață ca întreg și cred că a nu mă rușina că am fost pedepsit este una dintre primele realizări la care trebuie să țintesc, pentru perfecțiunea mea, și pentru că sunt imperfect.

Apoi va trebui să învăț să fiu fericit. Am știut cândva, sau am crezut că știu, din instinct. Cândva era mereu primăvară în sufletul meu. Temperamentul meu era înrudit cu bucuria. Îmi umpleam viața până la buză cu plăcere, așa cum îți umpli uneori până la buză paharul cu vin. Acum abordez viața din cu totul altă perspectivă, și mi-e adesea extrem de greu până și să concep fericirea. Îmi amintesc că în timpul primului trimestru petrecut la Oxford am citit în *Renașterea* lui Pater – cartea aceea care a avut o influență atât de ciudată asupra vieții mele – cum Dante îi așază

în ultimele cercuri ale Infernului pe cei care trăiesc de bunăvoie în tristețe și că m-am dus la biblioteca facultății și am căutat pasajul din *Divina Comedie* unde, sub mlaștina întunecată, zac cei ce-au fost „tot triști în dulcea soarelui lumină“*, spunând mereu printre suspine,

Tristi fummo
nell'aer dolce che dal sol s'allegra.

Știam că Biserica a condamnat *accidia***, dar întreaga idee mi se părea fantastică, exact genul de păcat, mă gândeam eu, pe care l-ar inventa un preot care nu știe nimic despre viața reală. Nu puteam înțelege nici cum Dante, care spune că „durerea cu Cerul sfânt ne-mpacă“***, a putut fi atât de aspru cu cei îndrăgostiți de melancolie; dacă ei chiar există. Habar nu aveam că într-o zi aceasta va deveni una dintre cele mai mari ispite ale vieții mele.

Când eram în închisoarea Wandsworth, voiam să mor. Era singura mea dorință. Când, după două luni în infirmerie, am fost transferat aici și mi-am dat

* Dante, *Infernul*, cântul VII, ed. cit.

** Termen (în italiană, în original) provenind din grecescul *akedia* și desemnând delăsarea spirituală, tristețea, descurajarea ca urmare a renunțării la rugăciune și asceză. Este unul dintre păcatele capitale, tradus ulterior prin „lene“.

*** Dante, *Purgatoriul*, cântul XXIII, trad. rom. de George Coșbuc, ESPLA, București, 1956.

seama că-mi recapăt treptat sănătatea fizică, am fost cuprins de furie. Am hotărât să mă sinucid exact în ziua în care aveam să părăsesc închisoarea. După o vreme, acea stare cumplită mi-a trecut și m-am hotărât să trăiesc, dar să-mi port mohorârea așa cum își poartă un rege purpura, să nu mai zâmbesc niciodată, să transform orice casă în care intru într-o casă a doliului, să-mi fac prietenii să pășească încet, învăluiți în tristețe, alături de mine, să-i învăț că melancolia este adevăratul secret al vieții, să-i rănesc cu o suferință străină, să-i desfigurez cu propria-mi durere. Acum simt altfel. Îmi dau seama că ar fi lipsit atât de recunoștință, cât și de bunătate să am o față abătută pentru ca, atunci când vin să mă vadă, prietenii mei să fie nevoiți să aibă o față și mai abătută ca să-și arate compasiunea sau, dacă vreau să stau cu ei, să-i invit să șadă în tăcere în jurul unor ierburi amare și-al unor bucate de praznic. Trebuie să învăț să fiu vesel și fericit.

În ultimele două ocazii când mi s-a permis să-mi văd prietenii aici, am încercat să fiu cât am putut de vesel, și să-mi și arăt veselia, ca să-i recompensez cât de cât pentru efortul de a veni tocmai din oraș ca să mă viziteze. E o recompensă neînsemnată, știu, dar sunt sigur că e cea care îi mulțumește cel mai mult. L-am văzut pe Robbie o oră sâmbăta trecută și m-am străduit să-mi exprim cât am putut încântarea reală pe care am simțit-o la întâlnirea noastră. Și că am perfectă dreptate în opiniile și ideile pe care le formulez

aici e dovedit de faptul că acum, pentru prima dată de la întemnițarea mea, chiar vreau să trăiesc.

Am atâtea de făcut, încât aș considera o tragedie cumplită să mor înainte de a-mi fi îngăduit să înfăptuiesc măcar o mică parte. Văd evoluții noi în Artă și în Viață, fiecare dintre ele fiind o nouă stare a perfecțiunii. Vreau să trăiesc ca să pot explora o lume cu totul nouă pentru mine. Vrei să știi care este această lume nouă? Cred că poți să ghicești. Este lumea în care trăiesc.

Suferința, așadar, și tot ce ne învață ea este noua mea lume. Trăiam doar pentru plăcere. Respingeam suferința și tristețea de orice fel. Le uram pe amândouă. Eram hotărât să le ignor cât puteam, adică să le tratez drept stări ale imperfecțiunii. Nu făceau parte din schema mea de viață. Nu aveau loc în filozofia mea. Mama, care cunoștea viața în întregul ei, îmi cita adesea versurile lui Goethe – scrise de Carlyle într-o carte pe care i-o dăruise cu ani în urmă și traduse, îmi închipui, tot de el:

Acel ce pâinea și-a udat
Cu lacrimi, și nopți pline
De-amar, pe pat plângând a stat,
Vă știe, o, puteri divine.*

---

* J.W. Goethe, *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, trad. rom. de Valeria Sadoveanu, Editura Univers, București, 1972.

Erau versurile pe care nobila regină a Prusiei, tratată de Napoleon cu atâta brutalitate, le cita în umilința și exilul ei; erau versurile pe care mama le cita adesea la necaz în ultimii ei ani de viață; eu refuzam total să accept sau să recunosc adevărul imens ce se ascundea în ele. Nu-l puteam înțelege.

Îmi amintesc foarte bine cum îi spuneam că nu vreau să-mi mănânc pâinea udată de lacrimi ori să-mi petrec vreo noapte plângând și așteptând zori și mai triști. Habar nu aveam că era unul dintre lucrurile speciale pe care mi le rezervase Soarta, că un an întreg din viața mea aveam să nu fac aproape nimic altceva. Dar așa mi-a fost dat; și, în ultimele câteva luni, am reușit, după cumplite lupte și strădanii, să înțeleg ceva din lecțiile ascunse în inima durerii. Preoții și oamenii care folosesc cuvintele fără înțelepciune vorbesc uneori despre suferință ca despre un mister. De fapt, e o revelație. Discerni lucruri pe care nu le puteai discerne înainte. Abordezi întreaga istorie dintr-o perspectivă diferită. Ceea ce simțeai vag, instinctiv despre Artă este realizat intelectual și afectiv cu o perfectă claritate a viziunii și o profundă intensitate a înțelegerii.

Văd acum că tristețea, fiind emoția supremă de care este în stare omul, constituie deopotrivă simbolul și testul oricărei Arte mari. Ceea ce caută mereu artistul este acel mod de existență în care sufletul și trupul sunt una și de nedespărțit, în care exteriorul este expresia interiorului, în care se revelează Forma.

Asemenea moduri de existență nu sunt puține: tinerețea și artele preocupate de tinerețe ne pot servi drept model într-un anumit moment; în altul, am putea crede că, în subtilitatea și sensibilitatea impresiei, în sugestia de spirit ce sălășluiește în lucruri exterioare și își țese veșmântul din pământ și aer, din ceață și din oraș deopotrivă, și în asocierea morbidă de stări, tonuri și culori, arta peisagistică modernă realizează pictural pentru noi ceea ce grecii au realizat cu o asemenea perfecțiune plastică. Muzica, în care orice subiect este absorbit în expresie și nu poate fi separat de ea, este un exemplu complex, iar o floare sau un copil – un exemplu simplu pentru ceea ce vreau să spun; dar Tristețea este simbolul ultim atât în Viață, cât și în Artă. În spatele Bucuriei și al Râsului se poate ascunde un temperament grosolan, aspru și crud. În spatele Tristeții însă este mereu Tristețe. Durerea, spre deosebire de Plăcere, nu poartă nici o mască. Adevărul în Artă nu este orice corespondență între ideea esențială și forma întâmplătoare; nu este asemănarea dintre formă și umbră sau dintre forma oglindită în cristal și forma însăși; nu este un Ecou venit de pe un deal pustiu, și nici fântâna cu apă argintie din vale, ce arată Luna Lunii și pe Narcis lui Narcis. Adevărul în Artă este unitatea unui lucru cu el însuși, exteriorul căpătând expresie datorită interiorului, sufletul încarnat, trupul umplut cu spirit. De aceea, nu există adevăr comparabil cu Tristețea. Sunt momente când Tristețea mi se pare singurul adevăr. Alte

lucruri pot fi iluzii ale ochiului sau ale poftei, făcute să-l orbească pe unul și s-o sature pe cealaltă, dar din Tristețe au fost construite lumile, și la nașterea unui copil sau a unei stele este durere.

Mai mult, Tristețea are un realism intens, extraordinar. Am spus despre mine că mă aflam într-o relație simbolică cu arta și cultura epocii mele. Nu e nici un singur nenorocit alături de mine în locul ăsta nenorocit care să nu se afle într-o relație simbolică cu însuși secretul vieții. Căci secretul vieții e suferința. Ea e ascunsă în toate. Când începem să trăim, ceea ce e dulce e atât de dulce pentru noi, și ceea ce e amar e atât de amar, încât inevitabil ne îndreptăm toate dorințele spre plăcere și nu căutăm doar „o lună-două să trăim din fagure“*, ci să nu gustăm altă hrană toată viața, fără să știm că astfel s-ar putea să ne înfometăm de fapt sufletul.

Îmi amintesc că vorbeam o dată despre asta cu una dintre cele mai frumoase personalități pe care le-am cunoscut vreodată: o femeie ale cărei compasiune și nobilă bunătate față de mine atât înainte, cât și după întemnițarea mea au fost incredibile, care, chiar dacă ea nu știe, m-a ajutat cu adevărat să îndur povara necazurilor mele mai mult decât oricine pe lumea asta, și totul prin simplul fapt al existenței sale, fiind ceea ce este, un suflet ce îndulcește aerul din jur

---

* Algernon Charles Swinburne, *Before Parting*: „A month or twain to live on honeycomb…“

și face ceea ce este spiritual să pară ușor și natural ca lumina soarelui sau ca marea, pentru care Frumusețea și Tristețea merg mână în mână și au același mesaj. Îmi amintesc limpede că în împrejurarea la care mă gândesc i-am spus că era destulă suferință pe o străduță din Londra ca să arate că Dumnezeu nu-l iubește pe om și că oriunde este tristețe – poate doar în afară de a vreunui copil care plânge în vreo grădină minusculă pentru vreo greșeală pe care a făcut-o sau nu – întreaga față a creației este complet desfigurată. Mă înșelam total. Mi-a spus-o, dar n-am putut s-o cred. Nu eram într-o sferă în care puteam să cred așa ceva. Acum mi se pare că o anume formă de Iubire este singura explicație posibilă pentru cantitatea extraordinară de suferință care există pe lume. Nu pot concepe altă explicație. Sunt convins că nu există alta și că, dacă într-adevăr lumile au fost construite din Tristețe, cum am spus, au fost construite de mâinile Iubirii, pentru că în nici un alt fel Sufletul omului pentru care au fost făcute lumile nu ar putea ajunge la întreaga dimensiune a perfecțiunii sale. Plăcere pentru un trup frumos, dar Durere pentru un Suflet frumos.

Când spun că sunt convins de lucrurile astea, vorbesc cu prea mult orgoliu. Undeva departe, vedem Cetatea lui Dumnezeu ca pe o perlă perfectă. Este atât de frumoasă, încât pare că un copil ar putea ajunge acolo într-o zi de vară. Și e adevărat. Cu mine însă, așa cum sunt, e altceva. Poți să înțelegi un lucru

într-o singură clipă, dar îl pierzi în ceasurile lungi ce-l urmează cu picioare de plumb. Este foarte greu să păstrezi „înălțimile pe care sufletul știe să le atingă“*. Gândim în Eternitate, dar ne mișcăm încet prin Timp; și despre cât de încet trece timpul pentru noi, cei care zăcem în temniță, nu e nevoie să mai vorbesc, nici despre istovirea și deznădejdea ce se strecoară înapoi în celulă, și-apoi în celula inimii tale, cu o asemenea bizară insistență, încât ești nevoit să-ți împodobești și să-ți mături casa pentru sosirea lor, ca pentru un oaspete nepoftit sau un stăpân rău, sau un sclav al cărui sclav ai șansa ori alegi să fii. Și este la fel de adevărat, deși acum ți s-ar părea greu de crezut, că pentru tine, care trăiești în libertate, trândăvie și confort, e mai ușor să înveți lecțiile Umilinței decât pentru mine, care-mi încep ziua îngenunchind și spălând podeaua celulei. Căci viața de închisoare, cu nesfârșitele-i privațiuni și restricții, te face rebel. Cel mai îngrozitor lucru nu este că îți frânge inima – inimile sunt făcute să fie frânte –, ci că ți-o împietrește. Ți se pare uneori că numai cu fruntea neclintită și buzele strâmbate disprețuitor poți să suporți fiecare zi. Dar cel care se află într-o stare de revoltă nu poate primi harul, ca să folosim un termen care place atât de mult Bisericii – pe bună dreptate, aș zice –, căci în viață, ca și în Artă, starea de revoltă închide canalele sufletului și face inaccesibilă lumea cerului. Și totuși, eu

* William Wordsworth, *The Excursion*, IV, 139.

trebuie să învăț aceste lecții aici, dacă e să le învăț undeva, și să mă umplu de bucurie dacă picioarele mele sunt pe drumul cel bun și fața îmi este îndreptată spre „Poarta zisă Frumoasă“*, deși s-ar putea să cad de multe ori în mocirlă și să mă rătăcesc adesea în ceață.

Această Viață Nouă, cum îmi place s-o numesc câteodată de dragul lui Dante, nu este, desigur, câtuși de puțin o viață nouă, ci pur și simplu continuarea, prin dezvoltare și evoluție, a vieții mele trecute. Îmi amintesc că pe când eram la Oxford îi spuneam unuia dintre prietenii mei – în timpul unei plimbări pe aleile înguste bântuite de păsări de la Magdalen, într-o dimineață de iunie înainte de a-mi lua diploma – că voiam să gust din fructele tuturor pomilor din grădina lumii și că ieșeam în lume cu această pasiune în suflet. Și așa am ieșit, așa am trăit. Singura mea greșeală a fost că m-am limitat atât de exclusiv la pomii din partea grădinii care mi se părea însorită și am nesocotit cealaltă parte pentru că era umbrită și mohorâtă. Eșecul, dizgrația, sărăcia, tristețea, deznădejdea, suferința, lacrimile chiar, cuvintele întretăiate ce ies de pe buzele durerii, remușcările care te fac să pășești pe spini, conștiința care condamnă, înjosirea ce pedepsește, nefericirea ce-și pune cenușă în cap, chinul ce-și alege pânza de sac drept veșmânt și își toarnă singur fiere în băutură – de toate acestea mă temeam. Și, cum hotărâsem să nu știu nimic despre ele, am

---

* Faptele Apostolilor 3, 2.

fost silit să gust din fiecare pe rând, să nu am, de fapt, altă hrană timp de un anotimp întreg. Nu regret nici o clipă că am trăit pentru plăcere. Am făcut-o plenar, așa cum plenar trebuie să faci tot ce faci. N-a fost plăcere pe care să n-o încerc. Am aruncat perla sufletului meu în cupa cu vin. Am coborât în sunete de flaut pe aleea desfătărilor. M-am hrănit din fagure. Dar să continui aceeași viață ar fi fost greșit, pentru că m-ar fi limitat. Trebuia să trec mai departe. Cealaltă jumătate a grădinii avea și ea secrete pentru mine.

Firește că toate acestea sunt schițate și prefigurate în arta mea. Unele în *Prințul fericit*, altele în *Regele cel tânăr*, mai ales în pasajul unde episcopul îi spune băiatului care îngenunchează: „Oare nu a făcut El nenorocirea mai înțeleaptă decât ai făcut tu arta?“, o frază care, când am scris-o, nu mi se părea nimic mai mult decât o frază; o mare parte este ascunsă în nota sumbră ce străbate ca un fir roșu țesătura de aur a lui *Dorian Gray*; în *Criticul ca artist* este zugrăvită în multe culori; în *Sufletul omului** e scrisă simplu, cu litere prea ușor de citit; este unul dintre refrenele ale căror motive recurente fac *Salomé* atât de asemănătoare unei piese muzicale și o încheagă ca baladă; este întruchipată în poemul în proză despre omul care, din bronzul ce înfățișează „Plăcerea ce trăiește o clipă“, trebuie să creeze imaginea „Suferinței ce zăbovește etern“.** N-ar fi putut fi altfel. În fiecare moment al

* *Sufletul omului în socialism*, eseu scris în 1891.

** Poemul în proză *Artistul*.

vieții, ești ceea ce vei fi în aceeași măsură cu ceea ce ai fost. Arta este un simbol, pentru că omul este un simbol.

Este, dacă pot înțelege pe deplin, realizarea supremă a vieții artistice. Căci viața artistică e simplă autodezvoltare. Umilința unui artist este acceptarea sinceră de către el a tuturor experiențelor, așa cum Iubirea unui artist este pur și simplu acel simț al Frumosului care își revelează lumii trupul și spiritul. În *Marius epicureul*, Pater caută să împace viața artistică cu viața religioasă în sensul profund, dulce și auster al cuvântului. Dar Marius nu e mai mult decât un spectator: un spectator ideal, e drept, unul căruia îi este dat „să contemple spectacolul vieții cu emoțiile cuvenite“, ceea ce Wordsworth numește adevăratul țel al poetului, și totuși doar un spectator, poate prea preocupat de farmecul vaselor din sanctuar ca să observe că are în față Sanctuarul Suferinței. Eu văd o legătură mult mai intimă și imediată între adevărata viață a lui Cristos și adevărata viață a artistului, și îmi face o mare plăcere să reflectez că, mult înainte ca Suferința să pună stăpânire pe zilele mele și să mă lege la roata ei, scrisesem în *Sufletul omului* că acela care vrea să ducă o viață cristică trebuie să fie complet și absolut el însuși și luasem ca simboluri nu numai pe păstorul de pe deal și prizonierul în celula sa, ci și pe pictorul pentru care lumea e o procesiune și poetul pentru care ea e un cântec. Îmi amintesc că i-am spus odată lui André Gide, pe când eram împreună

într-o cafenea din Paris, că, deși Metafizica nu prezintă cine știe ce interes real pentru mine, iar Moralitatea absolut nici unul, nu există nimic din ceea ce au spus fie Platon, fie Cristos care să nu poată fi transferat imediat în domeniul Artei și să-și găsească acolo împlinirea completă. Era o generalizare pe cât de nouă, pe atât de profundă.

Nu numai că putem discerne în Cristos acea uniune strânsă dintre personalitate și perfecțiune care formează adevărata distincție dintre Arta clasică și cea romantică și face din el adevăratul precursor al mișcării romantice din viață, dar însuși temeiul naturii lui era același cu al naturii artistului, o imaginație intensă, asemeni flăcării. El a realizat în întreaga sferă a relațiilor umane acea compasiune imaginativă care în sfera Artei este singurul secret al creației. El a înțeles lepra leprosului, întunericul orbului, nefericirea cruntă a celor care trăiesc pentru plăcere, sărăcia ciudată a celor bogați. Îți dai seama acum – nu-i așa? – că, atunci când îmi scriai, într-o perioadă tulbure, „Când nu ești pe piedestal, nu ești interesant. Data viitoare când te îmbolnăvești o să plec imediat“, erai tot atât de departe de adevărata fire a artistului pe cât erai de ceea ce Matthew Arnold numește „secretul lui Isus“. Oricare dintre ele te-ar fi învățat că ceea ce i se întâmplă altcuiva ți se întâmplă și ție, și dacă vrei o inscripție pe care s-o citești în zori și pe-nserat, de plăcere sau din durere, scrie-ți pe peretele casei, cu litere pe care soarele să le aurească și luna să

le arginteze, *Ceea ce i se întâmplă altcuiva mi se întâmplă mie*, și dacă cineva te va întreba ce poate să însemne o asemenea inscripție, poți să-i răspunzi că înseamnă „Inima Domnului Cristos și mintea lui Shakespeare".

Locul lui Cristos este într-adevăr alături de poeți. Întreaga lui concepție despre Omenire a apărut direct din imaginație și nu poate fi realizată decât prin ea. Ceea ce a fost Dumnezeu pentru panteist a fost omul pentru el. El a fost primul care a conceput speciile divizate ca pe o unitate. Înainte de epoca lui existaseră zei și oameni. Numai el a văzut că pe colinele vieții nu erau decât Dumnezeu și Omul și, simțind prin misticismul compasiunii că în el s-au întrupat amândoi, își spune Fiul Unuia sau fiul celuilalt, după împrejurare. Mai mult decât oricine altcineva în istorie, el trezește în noi acel sentiment al miracolului la care apelează mereu romantismul. Încă mai e ceva incredibil pentru mine în ideea că un tânăr țăran din Galileea își închipuie că poate purta pe umerii săi povara lumii întregi, tot ce fusese deja făcut și suferit și tot ce mai era încă de făcut și de suferit, păcatele lui Nero, ale lui Cesare Borgia, ale lui Alexandru VI și ale celui care a fost Împărat al Romei și Preot al Soarelui*, suferințele celor care se numesc Legiune** și

* Elagabal, împărat roman între anii 218 și 222. A încercat să impună la Roma cultul Soarelui ca religie universală.

** Vezi Luca 8, 30, Marcu 5, 9.

ale celor care rătăcesc printre morminte, ale popoarelor oprimate, ale copiilor din fabrici, ale hoților, ale celor din închisoare, ale proscrișilor, ale celor muți sub opresiune și a căror tăcere e auzită doar de Dumnezeu; și nu doar și-a închipuit asta, dar a și realizat-o, astfel încât în prezent toți cei care vin în contact cu personalitatea lui, chiar dacă nu se închină nicicând la altarul său și nici nu îngenunchează în fața preotului său, se trezesc cumva că urâțenia păcatelor săvârșite este luată și le este revelată în loc frumusețea suferinței lor.

Am spus despre el că stă în rând cu poeții. Este adevărat. Shelley și Sofocle îi sunt tovarăși. Dar și viața lui e cel mai minunat dintre poeme. În materie de „milă și groază", nu există nimic în tot ciclul tragediei eline care s-o egaleze. Puritatea absolută a protagonistului ridică întreg eșafodajul la o înălțime a artei romantice de la care suferințele „tebanilor și ale casei lui Pelops"* sunt excluse prin însăși oroarea lor și arată cât de mult s-a înșelat Aristotel când a spus în tratatul său despre tragedie că spectacolul unui nevinovat care suferă ar fi imposibil de suportat; nici la Eschil sau Dante, acești severi maeștri ai tandreții, nici la Shakespeare, cel mai pur uman dintre toți marii artiști, nici în toate miturile și legendele celte, unde splendoarea lumii este arătată prin ceața lacrimilor și

* Referire la un vers al lui John Milton din poemul *Il Penseroso*.

viața unui om nu e mai mult decât viața unei flori, nu există nimic despre care să putem spune că, doar prin simplitatea patosului contopit cu sublimul efectului tragic, egalează ori măcar se apropie de ultimul act al Patimilor lui Cristos. Frugala cină cu însoțitorii săi, dintre care unul deja l-a vândut, durerea din grădina de măslini luminată de lună, falsul prieten care se apropie de el ca să-l trădeze cu un sărut, prietenul care credea încă în el și pe care, ca pe o stâncă, nădăjduia să clădească o casă de refugiu pentru Om, dar care se leapădă de el la cântatul cocoșului, profunda lui singurătate, resemnarea lui, acceptarea a tot ce i se întâmpla, și apoi scene ca aceea în care arhiereul dreptei credințe își sfâșie mânios veșmintele, iar procuratorul Justiției Civile strigă după apă în speranța vană că se va curăța de pata aceea de sânge nevinovat care face din el figura infamă a istoriei, ceremonia de încoronare a Suferinței, unul dintre cele mai frumoase lucruri despre care s-a scris vreodată, răstignirea Celui Nevinovat sub ochii mamei sale și ai discipolilor pe care-i iubea, soldații jucând jocuri de noroc și aruncând sorții pentru hainele lui, moartea cumplită prin care a dăruit lumii cel mai peren simbol și îngroparea în mormântul bogătașului, cu trupul înfășurat în giulgiu de in îmbălsămat cu miruri și miresme, ca și cum ar fi fost fiu de rege – când contempli toate acestea numai din punctul de vedere al Artei, nu poți decât să fii recunoscător că misiunea supremă a Bisericii este jucarea acestei tragedii fără

vărsare de sânge, reprezentarea mistică prin dialog, costume și gesturi a Patimilor Domnului ei, și pentru mine este mereu o sursă de plăcere și venerație să-mi amintesc că supraviețuirea ultimă a corului grec, pierdut pentru artă oriunde altundeva, poate fi regăsită în răspunsurile date preotului de credincioși la slujbă.

Întreaga viață a lui Cristos însă – atât de total se pot contopi Suferința și Frumosul în sens și manifestare – este de fapt o idilă, chiar dacă se termină cu sfâșierea catapetesmei templului și cu întunericul care se lasă peste pământ și piatra care se rostogolește la intrarea în mormânt. Ne gândim întotdeauna la el ca la un tânăr mire cu însoțitorii săi, așa cum se și descrie el însuși undeva, sau ca la un păstor care rătăcește printr-o vale cu oile în căutarea unei pășuni verzi ori a unui pârâu rece, sau ca la un cântăreț care încearcă să clădească din muzică zidurile cetății lui Dumnezeu, ori ca la un îndrăgostit pentru iubirea căruia lumea întreagă e prea mică. Miracolele lui mi se par splendide precum venirea primăverii, și la fel de firești. Nu văd nici o dificultate în a crede că farmecul personalității lui era atât de mare, încât simpla lui prezență putea aduce pace sufletelor chinuite și aceia care-i atingeau veșmintele sau mâinile își uitau durerea; sau că, în timp ce el trecea pe drumul vieții, oameni care până atunci nu văzuseră nimic din misterele acesteia le vedeau acum limpede, iar alții, care fuseseră surzi la orice glas în afară de al Plăcerii, auzeau pentru întâia dată glasul Iubirii și îl găseau la fel

de „melodios precum lira lui Apollo“*, sau că pasiunile malefice fugeau la apropierea lui, iar oameni ale căror vieți terne și lipsite de imaginație nu fuseseră decât un fel de moarte se ridicau ca din mormânt când îi striga, sau că atunci când predica pe munte mulțimile uitau de foame și de sete, de grijile acestei lumi, și că pentru prietenii care stăteau cu el la masă bucatele sărace păreau delicatese și apa avea gust de vin, și casa toată se umplea de mireasma și prospețimea nardului.

Undeva în *Vie de Jésus* – acea plină de har A Cincea Evanghelie după Sfântul Toma, cum am putea-o numi –, Renan spune că marea realizare a lui Cristos a fost că s-a făcut la fel de iubit după moarte cum a fost și în timpul vieții. Și, desigur, dacă locul lui este printre poeți, el este conducătorul tuturor celor ce iubesc. El a înțeles că iubirea era taina pierdută a lumii pe care o căutau înțelepții și că numai prin iubire te poți apropia și de inima leprosului, și de picioarele lui Dumnezeu.

Și, mai presus de toate, Cristos este individualistul suprem. Umilința, ca și acceptarea artistică a tuturor experiențelor, nu este decât un mod de manifestare. Cristos este totdeauna în căutarea sufletului omului. El îl numește „Împărăția lui Dumnezeu“ – ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ** – și o găsește în fiecare. O compară cu

* Referire la un vers al lui John Milton, în feeria *Comus*, scrisă în 1634.

** *He basiléia tou Theoú* (Marcu 1, 14 etc.).

lucrurile mărunte, cu o sămânță minusculă, cu o mână de aluat, cu un mărgăritar.* Deoarece nu ne dăm seama de propriul suflet decât scăpând de toate patimile străine, de toată cultura căpătată, de toate posesiunile externe, fie ele bune sau rele. Am îndurat totul cu o oarecare obstinație și multă rebeliune până când nu mi-a mai rămas absolut nimic pe lume în afară de Cyril. Îmi pierdusem numele, poziția, fericirea, libertatea, sănătatea. Eram prizonier și cerșetor. Dar îmi mai rămăsese un lucru minunat, fiul meu mai mare. Deodată, el mi-a fost luat de lege. A fost o lovitură atât de groaznică, încât n-am știut ce să fac, așa că m-am aruncat în genunchi, am plecat capul și am spus plângând: „Trupul unui copil este precum trupul lui Dumnezeu: eu nu-l merit nici pe unul, nici pe celălalt." Clipa aceea, se pare, m-a salvat. Am înțeles atunci că nu-mi rămânea decât să accept totul. De atunci – oricât de ciudat ți se va părea, fără îndoială – am fost mai fericit.

Ajunsesem, firește, la sufletul meu în esența lui ultimă. Îi fusesem dușman în multe privințe, dar l-am găsit așteptându-mă ca un prieten. Contactul cu sufletul te face să devii simplu ca un copil, așa cum a spus Cristos că trebuie să fim. E tragic cât de puțini oameni „ajung la sufletele lor" înainte de moarte. „Nimic nu este mai rar la orice om", spune Emerson, „decât să fie el însuși". Este perfect adevărat. Majoritatea oamenilor sunt altcineva. Gândurile lor sunt opiniile

* Vezi Matei 13.

altcuiva, viața lor e o imitație, pasiunile lor un citat. Cristos n-a fost doar individualistul suprem, a fost primul din istorie. Oamenii au încercat să-l prezinte ca pe un filantrop oarecare, precum îngrozitorii filantropi ai secolului al XIX-lea, ori l-au clasificat drept un altruist, alături de tot ce e neștiințific și sentimental. El n-a fost însă nici una, nici alta. Are milă, firește, pentru cei săraci, pentru cei care sunt închiși în temnițe, pentru cei umili, pentru cei nenorociți, dar are mult mai multă milă pentru cei bogați, pentru hedoniștii convinși, pentru cei care-și irosesc libertatea devenind sclavii obiectelor, pentru cei care poartă veșminte fine și trăiesc în palate. Bogățiile și Plăcerea i se par de fapt tragedii mai mari decât Sărăcia și Suferința. Cât despre altruism, cine știa mai bine decât el că vocația, și nu voința e cea care ne determină și că nu poți să aduni struguri de pe spini ori smochine de pe scaieți? Crezul său nu era să trăiască pentru alții ca scop definit și conștient. Nu asta era baza crezului său. Când spune „iertați-vă dușmanii“, nu spune asta de dragul dușmanilor, ci de dragul nostru, pentru că Iubirea e mai frumoasă decât Ura. În rugămintea către tânărul pe care l-a îndrăgit îndată ce l-a văzut, „Vinde averea ta, dă-o săracilor“*, nu la situația săracului se gândește, ci la sufletul tânărului, sufletul minunat pe care bogăția îl desfigura. În viziunea sa despre viață, el este una cu artistul care știe că, prin legea inevitabilă a autoperfecționării, poetul trebuie

* Matei 19, 20.

să cânte, și sculptorul trebuie să gândească în bronz, și pictorul să facă din lume o oglindă a stărilor sale, tot așa de sigur cum păducelul trebuie să înflorească primăvara și grânele să se aprindă aurii la vremea recoltei, și Luna, în rătăcirea-i ordonată, să se transforme din scut în seceră și din seceră în scut. Dar, deși Cristos nu a spus oamenilor „Trăiți pentru alții“, el a arătat că nu este nici o diferență între viețile altora și viața ta. Astfel, i-a conferit omului o personalitate extinsă, de Titan. De la venirea lui, istoria fiecărui individ este, sau poate fi făcută, istoria lumii. Cultura a potențat personalitatea omului, firește. Arta ne-a dat miriade de gânduri. Cei care au temperament artistic merg în exil cu Dante și învață cât de sărată e pâinea altora și cât de abrupte sunt scările lor, prind pentru o clipă seninătatea și calmul lui Goethe, și totuși știu prea bine de ce striga Baudelaire către Dumnezeu:

O Seigneur, donnez-moi la force et le courage
*De contempler mon corps et mon cœur sans dégoût.**

Din sonetele lui Shakespeare au luat, poate spre răul lor, secretul iubirii sale și l-au făcut al lor: privesc cu ochi proaspăt viața modernă pentru că au ascultat una dintre *Nocturnele* lui Chopin sau au ținut în

* „O, Doamne! dă-mi curajul și vlaga minunată / Să-mi pot privi și gândul și trupul, nescârbit!“ („O călătorie în Cythera“, în *Florile răului,* trad. rom. de Al. Philippide, Editura Minerva, București, 1978).

mână obiecte grecești sau au citit povestea pasiunii câte unui bărbat care nu mai e în viață pentru o femeie care nu mai e în viață, cu părul ca firele de aur fin și gura ca o rodie. Dar disponibilitatea temperamentului artistic trebuie să se îndrepte spre ceea ce și-a găsit expresia. În cuvinte sau în culoare, în muzică ori în marmură, în spatele măștilor pictate ale unei piese de Eschil sau prin trestiile găurite și lipite laolaltă ale vreunui păstor sicilian s-au revelat, probabil, omul și mesajul Său.

Pentru artist, exprimarea este singurul mod în care poate concepe viața. Pentru el, ceea ce tace este mort. Pentru Cristos însă, n-a fost așa. Cu multă și miraculoasă imaginație, care aproape te înspăimântă, a făcut din întreaga lume nearticulată, lumea fără glas a durerii, împărăția sa și a devenit purtătorul ei de cuvânt. Pe cei despre care am vorbit, cei care sunt muți sub opresiune și „a căror tăcere e auzită numai de Dumnezeu", i-a ales ca frați. A căutat să devină ochi pentru orbi, urechi pentru surzi și un strigăt pe buzele celor cărora le-a fost legată limba. Dorința lui a fost să fie pentru miriadele ce nu-și găsiseră glasul o trompetă cu care să poată chema Cerul. Și simțind, cu natura artistică a cuiva pentru care Durerea și Suferința erau modurile prin care își putea realiza conceptul de Frumos, că o idee nu are valoare până nu este întrupată și transformată în imagine, face din el însuși imaginea Omului Suferinței, și astfel domină și fascinează Arta așa cum n-a reușit s-o facă nici un zeu grec.

Căci zeii greci, în ciuda albului și a trandafiriului frumoaselor lor membre agile, nu erau de fapt ce păreau a fi. Fruntea curbată a lui Apollo era ca discul soarelui întrezărit după un deal în zori, iar picioarele lui erau ca aripile dimineții, dar el a fost crud cu Marsyas și a lăsat-o pe Niobe fără copii; în scuturile de oțel ale ochilor lui Pallas Atena n-a fost milă pentru Arachne; la Hera singurele lucruri nobile erau strălucirea și păunii; iar Părintele Zeilor însuși iubea prea mult fiicele oamenilor. Cele două figuri profund sugestive ale mitologiei grecești erau, pentru religie, Demeter, o zeiță a pământului și nu o olimpiană, iar pentru artă, Dionysos, fiul unei muritoare pentru care momentul nașterii lui s-a dovedit a fi și momentul morții ei.

Dar Viața însăși, din sfera ei cea mai modestă și umilă, a creat un personaj mult mai minunat decât mama Proserpinei sau fiul Semelei. Din atelierul unui tâmplar din Nazaret a ieșit o personalitate mult mai mare decât oricare dintre cele create de mit sau legendă, una menită, destul de ciudat, să dezvăluie lumii sensul mistic al vinului și adevărata frumusețe a crinilor de pe câmp așa cum nimeni, nici pe Cithaeron, nici la Enna, n-o mai făcuse vreodată. Cântecul lui Isaia: „*Disprețuit era și cel din urmă dintre oameni; om al durerilor și cunoscător al suferinței, unul înaintea căruia să-ți acoperi fața; disprețuit și nebăgat în seamă*“*, i se păruse o prefigurare a lui însuși și prin el profeția

* Isaia 53, 3.

s-a împlinit. Nu trebuie să ne temem de o astfel de afirmație. Fiecare operă de artă este împlinirea unei profeții. Căci fiecare operă de artă este transformarea unei idei într-o imagine. Fiecare ființă omenească ar trebui să fie împlinirea unei profeții. Căci fiecare ființă omenească ar trebui să fie realizarea unui ideal, fie în mintea lui Dumnezeu, fie în mintea omului. Cristos a găsit tiparul și l-a fixat, și visul unui poet virgilian, din Ierusalim ori din Babilon, s-a întrupat în lunga trecere a veacurilor în cel pe care lumea îl aștepta. „*Așa de schimonosită li era înfățișarea Lui, și chipul Lui atât de fără asemănare cu oamenii*"* – acestea sunt unele dintre trăsăturile notate de Isaia ca definitorii pentru noul ideal, și îndată ce Arta a înțeles care era s-a deschis ca o floare în prezența celui prin care adevărul în Artă a fost scos la iveală așa cum nu mai fusese niciodată. Căci nu este oare adevărat în Artă, cum am mai spus, „acel lucru în care exteriorul capătă expresie datorită interiorului, în care sufletul devine carne și trupul se umple de spirit, în care se revelează Forma"?

Pentru mine unul dintre aspectele istoriei care vor fi regretate cel mai mult este că Renașterii lui Cristos, care a produs Catedrala din Chartres, ciclul de legende despre regele Arthur, viața Sfântului Francisc din Assisi, arta lui Giotto și *Divina Comedie* a lui Dante, nu i s-a permis să se dezvolte în voie, ci a fost

* Isaia 51, 14.

întreruptă și distrusă de monotona Renaștere clasică ce i-a dat pe Petrarca, frescele lui Rafael și arhitectura palladiană, și tragedia clasică franceză, și Catedrala St Paul, și poezia lui Pope, și tot ce e făcut din afară și după reguli moarte și nu țâșnește dinlăuntru printr-un spirit care-i dă esență. Dar oriunde e o mișcare romantică în Artă, este întru câtva, într-o formă oarecare, și Cristos sau sufletul lui Cristos. El e în *Romeo și Julieta*, în *Poveste de iarnă*, în poezia provensală, în *Balada bătrânului marinar*, în *La Belle Dame sans Merci* și în *Ballad of Charity* a lui Chatterton. Lui îi datorăm cele mai diverse lucruri, cei mai diverși oameni. *Les Misérables* a lui Hugo, *Les Fleurs du Mal* a lui Baudelaire, mila din romanele rusești, vitraliile, tapiseriile și opera de quattrocento a lui Burne-Jones și Morris, Verlaine și poeziile lui îi aparțin nu mai puțin decât campanila lui Giotto, Lancelot și Guinevere, *Tannhäuser,* neliniștitele marmuri romantice ale lui Michelangelo, arhitectura gotică și iubirea de copii și de flori – pentru care, de fapt, în arta clasică n-a prea fost loc, abia dacă aveau destul spațiu ca să crească sau să se joace, dar care, începând din secolul al XII-lea și până astăzi, și-au făcut apariția continuu în artă, sub diferite înfățișări și în diferite momente, sporadic și deschis cum numai copiii și florile știu să apară, primăvara părându-ni-se întotdeauna că florile au stat ascunse și au răsărit în soare numai pentru că le-a fost teamă că oamenii mari vor obosi să le caute și vor renunța, iar viața unui copil nefiind mai mult

decât o zi de aprilie în care plouă și e soare deopotrivă pentru narcisă.

Și tocmai calitatea lui imaginativă face din Cristos acest centru palpitant al literaturii eroice. Figurile bizare ale dramei poetice și ale baladei sunt create de imaginația altora, dar Isus din Nazaret s-a creat în întregime din propria-i imaginație. Strigătul lui Isaia nu a avut de fapt mai mult de-a face cu această venire decât are de-a face cântecul privighetorii cu răsăritul lunii – nici mai mult, dar probabil nici mai puțin. El a fost atât negarea, cât și confirmarea profeției. Pentru fiecare speranță pe care a împlinit-o, există una pe care a distrus-o. În orice frumusețe, spune Bacon, există „o bizarerie a proporției“, iar despre cei care sunt născuți din spirit, adică despre cei care asemeni Lui sunt forțe dinamice, Cristos spune că sunt ca vântul care „suflă unde voiește și tu auzi glasul lui, dar nu știi de unde vine, nici încotro se duce“*. De aceea este atât de fascinant pentru artiști. Are toate elementele de culoare ale vieții: mister, bizarerie, patos, sugestie, extaz, iubire. El face apel la natura uimirii și creează starea – singura – prin care poate fi înțeles.

Și este o bucurie pentru mine să-mi amintesc că dacă el e „mai presus de orice-nchipuire“**, lumea este și ea din aceeași substanță. Spuneam în *Dorian*

* Ioan 3, 8.

** W. Shakespeare, *Visul unei nopți de vară*, trad. rom. de Șt.O. Iosif, în *Opere*, vol. III, ESPLA, București, 1956.

Gray că cele mai mari păcate din lume se petrec în minte; dar totul se petrece în minte. Știm acum că nu vedem cu ochii și nu auzim cu urechile. Ele nu sunt decât canale de transmisie, potrivite sau nu, ale simțurilor-impresii. Numai în minte macul e roșu, mărul e aromat, ciocârlia cântă.

În ultima vreme, am studiat destul de silitor cele patru poeme în proză despre Cristos. De Crăciun, am reușit să fac rost de un Nou Testament în greacă și în fiecare dimineață, după ce îmi curăț celula și îmi lustruiesc gamelele, citesc puțin din Evanghelii, o duzină de versete luate la întâmplare. Este un mod încântător de a-ți începe ziua. Pentru tine, în viața ta turbulentă, nedisciplinată, ar fi de o importanță capitală să procedezi la fel. Ți-ar face un bine imens, și greaca e destul de ușoară. Repetarea nesfârșită, îndreptățită sau nu, a distrus pentru noi acea *naïveté*, acea prospețime, farmecul romantic simplu al Evangheliilor. Le auzim citite mult prea des și mult prea prost, și orice repetare e antispirituală. Când te întorci la greacă, parcă ai ieși dintr-o casă îngustă și întunecoasă într-o grădină de crini.

Iar pentru mine plăcerea e dublată de reflecția că este foarte probabil ca noi să avem termenii exacți, *ipsissima verba*, folosiți de Cristos. S-a presupus întotdeauna că el vorbea în aramaică. Chiar și Renan credea asta. Dar acum știm că țăranii galileeni, asemeni țăranilor irlandezi de astăzi, erau bilingvi și că greaca era limba obișnuită de circulație în toată Palestina,

precum și în întreaga lume orientală. Nu mi-a plăcut niciodată ideea că noi cunoaștem cuvintele lui Cristos doar printr-o traducere a unei traduceri. Este o încântare pentru mine să-mi imaginez că, în ce privește conversația, poate Charmides l-a ascultat și Socrate a fost de acord cu el, și Platon l-a înțeles; că el chiar a spus ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός*; că atunci când s-a gândit la crinii de pe câmp și cum ei „nu se ostenesc, nici nu torc“ vreodată, expresia lui absolută a fost καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνει οὐ κοπιᾷ οὐδὲ νήθει**, și că ultimul său cuvânt, când a strigat „Viața mea s-a sfârșit, s-a împlinit, s-a încheiat“, a fost exact așa cum ne spune Sfântul Ioan: τετέλεσται*** și-atât.

Și dacă, citind Evangheliile – mai ales pe cea a Sfântului Ioan, sau a gnosticului timpuriu ce i-a luat numele și mantia –, văd această afirmare continuă a imaginației ca temelie a întregii lumi materiale și spirituale, văd, de asemeni, că pentru Cristos imaginația era pur și simplu o formă de Iubire și că pentru el Iubirea era Dumnezeu în toate sensurile expresiei. Acum vreo șase săptămâni, doctorul mi-a permis să mănânc pâine albă în loc de pâinea neagră proastă

---

* *Egó eimi ho poimén ho kalós* „Eu sunt păstorul cel bun“ (Ioan 10, 11).

** *Katamáthete ta krína tou agroú pos auxánei ou kopiá oudé néthei* „Luați seama la crinii câmpului cum cresc; nu se ostenesc, nici nu torc“ (Matei 6, 28).

*** *Tetélestai* „săvârșitu-s-a“ (Ioan 19, 30).

sau pâinea intermediară care se dă de obicei la închisoare. Este o mare delicatesă. Ție ți se va părea ciudat că pâinea uscată ar putea fi o delicatesă pentru cineva. Te asigur că pentru mine este într-o asemenea măsură, încât la sfârșitul fiecărei mese mănânc cu grijă și ultima firimitură ce rămâne pe farfuria mea de tablă sau care cade pe prosopul aspru pe care-l folosim drept șervet ca să nu murdărim masa; și nu fac acest lucru de foame – acum primesc suficientă mâncare –, ci pur și simplu ca nimic din ce primesc să nu se irosească. Așa trebuie înțeleasă iubirea.

Ca toate personalitățile fascinante, Cristos a avut puterea nu numai să spună lucruri frumoase el însuși, ci și să-i facă pe alți oameni să-i spună lui lucruri frumoase; îmi place povestea Sfântului Marcu despre grecoaica – γυνὴ Ἑλληνίς* – care, când el i-a spus, ca să-i încerce credința, că nu-i putea da pâinea copiilor lui Israel, i-a răspuns că și cățeii – κυνάρια** ar trebui tradus prin „căței“ – de sub masă mănâncă din firimiturile care le cad copiilor***. Majoritatea oamenilor trăiesc *pentru* iubire și admirație. Dar ar trebui să trăim *prin* iubire și admirație. Dacă ni se arată iubire, trebuie să recunoaștem că nu suntem câtuși de puțin demni de ea. Nimeni nu e demn să fie iubit. Faptul că Dumnezeu îl iubește pe om arată că, în ordinea divină a lucrurilor ideale, stă scris că iubirea veșnică

* *Gyné Hellenís* (*cf.* Marcu 7, 26).
** *Kynária* (*cf.* Marcu 7, 26).
*** Marcu 7, 27–28.

va fi dată celor ce sunt veșnic nedemni de ea. Or, dacă această afirmație ți se pare dură, hai să spunem că toată lumea este demnă de iubire, cu excepția celor care cred că sunt. Iubirea este o împărtășanie ce trebuie luată în genunchi, și *Domine, non sum dignus** ar trebui să fie pe buzele și în inimile celor care o primesc. Aș vrea să te gândești uneori la asta. Ai atâta nevoie!

Dacă o să mai scriu vreodată, în sensul creației artistice, sunt doar două subiecte despre care și prin care vreau să mă exprim: unul este „Cristos ca precursor al mișcării romantice în viață“, celălalt este „Viața artistică din perspectiva relației sale cu Comportamentul“. Primul este, firește, foarte fascinant, căci eu văd în Cristos nu numai trăsăturile esențiale ale modelului romantic suprem, ci și trăsăturile accidentale, încăpățânările chiar, ale temperamentului romantic. El a fost primul care a spus vreodată oamenilor că trebuie să-și ducă viața „asemeni florilor“. El a consacrat expresia. A luat copiii ca model către care oamenii ar trebui să tindă. I-a dat de exemplu vârstnicilor, ceea ce și eu am considerat mereu că este principalul folos al copiilor, dacă ceea ce e perfect trebuie să fie de un folos. Dante descrie sufletul omului ca ieșind din mâinile lui Dumnezeu „ca un prunc, ce râde-ori plânge-n joc la fel“**; și Cristos considera că sufletul fiecăruia trebuie să fie un „*guisa di fanciulla,*

* „Doamne, nu sunt demn“ (*lat.*).

** Dante, *Purgatoriul*, cântul XVI, ed. cit.

che piangendo e ridendo pargoleggia"*. El credea că viața e schimbătoare, fluidă, activă, și că a-i permite să devină stereotipă în orice formă înseamnă moarte. El spunea că oamenii nu trebuie să aibă interese materiale, comune, prea puternice, că este mare lucru să fii nepractic, că nu trebuie să acorzi prea multă importanță afacerilor. „Păsările n-o fac, de ce ar face-o omul?" Este încântător când spune: „Nu vă îngrijiți pentru sufletul vostru ce veți mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca; au nu este *sufletul* mai mult decât hrana și *trupul* decât îmbrăcămintea?"** Ultima frază ar fi putut-o spune și un grec. Este plină de spirit grecesc. Dar numai Cristos ar fi putut să le spună pe amândouă și să rezume astfel perfect viața.

Morala lui este numai compasiune, așa cum trebuie să fie morala. Dacă singurul lucru pe care l-ar fi spus vreodată ar fi fost „Iertate sunt păcatele ei cele multe, căci mult a iubit"***, tot ar fi meritat să moară pentru că a spus-o. Justiția lui este justiție poetică, exact ce trebuie să fie justiția. Cerșetorul merge în rai pentru că a fost nefericit. Nu pot concepe un motiv mai bun pentru a fi trimis acolo. Oamenii care lucrează o oră în vie în răcoarea înserării primesc aceeași recompensă cu cei care au trudit toată ziua în arșița soarelui. Și de ce nu? Probabil că nici unul nu

* Vezi *supra*.
** Matei 6, 25.
*** Luca 7, 47.

merită nimic. Cristos nu are răbdare cu sistemele mecanice terne și lipsite de viață care îi tratează pe oameni de parcă ar fi obiecte, și astfel îi tratează pe toți la fel, de parcă cineva sau chiar ceva ar avea seamăn pe lume. Pentru el nu existau legi: numai excepții.

Ceea ce este însăși nota dominantă a artei romantice era pentru el temeiul corect al vieții reale. El nu vedea alt temei. Iar când i-a fost adusă o femeie prinsă tocmai când păcătuia și i-au arătat sentința ei scrisă după litera legii, întrebându-l ce era de făcut, a scris cu degetul pe pământ ca și cum n-ar fi auzit și, în cele din urmă, când oamenii au insistat, a ridicat privirea și a spus: „Cel fără de păcat dintre voi să arunce cel dintâi piatra asupra ei."* Merita să trăiască pentru că a spus-o.

Ca toate naturile poetice, el iubea oamenii ignoranți. Știa că în sufletul unui ignorant e loc întotdeauna pentru o idee măreață. Dar nu putea suporta proștii, mai ales pe aceia prostiți de educație – oameni plini de opinii din care nu pot înțelege nici una, un tip ciudat de modern, sugerat de Cristos când îl descrie drept genul de om care are cheia cunoașterii, nu știe s-o folosească, dar nu permite nici altora s-o folosească, deși ea ar putea deschide poarta Împărăției lui Dumnezeu. El s-a războit mai cu seamă cu filistinii. Este războiul pe care trebuie să-l poarte orice fiu al luminii. Filistinismul era semnul caracteristic

* Ioan 8, 7.

al epocii și comunității în care trăia. În lipsa lor cumplită de acces la idei, respectabilitatea lor stupidă, dreapta credință obositoare, adorarea succesului comun, întreaga lor preocupare pentru latura profund materială a vieții și aprecierea ridicolă pe care o aveau față de ei înșiși și față de importanța lor, evreii din Ierusalim de pe vremea lui Cristos erau exact corespondentul filistinilor britanici de astăzi. Cristos râdea de „mormintele cele văruite"* ale respectabilității și a consacrat această expresie pentru totdeauna. El considera succesul lumesc drept ceva ce trebuie disprețuit total. Nu vedea nimic în el. Privea bogăția ca pe o povară pentru om. Nu voia să audă de sacrificarea vieții pentru un sistem de gândire sau o morală. El arăta că forma și ceremoniile au fost făcute pentru om, nu omul pentru formă și ceremonii. Vorbea despre sabbatianism ca despre un exemplu de lucru care trebuie anulat. Acțiunile filantropice reci, faptele caritabile publice ostentative, formalismele obositoare atât de dragi spiritului clasei de mijloc le denunța cu profund și neîncetat dispreț. Pentru noi, ceea ce el numea dreaptă credință nu este decât o concesie neinteligentă și facilă, dar pentru ei, și în mâinile lor, era o tiranie cumplită și paralizantă. Cristos a înlăturat-o. El a arătat că numai spiritul este valoros. Îi făcea o mare plăcere să le atragă atenția că, deși respectau Legea și Profeții întotdeauna, nu aveau

* Matei 23, 27.

de fapt nici cea mai mică idee de ce însemnau acestea. În opoziție cu felul în care ei împărțeau fiecare zi conform rutinei fixe a unor îndatoriri prestabilite, așa cum își împărțeau și mintea și compasiunea, el predica importanța imensă a trăirii totale a clipei.

Cei pe care i-a mântuit de păcate sunt mântuiți pur și simplu pentru momentele frumoase din viața lor. Maria Magdalena, când îl vede pe Cristos, sparge vasul scump din alabastru pe care i-l dăruise unul dintre cei șapte amanți ai ei și toarnă mirodeniile aromate peste picioarele lui obosite și pline de praf, și pentru acest unic moment stă veșnic alături de Rut și Beatrice între petalele Rozei albe ca neaua a Paradisului. Tot ce ne spune Cristos ca o mică avertizare este că *fiecare* clipă trebuie să fie frumoasă, că sufletul trebuie să fie *mereu* pregătit pentru venirea Mirelui, să aștepte *mereu* glasul Iubitului. Filistinismul fiind doar acea latură a naturii umane care nu este luminată de imaginație, el vede toate influențele încântătoare ale vieții ca exemple ale Luminii; imaginația însăși este lumina lumii, τὸ φῶς τοῦ κόσμου*; lumea e făcută de ea, și totuși lumea n-o poate înțelege; asta, pentru că imaginația nu este decât o manifestare a Iubirii, și iubirea și capacitatea de a iubi sunt ceea ce distinge o ființă omenească de alta.

Dar cel mai romantic, adică cel mai autentic, este când vorbește despre Păcătos. Lumea l-a iubit întot-

* *To fos tou kósmou* (Ioan 8, 12).

deauna pe Sfânt pentru că este cel mai aproape de perfecțiunea lui Dumnezeu. Cristos, prin instinctul său divin, pare să-l fi iubit întotdeauna pe păcătos, pentru că este cel mai aproape de perfecțiunea omului. Cea mai mare dorință a lui nu era să-i reformeze pe oameni, așa cum nu era cea mai mare dorință a lui să aline suferințele. Scopul lui nu era să transforme un hoț interesant într-un om cinstit plicticos. Nu ar fi avut o părere prea bună despre Societatea de Ajutorare a Deținuților sau alte mișcări moderne de acest fel. Convertirea unui vameș într-un fariseu nu i s-ar fi părut cine știe ce mare realizare. Dar într-o manieră încă neînțeleasă de lume, el privea păcatul și suferința ca pe niște lucruri frumoase, sacre în sine și ca exemple de perfecțiune. *Pare* o idee foarte periculoasă. Și este. Toate marile idei *sunt* periculoase. Că era crezul lui Cristos, nu încape îndoială. Că este adevăratul crez, eu unul nu mă îndoiesc.

Sigur că păcătosul trebuie să se căiască. Dar de ce? Pur și simplu pentru că altfel n-ar putea să înțeleagă ce a făcut. Momentul căinței este momentul inițierii. Mai mult decât atât. Este modul prin care cineva își schimbă trecutul. Grecii credeau că este imposibil. Ei spuneau adesea în aforismele lor ambigue că „nici măcar zeii nu pot schimba trecutul". Cristos a arătat că orice păcătos o poate face. Că este singurul lucru pe care-l poate face. Dacă ar fi fost întrebat, Cristos ar fi spus – sunt absolut sigur de asta – că, în clipa în care fiul risipitor a căzut în genunchi și a plâns, a

făcut din faptul că și-a risipit averea în desfrâu, sau că apoi a păzit porcii și a tânjit după roșcovele pe care le mâncau, întâmplări frumoase și sacre ale vieții sale. Pentru cei mai mulți oameni, e greu să înțeleagă asta. Aș spune că trebuie să ajungi la închisoare ca să înțelegi. Dacă e așa, poate că merită să ajungi la închisoare.

Cristos are ceva unic. Firește, așa cum sunt zori falși înaintea zorilor și zile de iarnă atât de pline brusc de soare încât păcălesc înțeleptul șofran să-și risipească aurul înainte de vreme și fac câte-o pasăre nechibzuită să-și cheme perechea spre a-și face cuib pe ramuri goale, tot astfel erau și creștini înainte de Cristos. Pentru asta trebuie să fim recunoscători. Nenorocirea e că n-a mai fost nici unul de atunci. Cu o singură excepție, Sfântul Francisc din Assisi. Dar lui, Dumnezeu i-a dat la naștere un suflet de poet, și încă de foarte tânăr el s-a cununat mistic, luându-și Sărăcia ca mireasă; cu suflet de poet și trup de cerșetor, calea spre perfecțiune nu i s-a părut dificilă. El l-a înțeles pe Cristos, și astfel a devenit asemeni lui. Nu avem nevoie de *Liber Conformitatum** ca să învățăm că viața Sfântului Francisc a fost adevărata *Imitatio Christi*, un poem în comparație cu care cartea ce poartă acest nume** nu e decât proză. În cele din urmă, ăsta e

* Lucrare despre Sfântul Francisc din Assisi, scrisă în secolul al XIV-lea de Bartolomeu din Pisa, în care Sfântul Francisc este comparat cu Cristos.

** *Imitațiunea lui Cristos*, lucrare atribuită în general călugărului german Thomas a Kempis (1379/1380–1471).

farmecul lui Cristos. Este el însuși ca o operă de artă. El nu ne învață de fapt nimic, dar, dacă ajungi să-l cunoști, devii ceva. Și toți suntem predestinați să-l cunoaștem. Cel puțin o dată în viață fiecare dintre noi merge alături de Cristos la Emmaus.

Cât despre celălalt subiect, relația dintre viața artistică și comportament, ți se va părea fără îndoială ciudat că l-am ales. Lumea arată spre închisoarea din Reading și spune: „Iată unde te duce viața de artist.“ Ei bine, te-ar putea duce și-n locuri mai rele. Oamenii mai pragmatici, pentru care viața este o speculație iscusită ce depinde de un calcul atent al mijloacelor și metodelor, știu întotdeauna încotro se îndreaptă, și se îndreaptă într-acolo. Ei încep cu dorința de a fi paracliseri și, în orice mediu ar ajunge, ei reușesc să fie paracliseri și nimic mai mult. Un om a cărui dorință este să fie ceva separat de el însuși, să fie membru al Parlamentului, sau un băcan de succes sau un avocat de vază, sau judecător, sau ceva la fel de plicticos, reușește invariabil să fie ceea ce vrea să fie. Asta e pedeapsa lui. Cei care vor o mască sunt nevoiți s-o poarte.

Cât despre forțele dinamice ale vieții și cei în care se întrupează aceste forțe dinamice, cu ei lucrurile stau altfel. Oamenii care nu doresc decât împlinirea de sine nu știu niciodată încotro se îndreaptă. Nu au cum să știe. Într-un anumit sens este, desigur, necesar, cum spunea oracolul grecesc, să te cunoști pe tine însuți. Aceasta este prima realizare a cunoașterii. Dar

să recunoști că sufletul unui om este de necunoscut este realizarea ultimă a Înțelepciunii. Misterul final ești tu însuți. După ce pui soarele în balanță și măsori treptele lunii și zugrăvești stea cu stea harta celor șapte ceruri, mai rămâi tu însuți. Cine poate calcula orbita propriului său suflet? Când fiul lui Chiș* s-a dus să caute asinii tatălui său, nu știa că îl aștepta un om al lui Dumnezeu cu mirul încoronării și că sufletul lui era deja Sufletul unui Rege.

Sper să trăiesc destul și să creez o asemenea operă, încât să pot spune la sfârșitul zilelor mele: „Da, exact aici duce o viață de artist." Două dintre cele mai desăvârșite vieți pe care le-am cunoscut au fost cea a lui Verlaine și cea a prințului Kropotkin, amândoi oameni care au petrecut niște ani în temniță: primul, singurul poet creștin de la Dante încoace, al doilea, un om cu sufletul acelui frumos Cristos alb ce pare a veni din Rusia. Cât despre ultimele șapte sau opt luni, în ciuda unui șir de mari necazuri care ajung la mine din lumea de afară aproape fără întrerupere, am fost pus în contact direct cu un nou spirit ce lucrează în închisoarea asta prin oameni și lucruri, care m-a ajutat mai mult decât pot spune în cuvinte; așa că, în timp ce în primul an de temniță nu am făcut nimic altceva și nu-mi pot aminti nimic altceva decât că am stat și mi-am frânt mâinile într-o deznădejde neputincioasă, spunând: „Ce sfârșit! Ce sfârșit îngro-

* Este vorba despre Saul (*vezi* Fapte 9, 3–27; 10, 1).

zitor!“, acum încerc să-mi spun, și uneori, când nu mă torturez singur, chiar spun, cu sinceritate: „Ce început! Ce început minunat!“ S-ar putea să fie astfel. S-ar putea să devină astfel. Dacă se întâmplă, voi datora mult acestei noi personalități ce a schimbat viața fiecărui om din locul acesta.

Lucrurile în sine nu au mare importanță; de fapt – să-i mulțumim de data asta Metafizicii pentru ce ne-a învățat –, nici nu există. Doar spiritul e important. Pedeapsa poate fi aplicată în așa fel încât să vindece, nu să rănească, tot astfel cum pomana poate fi dată astfel încât pâinea să se transforme în piatră în mâinile celui care o oferă. Ce schimbare este – nu în regulamente, căci ele sunt fixate prin legi de fier, ci în spiritul care le folosește pentru a se exprima – vei înțelege când îți voi spune că, dacă aș fi fost eliberat în mai, cum am încercat, aș fi părăsit locul ăsta urându-l pe el și pe fiecare funcționar din el cu o înverșunare ce mi-ar fi otrăvit viața. Am stat un an în plus în închisoare, dar Umanitatea a fost întemnițată alături de noi toți, și acum când voi ieși îmi voi aminti întotdeauna de câtă bunătate am avut parte aici de la aproape toată lumea, și în ziua eliberării voi mulțumi multor oameni și le voi cere să mă țină minte și ei la rândul lor.

Sistemul de închisoare este complet greșit. Aș da orice să pot să-l schimb când ies. Intenționez să încerc. Dar nimic pe lume nu este atât de greșit încât spiritul Umanității – care este spiritul Iubirii, spiritul lui

Cristos, care nu e în biserici – să nu poată, dacă nu să-l îndrepte, măcar să-l facă posibil de îndurat fără prea multă amărăciune în suflet. Știu, de asemenea, că mă așteaptă multe lucruri încântătoare afară, de la *„fratele meu vântul*“ și *„sora mea ploaia*“, cum le numește Sfântul Francisc din Assisi, minunate amândouă, până la vitrinele magazinelor și apusurile din marile orașe. Dacă aș face o listă cu tot ce-mi rămâne, nu știu unde m-aș opri: căci, până la urmă, Dumnezeu a făcut lumea și pentru mine, ca pentru toți ceilalți. Poate că voi ieși cu ceva ce n-am avut înainte. Nu e nevoie să-ți spun că pentru mine Reformele Morale sunt tot atât de lipsite de sens și vulgare ca și Reformele Teologice. Dar dacă a-ți propune să devii un om mai bun este o ipocrizie fără bază științifică, să fi devenit un om *mai profund* este privilegiul celor care au suferit. Și asta cred că am devenit. Poți să judeci singur.

Dacă, după ce ies, un prieten de-al meu ar da o petrecere și nu m-ar invita, nu m-ar deranja câtuși de puțin. Pot fi foarte fericit singur. Având libertate, cărți, flori și luna, cine ar putea să nu fie fericit? Și-apoi, petrecerile nu mai sunt pentru mine. Am dat prea multe ca să mă mai intereseze. Acea latură a vieții este încheiată pentru mine – din fericire, aș spune. Dar dacă, după ce ies, un prieten de-al meu ar avea un necaz și ar refuza să-l împartă cu mine, aș fi plin de amărăciune. Dacă mi-ar închide porțile casei doliului, aș reveni iar și iar și aș implora să fiu primit, ca să pot împărtăși ceea ce sunt îndreptățit să împărtășesc.

Dacă m-ar socoti nedemn, incapabil să plâng cu el, aș simți asta ca pe cea mai cumplită umilință, ca pe cel mai îngrozitor mod în care aș putea fi dezonorat. Dar nu s-ar putea întâmpla. Am dreptul să împărtășesc Suferința, iar cel care poate privi frumusețea lumii și îi poate împărtăși tristețea, și poate înțelege ceva din miracolul amândurora, se află în contact imediat cu lucrurile divine și a ajuns cât se poate de aproape de taina lui Dumnezeu.

Poate că și în arta mea, nu numai în viață, va apărea o notă mai profundă, o unitate mai mare a pasiunii și un impuls mai direct. Nu dimensiunea, ci intensitatea este adevăratul scop al Artei moderne. În Artă nu mai suntem preocupați de tipar. Avem de-a face cu excepția. Nu e nevoie să spun că nu am cum să-mi pun suferințele în nici o formă. Arta începe abia acolo unde se termină Imitația. Dar ceva trebuie să apară în opera mea, ceva mai deplin armonios poate, o cadență mai bogată, efecte coloristice mai bizare, o ordine arhitecturală mai simplă, o calitate estetică în orice caz. Când Marsyas a fost „smuls din haina cărnii"* – *della vagina delle membre sue*, ca să folosim una dintre expresiile cele mai teribile, cele mai tacitiene ale lui Dante – n-a mai putut să cânte, spuneau grecii. Apollo învinsese. Lira înfrânsese fluierul. Dar poate că grecii s-au înșelat. Aud adesea în

* Dante, *Paradisul*, cântul I, trad. rom. de George Coșbuc, ESPLA, București, 1957.

Arta modernă plânsul lui Marsyas. E amar la Baudelaire, dulce și tânguios la Lamartine, mistic la Verlaine. Este în acordurile întârziate ale muzicii lui Chopin, în nemulțumirea care bântuie chipurile recurente ale femeilor lui Burne-Jones. Până și Matthew Arnold – care în cântecul lui Callicles povestește despre „triumful dulcii și convingătoarei lire“ și despre „faimoasa victorie finală“ cu atâta limpede frumusețe lirică –, până și el, în substratul neliniștit de îndoială și tristețe ce-i bântuie versul are mult din plânsul acela. Nici Goethe sau Wordsworth nu l-au putut vindeca, deși l-a urmărit pe fiecare pe rând, iar când încearcă să-l bocească pe „Thyrsis“ sau să-l cânte pe „Țiganul Cărturar“*, la fluier apelează pentru a-și interpreta partitura. Dar, indiferent dacă Faunul frigian a tăcut sau nu, eu nu pot. Am tot atâta nevoie de expresie cum au nevoie de frunze și flori ramurile negre ale copacilor ce se ițesc deasupra zidului închisorii, atât de neliniștite în bătaia vântului. Între arta mea și lume este acum un gol imens, dar între Artă și mine nu este nici unul. Cel puțin sper că nu este nici unul.

Fiecăruia dintre noi i-a fost menită o altă soartă. Libertate, plăcere, distracții, o viață ușoară – ăsta a fost destinul tău, și tu nu-l meriți. Al meu a fost unul de infamie publică, de îndelungă captivitate, de nefericire, ruină, dezonoare, și nici eu nu-l merit – cel puțin nu încă. Îmi amintesc că obișnuiam să spun că

* Poeme scrise de Matthew Arnold.

probabil aș putea îndura o tragedie autentică dacă mi s-ar înfățișa în mantie de purpură și cu o mască de nobilă suferință, dar că ceea ce este îngrozitor la lumea modernă e că a înveșmântat Tragedia în hainele Comediei, astfel că marile realități par banale, grotești sau lipsite de stil. Exact așa e lumea modernă. Probabil că așa a fost mereu viața reală. Se spune că toate martiriile au părut meschine privitorului. Secolul al XIX-lea nu face excepție de la regula generală.

Totul în legătură cu tragedia mea a fost hidos, meschin, respingător, lipsit de stil. Însuși veșmântul nostru ne face grotești. Suntem niște paiațe ale tristeții. Suntem clovni cu inimile frânte. Suntem creați special pentru a apela la simțul umorului. Pe 13 noiembrie 1895 am fost adus aici de la Londra. De la două până la două și jumătate în ziua aceea a trebuit să stau pe peronul central de la Clapham Junction în haine de condamnat și cu cătușe la mâini, ca să se uite lumea la mine. Fusesem scos din închisoarea spitalului, fără să mă bage nimeni în seamă. Dintre toate obiectele posibile, eu eram cel mai grotesc. Oamenii râdeau când mă vedeau. Cu fiecare tren care intra în gară, publicul sporea. Nimic nu l-ar fi putut amuza mai tare. Asta era, desigur, înainte să știe cine sunt. Îndată ce erau informați, râdeau și mai tare. Jumătate de oră am stat acolo în ploaia cenușie de noiembrie, înconjurat de o mulțime batjocoritoare. Un an după această întâmplare, am plâns în fiecare zi la aceeași oră și în același interval de timp. Dar nu

e atât de tragic cum ți se pare. Pentru cei care sunt în temniță, lacrimile fac parte din experiența de fiecare zi. O zi în închisoare în care nu plângi este o zi în care inima ta e împietrită, nu una în care e fericită.

Ei bine, acum începe să-mi fie mai milă de oamenii care râdeau decât de mine. Firește că atunci când m-au văzut nu mă aflam pe piedestalul meu. Eram la stâlpul infamiei. Dar numai o natură lipsită total de imaginație este preocupată doar de oameni pe piedestaluri. Un piedestal poate fi un lucru extrem de ireal. Un stâlp al infamiei este o realitate înfiorătoare. Ar fi trebuit să știe, de asemenea, să interpreteze mai bine tristețea. Am spus că în spatele Tristeții este întotdeauna Tristețe. Ar fi și mai înțelept să spun că în spatele tristeții este întotdeauna un suflet. Și să-ți bați joc de un suflet care suferă este îngrozitor. Urâte sunt viețile celor ce fac asta. În economia ciudat de simplă a lumii, oamenii nu primesc decât ceea ce dau, și ce milă, alta decât una încărcată de dispreț, poate fi îndreptată asupra celor care nu au destulă imaginație ca să străpungă suprafața lucrurilor și să simtă milă?

Ți-am povestit cum am fost transferat aici ca să înțelegi cât de greu mi-a fost să extrag din pedeapsa mea altceva decât amărăciune și disperare. Dar trebuie s-o ispășesc și am momente de supunere și acceptare. Toată primăvara poate fi ascunsă într-un singur mugure, și cuibul de pe pământ al ciocârliei poate adăposti bucuria ce va anunța sosirea multor zori trandafirii, așa că poate orice fărâmă de frumusețe a vieții

îmi mai rămâne este adăpostită în vreun moment de capitulare, înjosire și umilință. Pot, în orice caz, să-mi urmez calea propriei evoluții și, acceptând tot ce mi s-a întâmplat, să devin demn de ea. Oamenii spuneau despre mine că sunt prea individualist. Cred că acum sunt mult mai individualist decât am fost vreodată. Cred că primesc mult mai mult de la mine însumi decât am primit vreodată și cer mult mai puțin de la lume. De fapt, distrugerea mea nu a fost provocată de prea mult individualism în viața mea, ci de prea puțin. Singura mea acțiune dezonorantă, impardonabilă, cea mai demnă de dispreț acțiune a mea a fost că am permis să fiu nevoit să apelez la Societate pentru ajutor și protecție împotriva tatălui tău. Să fi făcut un astfel de apel împotriva oricui ar fi fost deja destul de rău din punctul de vedere al unui individualist, dar ce scuză aș putea găsi că am făcut-o împotriva unui om de o asemenea calitate și ținută?

Firește, odată ce am pus în mișcare forțele Societății, Societatea s-a întors spre mine și mi-a spus: „Ai trăit în tot acest timp sfidându-mi legile și acum apelezi la aceste legi pentru protecție? Le vei vedea exercitate pe deplin. Te vei supune sistemului la care ai apelat.“ Rezultatul este că mă aflu în temniță. Și simțeam amarnic ironia și rușinea situației mele când, în cursul celor trei procese, care au început la curtea magistraților, îl vedeam pe tatăl tău intrând și ieșind intempestiv, în speranța de a atrage atenția publicului, de parcă ar mai fi rămas cineva care să nu-i fi remarcat

hainele și mersul de grăjdar, picioarele curbate, mâinile crispate, buza de jos care-i atârna, rânjetul bestial și tâmp. Până și atunci când nu era acolo sau nu se vedea, eram conștient de prezența lui, și mi se părea uneori că pe deprimanții pereți albi ai sălii de judecată, ba chiar și în aer, stăteau atârnate măști nenumărate ale acelui chip de maimuță. Cu siguranță că nimeni nu s-a simțit mai înjosit – și încă de instrumente atât de josnice – decât mă simțeam eu. Spun undeva, în *Dorian Gray*, că „nu poți fi niciodată prea atent în alegerea dușmanilor". Nu-mi închipuiam că un paria avea să facă din mine un paria.

Faptul că am fost împins, silit să cer ajutorul Societății este unul dintre lucrurile care mă fac să te disprețuiesc atât de mult, care mă fac să mă disprețuiesc pe mine însumi atât de mult pentru că ți-am cedat. Faptul că nu mă apreciai ca artist era oarecum scuzabil. Era o chestiune de temperament. N-aveai de ales. Dar m-ai fi putut aprecia ca Individualist. Pentru asta, nu era nevoie de cultură. Dar n-ai făcut-o, și astfel ai adus un element de filistinism într-o viață care fusese un protest total împotriva acestuia, și din unele puncte de vedere o totală anihilare a lui. Elementul de filistinism în viață nu este neputința de a înțelege Arta. Oameni fermecători precum pescarii, păstorii, plugarii, țăranii și alții asemenea nu știu nimic despre Artă, dar ei sunt sarea pământului. Filistin este cel care susține și ajută forțele mecanice oarbe, greoaie ale Societății, și care nu recunoaște forța di-

namică atunci când o întâlnește fie într-un om, fie într-o mișcare.

Oamenii consideră că a fost oribil din partea mea că m-am întreținut la cină cu creaturi primejdioase și că am aflat plăcere în compania lor. Dar ele erau, din perspectiva din care le-am prizat eu, ca artist, încântător de sugestive și de stimulante. Era ca și cum aș fi cinat cu niște pantere. Jumătate din savoare era pericolul. Mă simțeam cum se simte probabil un îmblânzitor de șerpi când face cobra să se ridice din sacul de pânză pictată sau din coșul de trestie în care se află și să-și întindă capul unduindu-se în aer asemeni unei plante ce se agită neliniștită într-un pârâu. Ei erau pentru mine cei mai strălucitori dintre șerpii aurii. Veninul lor era o parte a perfecțiunii lor. Nu știam că, atunci când aveau să mă lovească, asta avea să se întâmple la chemarea ta și pe cheltuiala tatălui tău. Nu mi-e deloc rușine că i-am cunoscut. Au fost extrem de interesanți. Mi-e rușine însă de oribila atmosferă filistină în care m-ai adus tu. Ca artist, eu aveam treabă cu Ariel. Tu m-ai pus să mă lupt cu Caliban. În loc să fac opere muzicale frumoase, pline de culoare, precum *Salomé*, *Tragedia florentină* sau *La Sainte Courtisane*, m-am văzut nevoit să trimit lungi notificări prin avocați tatălui tău și constrâns să apelez tocmai la lucrurile împotriva cărora am protestat mereu. Clibborn și Atkins erau minunați în infamul lor război împotriva vieții. A fost o aventură uluitoare să-i am invitați. Dumas *père*, Cellini, Goya, Edgar Allan Poe sau

Baudelaire ar fi procedat exact la fel ca mine. Ceea ce-mi repugnă însă este amintirea vizitelor interminabile pe care le-am făcut însoțit de tine avocatului Humphreys, când ședeam amândoi în lumina spectrală a unei încăperi întunecate și, cu fețe serioase, îi spuneam minciuni serioase unui bărbat chel, până când ajungeam să gem de-a binelea și să casc de *ennui**. *Acolo* ajunsesem după doi ani de prietenie cu tine, în plin centrul Filistiei, departe de tot ce era frumos, strălucitor, miraculos ori îndrăzneț. În cele din urmă, trebuia să ies, în numele tău, ca militant pentru Respectabilitate în comportament, Puritanism în viață și Moralitate în Artă. *Voilà où mènent les mauvais chemins!***

Și ceea ce mă nedumerește este că l-ai imitat pe tatăl tău în trăsăturile-i esențiale. Nu pot înțelege de ce a fost un exemplu pentru tine, când ar fi trebuit să fie o avertizare, doar dacă nu cumva acolo unde este ură între doi oameni se creează un fel de legătură frățească. Presupun că, printr-o ciudată lege a antipatiei între semeni, vă detestați unul pe celălalt nu pentru că erați diferiți în multe privințe, ci pentru că erați atât de asemănători în unele. În iunie 1893, când ai plecat de la Oxford fără diplomă și cu datorii, mărunte în sine, dar considerabile pentru un om cu

---

* „Plictiseală“ (în limba franceză, în original).

** „Iată unde te duc căile prost alese!“ (în limba franceză, în original).

veniturile tatălui tău, el ți-a scris o scrisoare vulgară, violentă și plină de insulte. Scrisoarea pe care i-ai trimis-o tu ca răspuns a fost mai rea în toate privințele, și desigur mult mai puțin scuzabilă, și în consecință erai foarte mândru de ea. Îmi amintesc prea bine cum îmi spuneai cu aerul tău cel mai satisfăcut că îl puteai înfrânge „cu propriile-i arme". Perfect adevărat. Dar ce arme! Ce competiție! Râdeai și pufneai pentru că tatăl tău plecase din casa vărului tău, unde locuia, ca să îi scrie scrisori obscene dintr-un hotel din apropiere. Tu te purtai la fel cu mine. Luai mereu prânzul cu mine la câte un restaurant, te îmbufnai sau îmi făceai o scenă în timpul mesei, iar apoi te retrăgeai la White's Club și îmi scriai o scrisoare de cea mai joasă speță. Singura diferență dintre tine și tatăl tău era că, după ce-mi trimiteai scrisoarea printr-un curier special, veneai la apartamentul meu câteva ore mai târziu, nu ca să-ți ceri scuze, ci ca să afli dacă apucasem să comand cina la Savoy, și, dacă nu, de ce nu. Uneori soseai chiar înainte să citesc scrisoarea ofensatoare. Îmi amintesc că într-o împrejurare m-ai rugat să-i invit la prânz la Café Royal pe doi dintre prietenii tăi, dintre care pe unul nu-l văzusem în viața mea. Am făcut-o, și la cererea ta specială am comandat dinainte un prânz extrem de luxos. Îmi amintesc că a fost chemat bucătarul-șef și i s-au dat instrucțiuni precise în legătură cu vinurile. În loc să vii la prânz, mi-ai trimis la Café o scrisoare plină de injurii, gândită astfel încât să ajungă la mine după ce te așteptaserăm

o jumătate de oră. Am citit primul rând, am văzut ce era și, punând scrisoarea în buzunar, le-am explicat prietenilor tăi că te îmbolnăviseși pe neașteptate și că restul scrisorii descria simptomele pe care le aveai. De fapt, n-am citit scrisoarea decât când mă îmbrăcam pentru cină în Tite Street, în seara aceea. Când eram în mijlocul acestei mizerii, întrebându-mă cu infinită tristețe cum de puteai scrie scrisori ce păreau de-a dreptul spuma de pe buzele unui epileptic, a intrat servitorul să-mi spună că erai în hol și voiai foarte tare să vorbești cu mine cinci minute. L-am trimis imediat să te aducă sus. Ai sosit, arătând, recunosc, foarte speriat și palid, să-mi cerșești sfatul și ajutorul, căci ți se spusese că cineva din partea lui Lumley, avocatul, întrebase de tine în Cadogan Place, și că te temeai că te amenința necazul tău din Oxford sau vreun nou pericol. Te-am liniștit, ți-am spus, ceea ce s-a dovedit adevărat, că nu era, probabil, decât o factură de la vreun negustor, și te-am lăsat să rămâi la cină și să-ți petreci seara cu mine. Nu ai pomenit un singur cuvânt despre scrisoarea aia hidoasă, și nici eu. Am tratat-o pur și simplu ca pe un simptom nefericit al unui temperament nefericit. Nu s-a făcut niciodată vreo aluzie la acest subiect. Să-mi scrii o scrisoare plină de dispreț la ora 14.30 și să zbori la mine să-mi ceri ajutorul la 19.15 în aceeași după-amiază era absolut firesc în viața ta. L-ai depășit chiar pe tatăl tău în aceste obiceiuri, precum și în altele. Când scrisorile lui revoltătoare către tine au fost citite la proces, s-a

simțit, firește, rușinat și s-a făcut că plânge. Dacă scrisorile tale către el ar fi fost citite de avocatul lui, toată lumea ar fi simțit și mai multă oroare și repulsie. Nu numai că-l „înfrângeai cu propriile-i arme“ ca stil, dar ca mod de atac îl lăsai mult în urmă. Ai profitat de telegrama publică și de cartea poștală deschisă. Cred că ai fi putut lăsa aceste moduri de hărțuire unor indivizi ca Alfred Wood*, care nu are altă sursă de venit. Tu nu crezi? Ceea ce pentru el și clasa lui era o profesie pentru tine era o plăcere, și încă una malefică. Nu ai renunțat la obiceiul tău de a scrie scrisori injurioase nici după tot ce mi s-a întâmplat din cauza lor. Încă mai vezi în el una dintre realizările tale, și îl exersezi asupra prietenilor mei, asupra celor care au fost buni cu mine în închisoare, ca Robert Sherard și alții. Este oribil din partea ta. Când i-am spus lui Robert Sherard că nu voiam să publici nici un articol despre mine în *Mercure de France*, cu sau fără scrisori, ar fi trebuit să-i fii recunoscător că s-a supus în totalitate dorințelor mele și te-a salvat de la a-mi provoca, fără să vrei, și mai multă durere decât mi-ai provocat deja. Trebuie să-ți amintești că o scrisoare condescendentă și filistină despre „fair play“ față de un „om căzut la pământ“ este perfectă pentru un ziar englezesc. Se înscrie în vechile tradiții ale

* Un funcționar șomer, probabil prostituat, în mâinile căruia au ajuns niște scrisori ale lui Wilde către Bosie Douglas și care a încercat să-l șantajeze pe cel dintâi pentru a i le înapoia.

jurnalismului englez sub aspectul atitudinii lui față de artiști. În Franța însă o asemenea scrisoare m-ar fi expus pe mine la ridicol și pe tine la dispreț. Nu aș fi putut aproba nici un articol până nu i-aș fi cunoscut scopul, tonul, modul de abordare și așa mai departe. În artă, bunele intenții nu au nici cea mai mică valoare. Orice artă proastă este rezultatul bunelor intenții.

Robert Sherard nu este singurul dintre prietenii mei căruia i-ai adresat scrisori sarcastice și înverșunate pentru că a considerat de cuviință să-mi afle dorințele și sentimentele în chestiuni care mă privesc, publicarea unor articole despre mine, dedicarea versurilor tale, expunerea scrisorilor și cadourilor de la mine și altele asemenea. I-ai necăjit sau ai încercat să-i necăjești și pe alții.

Îți trece vreodată prin minte în ce situație îngrozitoare aș fi fost dacă în ultimii doi ani, în timpul cruntei mele condamnări, aș fi depins de prietenia ta? Te gândești măcar la asta? Simți vreodată recunoștință față de cei care, dintr-o bunătate fără margini, dintr-un devotament fără limite, o bucurie a dăruirii mi-au ușurat povara întunecată, m-au tot vizitat, mi-au scris scrisori frumoase și pline de compasiune, s-au ocupat de afacerile mele, mi-au aranjat viața pentru viitor, au stat alături de mine în ghearele oprobriului, provocărilor, ale disprețului declarat sau chiar ale insultelor? Îi mulțumesc lui Dumnezeu în fiecare zi că mi-a dat alți prieteni decât pe tine. Le datorez totul. Până și

cărțile din celula mea sunt plătite de Robbie din banii lui de buzunar. Din aceeași sursă îmi vor veni și niște haine atunci când voi fi eliberat. Nu mi-e rușine să primesc un lucru care mi-e dăruit cu dragoste și afecțiune. Sunt mândru de asta. Dar te gândești vreodată ce au însemnat pentru mine prieteni ca More Adey, Robert Sherard, Frank Harris și Arthur Clifton, care mi-au oferit alinare, ajutor, afecțiune, compasiune și așa mai departe? Presupun că nici nu te-ai întrebat măcar. Și totuși – dacă ai avea vreun pic de imaginație – ai ști că nu există nici o singură persoană dintre cele care mi-au arătat bunătate în viața de închisoare, de la gardianul care îmi spune bună dimineața ori noapte bună, deși nu face parte din îndatoririle lui, la polițiștii care în felul lor grosolan și familiar se străduiesc să mă îmbărbăteze când sunt dus și adus de la Tribunalul pentru Falimente într-o stare de profundă tulburare, la hoțul amărât care, recunoscându-mă în timp ce ne târâm pașii prin curtea de la Wandsworth, mi-a șoptit cu vocea răgușită pe care o capătă oamenii în urma unei tăceri îndelungate și silnice: „*Îmi pare rău pentru dumneavoastră; e mai greu pentru cei ca dumneavoastră decât pentru cei ca noi*“ – nici una, spun, în fața căreia să nu fii mândru să îngenunchezi și să-i cureți noroiul de pe pantofi.

Ai destulă imaginație ca să vezi ce tragedie cumplită a fost pentru mine să dau peste familia ta? Ce tragedie ar fi fost pentru oricine care ar fi avut o situație bună, un nume mare, ceva important de pierdut?

Nu e nici unul dintre cei mai în vârstă din familia ta – cu excepția lui Percy, care chiar e băiat bun – care să nu fi contribuit într-un fel la distrugerea mea…

Ți-am vorbit cu oarecare amărăciune despre mama ta, și te sfătuiesc insistent să-i arăți scrisoarea aceasta, mai ales pentru binele tău. Dacă este dureros pentru ea să citească astfel de acuzații aduse unuia dintre fiii ei, să-și aducă aminte că mama *mea*, care din punct de vedere intelectual se înrudește cu Elizabeth Barrett Browning, iar istoric cu Madame Roland, a murit de inimă rea pentru că fiul, de geniul și arta căruia era atât de mândră și în care văzuse mereu un demn continuator al unui nume distins, fusese condamnat la temniță pentru doi ani. Mă vei întreba în ce fel a contribuit mama ta la distrugerea mea. O să-ți spun. Așa cum tu ai încercat să-mi transferi mie toate responsabilitățile tale imorale, tot astfel mama ta a încercat să-mi transfere toate responsabilitățile ei morale în ce te privea. În loc să-ți vorbească direct despre viața ta, cum ar trebui să facă o mamă, întotdeauna îmi scria în particular mie, rugându-mă fierbinte, plină de spaimă, să nu-ți spun că îmi scrie. Îți dai seama în ce poziție eram pus între tine și ea. O poziție la fel de falsă, de absurdă și de tragică precum aceea în care eram între tine și tatăl tău. În august 1892, și pe 8 noiembrie în același an, am avut două lungi întrevederi cu mama ta ca să discutăm despre tine. În ambele ocazii am întrebat-o de ce nu vorbea direct cu tine. În ambele ocazii mi-a dat același răspuns: „*Mi-e*

teamă: se înfurie prea tare când îi vorbesc.“ Prima dată te cunoşteam atât de puţin, încât nu am înţeles ce voia să spună. A doua oară te cunoşteam atât de bine, încât am înţeles perfect. (Între timp avuseseşi o criză de bilă şi medicul îţi recomandase să pleci o săptămână la Bournemouth, iar tu mă convinseseşi să te însoţesc, pentru că detestai să pleci singur.) Dar îndatorirea dintâi a unei mame este să nu-i fie teamă să-i vorbească serios fiului ei. Dacă ţi-ar fi vorbit serios despre necazul în care văzuse că te afli în iulie 1892 şi te-ar fi făcut să i te confesezi ar fi fost mult mai bine şi, până la urmă, aţi fi fost amândoi mult mai fericiţi. Toate comunicările pe ascuns cu mine au fost o greşeală. Ce rost a avut să-mi trimită bileţele fără număr cu menţiunea „Personal“ pe plic, în care mă implora să nu te invit atât de des la cină şi să nu-ţi dau bani, fiecare încheindu-se cu post-scriptumul insistent: „*În nici un caz să nu afle Alfred că v-am scris*“? Ce putea ieşi bun dintr-o asemenea corespondenţă? Aşteptai vreodată să fii invitat la cină? Niciodată. Veneai nonşalant la masă oricând pofteai. Dacă protestam, aveai mereu aceeaşi remarcă: „*Dacă nu cinez cu tine, unde vrei să cinez? Doar nu crezi că o să iau masa acasă?*“ Nu aveam replică. Iar dacă refuzam total să-ţi permit să iei cina cu mine, întotdeauna ameninţai că o să faci ceva nesăbuit, şi întotdeauna făceai. Ce alt rezultat puteau avea scrisori precum acelea pe care mi le trimitea mama ta, decât ceea ce s-a şi întâmplat, un transfer stupid şi fatal al responsabilităţii morale pe

umerii mei? Despre diferitele aspecte în care slăbiciunea și lipsa de curaj ale mamei tale s-au dovedit atât de distrugătoare pentru ea, pentru tine și pentru mine nu vreau să mai vorbesc, dar cu siguranță, când a auzit că tatăl tău a venit la mine acasă să facă o scenă detestabilă și să creeze un scandal public, ar fi trebuit să înțeleagă că era iminentă o criză serioasă și să fi luat măsuri serioase pentru a încerca s-o împiedice. Dar ea n-a găsit altceva de făcut decât să-l trimită pe George Wyndham, cu aerul lui de om de încredere, ca să-mi propună cu glasul lui unduios… ce? Să te „abandonez treptat“! Ca și cum aș fi putut să te abandonez treptat!

Încercasem să pun capăt prieteniei noastre în toate felurile posibile, mergând până la a părăsi Anglia și a da o adresă falsă în speranța de a rupe dintr-odată o legătură ce devenise agasantă, detestabilă și distrugătoare pentru mine. Crezi că *aș fi putut* să te „abandonez treptat“? Crezi că asta l-ar fi satisfăcut pe tatăl tău? Știi că nu-i așa. Ceea ce voia el de fapt nu era încetarea prieteniei noastre, ci un scandal public. Pentru asta se străduia. Numele lui nu mai fusese în ziare de ani buni. A văzut o ocazie să apară în fața publicului britanic ca un personaj complet nou, acela al tatălui plin de afecțiune. I-a fost stârnit simțul umorului. Dacă aș fi rupt prietenia cu tine l-aș fi dezamăgit crunt, și mica notorietate a unui al doilea proces de divorț, oricât de revoltătoare i-ar fi fost detaliile și cauza, s-ar fi dovedit o consolare mult prea

mică pentru el. Ceea ce dorea el era popularitatea, iar să pozezi într-un apărător al purității, cum se zice, este, în ochii publicului britanic de astăzi, modul cel mai sigur de a deveni temporar o figură eroică. Despre acest public spuneam într-una dintre piesele mele că, dacă jumătate de an este Caliban, cealaltă jumătate este Tartuffe, iar tatăl tău, în care am putea spune că s-au întrupat ambele personaje, s-a remarcat astfel ca un demn reprezentant al puritanismului în forma sa agresivă, cea mai caracteristică. Nici o abandonare treptată a ta nu ar fi ajutat la nimic, chiar dacă ar fi fost posibilă. Nu crezi acum că singurul lucru pe care ar fi trebuit să-l facă mama ta ar fi fost să mă cheme la ea și, în prezența ta și a fratelui tău, să-mi spună ferm că această prietenie trebuie să înceteze? Ar fi găsit în mine cel mai călduros susținător și, cu mine și Drumlanrig în încăpere, nu ar fi avut de ce să se teamă să-ți vorbească. Nu a făcut asta. I-a fost frică de propriile-i responsabilități și a încercat să le transfere asupra mea. Dar mi-a scris o scrisoare. Era una scurtă, în care îmi cerea să nu-i trimit o notificare tatălui tău spre a-l preveni să se oprească. Avea dreptate. Era ridicol să consult avocați și să le caut protecția. Dar a anulat orice efect ar fi putut avea scrisoarea cu obișnuitul ei post-scriptum: „*În nici un caz să nu afle Alfred că v-am scris.*“

Erai încântat de ideea că-i trimiteam notificări prin avocați tatălui tău, la fel ca tine. Era sugestia ta. Nu-ți puteam spune că mama ta se opunea puternic

acestei idei, căci mă legase prin cele mai solemne promisiuni să nu-ți spun niciodată de scrisorile ei către mine, și îmi țineam prostește promisiunile. Nu-ți dai seama că a fost o greșeală să nu-ți vorbească direct? Că toate întrevederile pe furiș și corespondența secretă au fost o greșeală? Nimeni nu-și poate transfera altcuiva responsabilitățile. Ele se întorc mereu la proprietarul lor de drept în cele din urmă. Singura ta idee despre viață, singura ta idee despre filozofie, dacă e să credem că ai vreo filozofie, a fost că orice ai face trebuie să fie plătit de altcineva; nu mă refer numai la sensul financiar – asta nu era decât aplicarea practică a filozofiei tale la viața de zi cu zi –, ci la sensul mai larg, exhaustiv al responsabilității transferate. Ai făcut din asta crezul tău. A funcționat foarte bine atât cât a funcționat. M-ai forțat să acționez pentru că știai că tatăl tău nu avea să-ți atace viața în nici un fel, și nici pe tine, și că eu aveam să te apăr până la capăt și să iau pe umerii mei orice. Ai avut perfectă dreptate. Eu și tatăl tău, fiecare din alte motive, firește, am făcut exact ce știai că vom face. Dar cumva, în ciuda a tot și a toate, nu ai scăpat cu adevărat. „Teoria pruncului Samuel“, ca s-o numim așa de dragul conciziei, este foarte bună dacă ne gândim la lumea generală. O fi ea foarte disprețuită la Londra și luată peste picior la Oxford, dar asta numai pentru că în aceste locuri te cunosc câțiva oameni și pentru că în fiecare ai lăsat urme ale trecerii tale. Cu excepția unor grupuri mici în fiecare dintre aceste două orașe, lumea

îl vede în tine pe tânărul care a fost foarte limpede ispitit la rele de către artistul vicios și imoral, dar a fost salvat tocmai la timp de bunul și iubitorul său tată. Sună minunat. Și totuși, știi că n-ai scăpat. Nu mă refer la o întrebare stupidă pusă de un jurat stupid, care a fost, firește, tratată cu dispreț de către procuror și de către judecător. Nimănui nu-i pasă de asta. Mă refer probabil mai ales la tine însuți. În ochii tăi, și într-o zi va trebui să te gândești la comportamentul tău, tu nu ești – nu ai cum să fii – total satisfăcut de turnura pe care au luat-o lucrurile. Cred că în taină ești destul de rușinat de tine însuți. Este esențial să arăți lumii o față impertinentă, dar din când în când, când ești singur și nu te vede nimeni, presupun că trebuie să-ți scoți masca, fie și numai pentru a mai respira. Altfel, cu siguranță te-ai sufoca…

Și în același mod probabil că și mama ta regretă că a încercat să transfere serioasele ei responsabilități altcuiva, care deja avea o povară destul de mare de dus. Și-a asumat rolul ambilor părinți pentru tine. A îndeplinit oare măcar îndatoririle unuia? Dacă eu ți-am suportat toanele, grosolănia și scenele, ar fi trebuit să ți le suporte și ea. Când am văzut-o ultima dată pe soția mea – acum paisprezece luni –, i-am spus că va trebui să fie și tată, și mamă pentru Cyril. I-am povestit totul despre felul în care s-a purtat mama ta cu tine, cu toate amănuntele pe care le-am pomenit în această scrisoare, dar, desigur, mai pe larg. I-am mărturisit motivul nesfârșitelor bilețele cu

mențiunea „Personal“ pe plic care veneau în Tite Street de la mama ta, cu atâta regularitate, încât soția mea râdea și spunea că probabil colaboram la un roman sau așa ceva. Am implorat-o să nu fie pentru Cyril ceea ce a fost mama ta pentru tine. Am rugat-o să-l crească astfel încât și dacă ar vărsa sânge nevinovat să vină să-i spună, ca să-i poată spăla ea prima mâinile și să-l poată învăța apoi cum să-și spele și sufletul prin penitență ori ispășire. I-am spus că, dacă se temea să înfrunte responsabilitatea vieții altcuiva, fie și a propriului copil, trebuie să numească un tutore care s-o ajute. Ceea ce, afirm cu bucurie, a făcut. L-a ales pe Adrian Hope, un om de rang și cultură înalte și cu un caracter frumos, văr cu ea, pe care l-ai întâlnit odată în Tite Street, și cu el Cyril și Vyvyan au șansa unui viitor luminos. Mama ta, dacă se temea să-ți vorbească serios, ar fi trebuit să aleagă pe cineva dintre rudele ei pe care să-l asculți. Dar n-ar fi trebuit să se teamă. Ar fi trebuit să te înfrunte. În orice caz, uite ce-a ieșit. E satisfăcută, e mulțumită?

Știu că mă învinovățește pe mine. Aud asta nu de la oameni care te cunosc, ci de la oameni care nu te cunosc și nici nu vor să te cunoască. Aud asta adeseori. Vorbește despre influența unui bărbat mai vârstnic asupra unuia mai tânăr, de pildă. Este una dintre atitudinile ei preferate în această chestiune, și este un apel la prejudecățile și ignoranța lumii care își găsește mereu ecou. Nu e nevoie să te întreb ce influență am avut asupra ta. Știi că n-am avut nici una. Te

lăudai frecvent cu asta, și era singura laudă întemeiată. Ce anume aș fi putut influența în tine, până la urmă? Mintea ta? Era nedezvoltată. Imaginația? Era moartă. Sufletul? Nu se născuse încă. Dintre toți oamenii care au trecut prin viața mea tu ai fost singurul, absolut singurul pe care nu l-am putut influența deloc, în nici o direcție. Când zăceam bolnav și neajutorat cu o febră pe care o luasem îngrijindu-te, nu aveam influență nici cât să te fac să-mi aduci o cană cu lapte să beau sau să-mi asiguri toate lucrurile de primă necesitate în camera unui bolnav, sau să te deranjezi să mergi cu trăsura câteva sute de metri mai încolo ca să-mi aduci de la librărie o carte plătită de mine. Când scriam, compunând comedii ce aveau să întreacă strălucirea lui Congreve și filozofia lui Dumas *fils*, și probabil orice alte calități ale tuturor celorlalți, nu aveam destulă influență ca să te fac să mă lași netulburat, cum trebuie să fie un artist. Oriunde ar fi fost camera mea de scris, ea era pentru tine un salon obișnuit, un loc de fumat, de băut șprițuri și de pălăvrăgit despre tot felul de absurdități. „Influența unui bărbat mai în vârstă asupra unuia mai tânăr“ a fost o teorie excelentă până a ajuns la urechile mele. Apoi a devenit grotescă. Când ajunge la urechile tale, probabil că tu zâmbești – în sinea ta. Ești, firește, îndreptățit. Aud, de asemenea, o bună parte din ce spune referitor la bani. Afirmă, pe bună dreptate, că m-a rugat necontenit să nu-ți mai dau bani. Recunosc. Scrisorile ei erau necontenite, iar post-scriptumul „*Vă rog să nu-i spuneți lui Alfred că v-am scris*“ apare

în toate. Dar nu-mi făcea nici o plăcere să plătesc totul pentru tine, începând de la bărbieritul de dimineață și terminând cu trăsura de la miezul nopții. Era îngrozitor de agasant. M-am plâns de asta de nu știu câte ori. Îți spuneam – ții minte, nu-i așa? – cât detestam că mă priveai ca pe o persoană „*folositoare*", cum nici un artist nu vrea să fie privit sau tratat; artiștii, ca și arta, fiind prin însăși esența lor oarecum nefolositori. Te înfuriai foarte tare când îți spuneam asta. Adevărul te supăra întotdeauna. De fapt, adevărul este lucrul cel mai dureros de ascultat și cel mai dureros de rostit. Dar nu te făcea să-ți schimbi opiniile sau modul de viață. În fiecare zi trebuia să plătesc pentru tot ce făceai în ziua aceea. Numai cineva de o bunătate absurdă sau de o prostie indescriptibilă ar fi făcut așa ceva. Din nefericire, eu eram o combinație completă din amândouă. Când îți sugeram că mama ta ar trebui să-ți dea banii pe care-i voiai, aveai întotdeauna un răspuns foarte drăguț și elegant. Spuneai că venitul alocat ei de către tatăl tău – cam 1 500 de lire pe an, cred – era total insuficient pentru nevoile unei doamne de condiția ei și că nu puteai să-i ceri mai mulți bani decât primeai deja. Aveai perfectă dreptate spunând că venitul ei era total nepotrivit pentru o doamnă de condiția și cu gusturile ei, dar n-ar fi trebuit să faci din asta o scuză pentru a trăi în lux pe socoteala mea; dimpotrivă, ar fi trebuit să fie pentru tine un impuls de a face economii. Adevărul este că erai, și presupun că mai ești încă, un sentimental tipic. Fiindcă un sentimental este pur și simplu

cineva care dorește luxul unei emoții fără a plăti pentru ea. Să-ți propui să cruți buzunarul mamei tale era minunat. Să faci asta pe cheltuiala mea era urât. Tu crezi că emoțiile sunt gratuite. Nu e așa. Până și pentru cele mai frumoase emoții, cu cel mai mare sacrificiu de sine, trebuie să plătești. În mod ciudat, tocmai asta le face frumoase. Viața intelectuală și afectivă a oamenilor obișnuiți este o afacere demnă de dispreț. Așa cum își împrumută ideile dintr-un fel de bibliotecă ambulantă a gândirii – *Zeitgeist**-ul unei epoci care nu are suflet – și le trimit înapoi murdărite la sfârșit de săptămână, tot astfel ei încearcă mereu să-și capete emoțiile pe datorie și refuză să plătească factura când sosește. Ar trebui să părăsești această concepție asupra vieții. Când o să trebuiască să plătești pentru o emoție, o să-i cunoști calitatea și o să devii mai bun datorită acestei cunoașteri. Și ține minte că sentimentalul este întotdeauna un cinic în adâncul sufletului. De fapt, sentimentalismul nu este decât vacanța cinismului. Și oricât de încântător ar fi cinismul din perspectivă intelectuală, acum că a părăsit Butoiul** în favoarea Clubului nu mai poate fi decât filozofia perfectă pentru un om fără suflet. Are valoarea lui socială, și pentru un artist sunt interesante toate modurile de exprimare, dar în sine e

* „Spirit al vremii“ (în limba germană, în original).

** Referire la Diogene (c. 412–322 î.Cr.), filozoful cinic grec care, rămas la un moment dat fără casă, își improvizase o locuință într-un butoi.

o afacere proastă, căci adevăratului cinic nu i se revelează nimic niciodată. Cred că dacă privești înapoi acum la atitudinea ta față de veniturile mamei tale și la atitudinea față de veniturile mele, n-o să te simți mândru de tine, și poate că într-o zi, dacă n-o să-i arăți mamei tale această scrisoare, o să-i explici măcar că traiul pe socoteala mea a fost o chestiune în care dorințele mele nu au fost consultate nici o clipă. N-a fost decât o formă bizară și, pentru mine, foarte deranjantă pe care a luat-o devotamentul tău față de mine. Să devii dependent de mine pentru cele mai mici și de asemenea pentru cele mai mari sume de bani îți dădea, în ochii tăi, tot farmecul copilăriei, iar în insistențele ca eu să plătesc pentru orice plăcere de-a ta credeai că ai găsit secretul tinereții veșnice. Mărturisesc că mă doare când aud ce spune mama ta despre mine și sunt sigur că, dacă te vei gândi, vei fi de acord cu mine că, dacă nu are nici un cuvânt de regret sau de tristețe pentru distrugerea pe care familia ta a adus-o familiei mele, ar fi mai bine să rămână tăcută. Firește că nu e cazul ca ea să vadă vreun fragment din această scrisoare care se referă la vreun proces mental prin care trec sau la vreun început pe care-l sper. N-ar fi de nici un interes pentru ea. Dar, dacă aș fi în locul tău, părțile care privesc strict viața ta eu i le-aș arăta.

De fapt, dacă aș fi în locul tău, n-aș vrea să fiu iubit pentru ceva ce nu sunt. Nu există nici un motiv ca un om să-și arate viața întregii lumi. Lumea nu înțelege. Dar cu cei a căror afecțiune o dorești e alt-

ceva. Un mare prieten al meu – un prieten vechi de zece ani – a venit să mă vadă acum câtva timp și mi-a spus că nu a crezut o vorbă din ceea ce s-a spus despre mine și că voia să știu că el mă considera absolut nevinovat, victimă a unui complot hidos conceput de tatăl tău. Am izbucnit în lacrimi și i-am spus că, deși între acuzațiile tatălui tău au fost multe neadevăruri aruncate cu o revoltătoare răutate, viața mea a fost plină de plăceri perverse și pasiuni ciudate și că dacă nu accepta asta ca pe un fapt în legătură cu mine și nu îl înțelegea până la capăt nu mai puteam să fiu prieten cu el sau măcar să mai fiu în compania lui vreodată. A fost un șoc teribil pentru el, dar am rămas prieteni, și nu i-am obținut prietenia pretinzând că sunt altceva decât sunt. Ți-am spus că a rosti adevărul este un lucru dureros. A fi silit să rostești minciuni este mult mai rău.

Îmi amintesc că stăteam în boxă în ultima zi a procesului, ascultând oribila demascare a mea de către Lockwood – ca un pasaj din Tacitus, ca un citat din Dante, ca una dintre acuzațiile proferate de Savonarola la adresa papilor Romei –, și ceea ce auzeam mă îngrețoșa de oroare. Deodată m-am gândit: „*Ce minunat ar fi dacă aș spune eu toate astea despre mine însumi!*“ Mi-am dat seama atunci că ceea ce se spune despre cineva nu e nimic. Important este cine o spune. Clipa supremă a unui om este, nu am absolut nici o îndoială, aceea în care îngenunchează în țărână, se bate cu pumnii în piept și mărturisește toate păcatele

vieții sale. Așa și în cazul tău. Ai fi mult mai fericit dacă mama ta ar afla măcar câte ceva despre viața ta de la tine însuți. Eu i-am spus multe în decembrie 1893, dar firește că am fost nevoit să generalizez și să omit unele lucruri. N-a părut să-i dea mai mult curaj în relațiile cu tine. Dimpotrivă. A evitat să privească adevărul în față cu mai multă îndârjire ca oricând. Dacă i-ai spune tu, ar fi altceva. Cuvintele mele sunt, poate, uneori prea crude pentru tine. Dar faptele nu le poți nega. Lucrurile au fost așa cum am spus că au fost, și dacă ai citit această scrisoare cu atenția cu care ar fi trebuit s-o citești, te-ai întâlnit cu tine față în față.

Ți-am scris acum atât de lung ca să înțelegi ce ai însemnat pentru mine înainte de întemnițare, în timpul acelor trei ani de prietenie fatală, ce ai însemnat pentru mine în timpul captivității, care mai are două luni și se încheie deja, și ceea ce nădăjduiesc să însemn pentru mine însumi și pentru ceilalți când ea se va fi terminat. Nu-mi pot restructura sau rescrie scrisoarea. Trebuie s-o iei așa cum este, pătată în multe locuri de lacrimi, marcată de pasiune sau durere în altele, și să o descifrezi cum poți mai bine, cu pete, corecturi și așa mai departe. Cât despre corecturi și erată, le-am făcut pentru ca vorbele mele să fie expresia absolută a gândurilor mele și să nu păcătuiască nici prin exces, nici prin nepotrivire. Limbajul are nevoie să fie acordat, ca o vioară; prea multe sau prea puține vibrații în glasul cântărețului sau în tremurul

corzii fac nota falsă, așa cum prea mult sau prea puțin în cuvinte strică mesajul. Așa cum este, în orice caz, scrisoarea mea are sensul ei bine definit în fiecare frază. Nu este în ea pic de retorică. Oriunde am șters sau am înlocuit ceva, oricât de vag, oricât de elaborat, am făcut-o pentru că încerc să-mi redau adevăratele impresii, să găsesc echivalentul exact pentru starea mea de spirit. Ceea ce începe în simțire sfârșește întotdeauna în formă.

Recunosc că este o scrisoare severă. Nu te-am cruțat. Ai putea spune că, după ce am afirmat că a te pune în balanță cu cea mai mică dintre durerile mele, cu cea mai măruntă dintre pierderi ar fi total nedrept față de tine, de fapt chiar asta am făcut, și ți-am analizat firea cu precizie, gram cu gram. Este adevărat. Dar trebuie să-ți amintești că tu te-ai așezat pe cântar.

Trebuie să-ți amintești că, dacă pus în balanță cu o singură clipă a captivității mele talerul pe care te afli se ridică, Vanitatea te-a făcut să alegi cântarul, și Vanitatea te-a făcut să te agăți de el. *Aici* a fost singura mare greșeală psihologică a prieteniei noastre, totala ei lipsă de proporție. Ai pătruns cu forța într-o viață prea mare pentru tine, a cărei orbită îți depășea nu numai capacitatea de viziune, ci și capacitatea de mișcare ciclică, ale cărei idei, pasiuni și acțiuni erau de o imensă importanță, de un larg interes și pline, peste măsură, e drept, de consecințe minunate sau cumplite. Viața ta măruntă, cu măruntele ei capricii și toane, era admirabilă în mica ei sferă. Era admirabilă

la Oxford, unde cel mai rău lucru care ți se putea întâmpla era o mustrare de la decan sau o predică din partea rectorului, și unde cea mai mare emoție era să câștige Magdalen College la concursul de canotaj și să se aprindă un foc în parc în cinstea ilustrului eveniment. Ar fi trebuit să continue în sfera ei și după ce ai plecat de la Oxford. Tu în sine erai perfect. Erai un specimen desăvârșit al unui tip foarte modern. Numai în raport cu mine erai inadecvat. Extravaganța ta nesăbuită nu era o crimă. Tinerețea este întotdeauna extravagantă. Faptul că mă forțai pe mine să-ți plătesc extravaganțele era dezonorant. Dorința ta de a avea un prieten cu care să-ți petreci timpul de dimineața până seara era încântătoare. Era aproape idilică. Dar prietenul pe care ai pus mâna n-ar fi trebuit să fie un om de litere, un artist, pentru care prezența ta continuă să aibă atât o acțiune profund distrugătoare asupra oricărei opere minunate, cât și una paralizantă asupra facultății de creație. Nu era nimic rău în faptul că te gândeai serios că modul perfect de a-ți petrece seara era un dineu cu șampanie la Savoy, urmat de o lojă la un vodevil și de o cină cu șampanie la Willis's *pour la bonne bouche*. O grămadă de femei încântătoare din Londra sunt de aceeași părere. Nici măcar nu este o excentricitate. Este ceea ce te califică pentru a deveni membru la White's. Dar nu aveai nici un drept să-mi ceri mie să devin furnizorul acestor plăceri pentru tine. Asta arăta lipsa ta totală de apreciere față de geniul meu. Cearta cu tatăl tău, orice

s-ar putea crede despre natura ei, ar fi trebuit, evident, să rămână numai între voi doi. Ar fi trebuit să aibă loc într-un cadru privat. Cred că așa se întâmplă în general cu astfel de certuri. Greșeala ta a fost că ai insistat să fie jucată ca o tragicomedie pe o mare scenă a istoriei, cu lumea întreagă drept public și cu mine ca premiu pentru învingătorul acestui concurs degradant. Faptul că tatăl tău te detesta și că tu îl detestai pe el nu interesa câtuși de puțin publicul englez. Astfel de sentimente sunt foarte comune în viața domestică engleză și ar trebui să rămână în locul pe care îl caracterizează: acasă. În afara casei sunt nelalocul lor. Să le traduci e o infracțiune. Viața de familie nu trebuie tratată ca un steag roșu fluturat pe străzi sau un corn din care suni grosolan de pe acoperișul casei. Ai scos Domesticul din sfera lui, așa cum ai ieșit și tu din sfera ta.

Iar cei care ies din sfera lor își schimbă doar mediul, nu și natura. Ei nu-și însușesc ideile sau pasiunile proprii sferei în care intră. Nu stă în puterile lor să facă asta. Forțele afective, cum spun eu undeva în *Intenții*, sunt la fel de limitate ca extindere și durată ca și forțele energiei fizice. Pocalul mic făcut să țină o anumită cantitate de lichid nu poate să țină mai mult de atât, chiar dacă butoaiele Burgundiei sunt pline până la refuz și cei care fac vinul stau până la genunchi în strugurii culeși din viile pietroase ale Spaniei. Nu e greșeală mai frecventă decât a crede că aceia care provoacă marile tragedii au sentimente

compatibile cu starea tragică; nici una mai fatală decât a te aștepta la asta. Poate că martirul în „cămașa lui de flăcări" îl privește pe Dumnezeu în față, dar pentru cel care pune vreascurile sau rărește lemnele spre a mări flacăra întreaga scenă nu înseamnă mai mult decât tăierea unui bou pentru măcelar sau doborârea unui copac pentru cărbunarul din pădure, ori căderea unei flori pentru cel care seceră iarba. Marile pasiuni sunt pentru marile suflete, iar marile evenimente pot fi văzute numai de aceia care se află la același nivel cu ele.

Nu cunosc în dramaturgie nimic care să se compare din punct de vedere artistic sau mai sugestiv în subtilitatea observației decât personajele Rosencrantz și Guildenstern ale lui Shakespeare. Sunt colegii de studii ai lui Hamlet. Au fost prietenii lui. Aduc cu ei amintiri ale unor zile frumoase petrecute împreună. În momentul când se întâlnesc cu el în piesă, el se clatină sub greutatea unei poveri insuportabile pentru cineva cu temperamentul său. Mortul a ieșit înarmat din mormânt pentru a-i impune o misiune deopotrivă prea mare și prea măruntă pentru el. El este un visător și i se cere să acționeze. Are o fire de poet și i se cere să se lupte cu complexitățile banale ale cauzei și efectului, cu viața în forma ei practică, despre care nu știe nimic, nu cu viața în esența ei ideală, despre care știe multe. Habar nu are ce să facă, și nebunia lui este că mimează nebunia. Brutus a folosit nebunia ca pe o mantie sub care să ascundă spada scopului său, pumnalul voinței sale, dar pentru Hamlet nebunia nu este

decât o mască pentru a-și ascunde slăbiciunea. El vede în grimase și glume o șansă a amânării. Cochetează cu acțiunea așa cum un artist cochetează cu o teorie. Se transformă în spionul propriilor lui acțiuni și, ascultându-și cuvintele, el știe că nu sunt decât „vorbe, vorbe, vorbe". În loc să încerce să fie eroul propriei istorii, el caută să fie spectatorul propriei tragedii. Se îndoiește de toate, inclusiv de el însuși, și totuși îndoiala nu-l ajută, căci ea vine nu din scepticism, ci dintr-o voință divizată. Din toate astea Rosencrantz și Guildenstern nu pricep nimic. Fac plecăciuni și zâmbesc tâmp, și ce spune unul celălalt repetă ca un ecou anemic. Când, în sfârșit, prin intermediul piesei din piesă și al hârjoanei marionetelor, Hamlet „surprinde conștiința" regelui și îl face pe nemernic să se ridice îngrozit de pe tron, Guildenstern și Rosencrantz nu văd în comportamentul lui altceva decât o dureroasă încălcare a etichetei de curte. Asta atât cât sunt ei în stare să „contemple spectacolul vieții cu emoțiile potrivite". Sunt aproape de secretul lui și nu știu nimic despre el. Și nici n-ar fi avut nici un rost să li se dezvăluie. Ei sunt pocalele mici care nu pot ține mai mult decât încape. Către sfârșit ni se sugerează că, prinși într-o capcană iscusită întinsă de unul celuilalt, au murit sau poate vor muri de o moarte bruscă și violentă. Dar un astfel de final tragic, deși amestecat prin umorul lui Hamlet cu ceva din surpriza și justiția comediei, nu este pentru cei ca ei. Ei nu mor niciodată. Horatio, căruia, pentru a-i „apăra amintirea

și dreptatea în fața celor ce-l învinuiesc“, Hamlet îi cere:

> Lipsește-te pe-un timp de fericire,
> Mai suferă pe-această hâdă lume
> Să spui povestea mea*,

moare, dar nu în fața unui public, și nu lasă în urma lui nici un frate. Guildenstern și Rosencrantz sunt însă nemuritori precum Angelo și Tartuffe și ar trebui puși în rând cu ei. Ei sunt contribuția vieții moderne la idealul antic de prietenie. Cel care va scrie un nou *De amicitia* va trebui să găsească un loc pentru ei și să-i slăvească în proză tusculană** – sunt tipare fixate pentru totdeauna. A-i cenzura ar însemna o lipsă de apreciere. Ei sunt pur și simplu ieșiți din sfera lor: asta-i tot. Sublimul sufletesc nu este contagios. Ideile și sentimentele înalte sunt izolate prin însăși existența lor. Ceea ce nici Ofelia nu putea înțelege nu avea cum să fie priceput de „preascumpii Rosencrantz și Guildenstern“. Firește, nu-mi propun să-i compar cu tine. Este o mare diferență între voi.

---

* *Hamlet, prinț al Danemarcei*, actul V, scena 2, trad. rom. de Petru Dumitriu, în Shakespeare, *Opere*, vol. VII, ESPLA, București, 1959.

** Referire la Marcus Tullius Cicero (106 î.Cr.–43 d.Cr.), autor al seriei de cărți intitulate *Tusculanae disputationes* (*Disertații tusculane*), precum și al tratatului *De amicitia* (*Despre prietenie*).

Ceea ce în cazul lor a fost întâmplare în cazul tău a fost opțiune. În mod deliberat și neinvitat de mine ai dat buzna în lumea mea, ai uzurpat acolo un loc la care nu aveai dreptul, pentru care nu erai abilitat și, după ce ai reușit, printr-o bizară insistență, prin prezența ta în fiecare zi, să-mi absorbi întreaga viață, nu ai putut să faci nimic mai bun cu această viață decât s-o zdrobești. Oricât de ciudat ți s-ar părea, a fost absolut firesc să faci astfel. Dacă-i dai unui prunc o jucărie prea minunată pentru mintea lui fragedă sau prea frumoasă pentru ochii lui doar pe jumătate deschiși, el o va strica, dacă e încăpățânat, sau, dacă e apatic, o va lăsa să cadă și se va întoarce la tovarășii lui de joacă. Așa a fost și cu tine. După ce mi-ai acaparat viața, nu ai știut ce să faci cu ea. N-ai fi avut de unde să știi. Era un lucru prea minunat ca să-l poți ține. Ar fi trebuit s-o lași să-ți alunece din mâini și să te întorci la tovarășii tăi de joacă. Dar din nefericire ai fost încăpățânat și ai stricat-o. Acesta este poate, până la urmă, secretul a tot ce s-a întâmplat. Căci secretele sunt întotdeauna mai mici decât manifestările lor. O lume întreagă poate fi zguduită prin dislocarea unui atom. Și ca să nu mă cruț mai mult decât pe tine, voi adăuga: oricât de periculoasă ar fi fost întâlnirea mea cu tine, ea a devenit fatală din cauza momentului anume în care ne-am întâlnit. Fiindcă tu erai pe-atunci în acea etapă a vieții când nu faci altceva decât să semeni semințele, iar eu în aceea în care nu faci decât să strângi recolta.

Mai sunt câteva lucruri despre care trebuie să-ți scriu. Primul se referă la falimentul meu. Am auzit cu câteva zile în urmă, cu mare dezamăgire, recunosc, că acum este prea târziu ca familia ta să-i dea banii tatălui tău, că ar fi ilegal și că trebuie să rămân în situația dureroasă în care mă aflu o perioadă considerabilă de timp. Este îngrozitor pentru mine, fiindcă sunt asigurat de autorități juridice că nu pot nici măcar să public o carte fără permisiunea creditorului, căruia trebuie să-i fie prezentate toate conturile mele. Nu pot să fac un contract cu directorul unui teatru sau să produc o piesă fără ca hârtiile să treacă pe la tatăl tău și cei câțiva alți creditori ai mei. Cred că până și tu vei admite acum că planul de a-i da „o splendidă lovitură" tatălui tău permițându-i să mă falimenteze nu a fost de fapt tocmai succesul fulminant pe care ți-ai închipuit că-l vei avea. Pentru mine nu a fost, în nici un caz, și ar fi trebuit să fie luate în considerare mai degrabă sentimentele mele de durere și umilință în fața sărăciei decât umorul tău, oricât de caustic sau neașteptat. De fapt, permițând falimentarea mea și făcând presiuni asupra mea să deschid primul proces, ai făcut întocmai jocul tatălui tău, exact ce voia. Singur și fără ajutor, el ar fi fost neputincios de la bun început. În tine – deși nu ai vrut să îndeplinești acest rol odios – a găsit mereu principalul său aliat.

More Adey îmi spune în scrisoarea lui că vara trecută ți-ai exprimat chiar, în mai multe împrejurări, dorința de a-mi returna „puțin din ce cheltuisem" cu

tine. După cum i-am răspuns și lui, din nefericire mi-am cheltuit cu tine arta, viața, numele, locul în istorie, și chiar dacă familia ta ar avea la dispoziție cele mai prețioase lucruri din lume, sau ceea ce lumea consideră de preț, geniu, frumusețe, bogăție, poziții înalte și așa mai departe, și mi le-ar pune la picioare, tot nu mi-ar da înapoi nici o zecime din cele mai mici lucruri care mi s-au luat, nici o singură lacrimă dintre cele pe care le-am vărsat. Cu toate acestea, evident că trebuie să plătești tot ce faci. Până și în cazul falimentului este așa. Pari să ai impresia că falimentul este un mijloc convenabil prin care cineva poate evita să-și plătească datoriile, o „lovitură splendidă dată creditorilor". Este exact pe dos. Este metoda prin care creditorii cuiva „îi dau o splendidă lovitură" acestuia, dacă e să continuăm cu expresia ta preferată, și prin care Legea, după ce-i confiscă toate proprietățile, îl silește să-și plătească absolut toate datoriile, și dacă nu reușește rămâne lefter asemeni celui mai comun cerșetor ce stă prin ganguri sau se târăște pe drum, cu mâna întinsă după o pomană pe care, în Anglia, cel puțin, îi este frică s-o ceară. Legea mi-a luat nu numai tot ce am – cărțile, mobila, tablourile, drepturile de autor asupra operelor publicate, drepturile de autor asupra pieselor, totul, de fapt, de la *Prințul fericit* și *Evantaiul doamnei Windermere* până la covoarele de pe scări și preșul de la ușa casei –, dar și tot ce voi avea vreodată. Drepturile garantate prin contractul de căsătorie, de pildă, au fost vândute. Din fericire,

le-am putut răscumpăra prin intermediul unor prieteni. Altfel, în cazul în care soția mea moare, cât mai trăiesc eu cei doi copii ai mei ar fi la fel de săraci ca mine. Drepturile asupra proprietății noastre din Irlanda, transmise de propriul meu tată, vor urma, probabil. Mă întristează amarnic vinderea lor, dar trebuie să mă supun. Cele șapte sute de penny – sau lire? – ale tatălui tău îmi stau în drum și trebuie returnate. Chiar și când voi fi despuiat de tot ce am sau voi avea vreodată și mi se va acorda exonerarea, ca unui Insolvent fără speranță, tot va trebui să-mi plătesc datoriile. Dineurile la Savoy – supa clară de broască țestoasă, suculenții ortolani înfășurați în frunze încrețite de viță siciliană, șampania grea de culoarea ambrei, ba chiar aproape cu miros de ambră – Dagonet 1880 parcă era vinul tău preferat, nu?– toate trebuie plătite. Cinele la Willis's, *cuvée*-ul special de Perrier-Jouet care ne era rezervat întotdeauna, minunatele pateuri procurate direct de la Strasbourg, minunata *fine champagne* servită întotdeauna pe fundul unor pahare mari, în formă de clopot, pentru ca buchetul să fie savurat mai bine de adevărații epicurei, care știu ce este cu adevărat rafinat în viață – toate acestea nu pot rămâne neplătite, ca niște datorii urâte ale unui *client* necinstit. Până și minusculii butoni de cămașă – patru inimi din piatra-lunii stropite cu argint și înconjurate de rubine și diamante – pe care i-am conceput eu și i-am comandat la Henry Lewis ca un cadou special pentru tine, spre a sărbători suc-

cesul celei de-a doua comedii ale mele, până și aceștia – deși cred că i-ai vândut pe un cântec la câteva luni după aceea – trebuie plătiți. Nu-l pot priva de bani pe bijutier pentru cadourile pe care ți le-am dat, indiferent ce ai făcut cu ele. Așa că, și dacă obțin exonerarea, vezi bine că tot voi avea datorii de plătit.

Și ceea ce este valabil pentru faliment este valabil pentru oricine în viață. Căci trebuie să plătim și pentru cel mai mic lucru pe care l-am făcut. Chiar și tu – cu toată dorința ta de libertate absolută față de orice îndatorire, cu insistența ta de a primi totul de la alții, cu încercările tale de a respinge orice solicitare de afecțiune, apreciere sau recunoștință –, chiar și tu va trebui să reflectezi într-o zi serios la ceea ce ai făcut și să încerci, oricât de zadarnic ar fi, să ispășești cumva. Faptul că nu vei putea să o faci va fi parte a pedepsei tale. Nu poți să te speli pe mâini de orice responsabilitate și să-ți propui să treci, cu un zâmbet sau o ridicare din umeri, la un nou prieten și la un nou ospăț. Nu poți considera tot ce-ai abătut asupra mea ca pe o rămășiță sentimentală pe care o servești din când în când la țigări și lichioruri, un fundal pitoresc pentru o viață modernă de plăceri, ca pe o tapiserie veche atârnată într-un han oarecare. Poate avea deocamdată farmecul unui sos nou sau al unui vin proaspăt, dar resturile unui banchet se strică și sedimentele de pe fundul sticlei sunt amare. Fie azi, fie mâine, fie mai târziu, va trebui să înțelegi asta. Altfel s-ar putea să mori fără s-o faci, și ce viață măruntă, săracă,

lipsită de imaginație vei fi avut! În scrisoarea mea către More sugeram o perspectivă din care ai putea aborda acest subiect cât mai curând posibil. O să-ți spună el care este. Ca s-o înțelegi, va trebui să-ți cultivi imaginația. Amintește-ți că imaginația este calitatea care ne permite să vedem lucrurile și oamenii în relațiile lor reale, precum și în cele ideale. Dacă nu-ți poți da seama singur de asta, vorbește cu alții. Eu a trebuit să-mi înfrunt trecutul. Înfruntă-ți și tu trecutul. Așază-te liniștit și gândește-te. Superficialitatea e viciul suprem. Ceea ce este înțeles e bun. Vorbește cu fratele tău despre asta. Percy *este* persoana potrivită. Dă-i scrisoarea asta s-o citească și să afle toate detaliile prieteniei noastre. Când o să i se prezinte lucrurile clar, nimeni nu va judeca mai bine decât el. De câtă suferință și dezonoare aș fi fost scutit dacă i-am fi spus adevărul! Îți amintești că ți-am propus, în seara când te-ai întors la Londra din Alger. Ai refuzat categoric. Și când a venit, după cină, a trebuit să jucăm comedia cu tatăl tău, care este un nebun aflat sub imperiul unor iluzii absurde, inexplicabile. A fost o comedie de proporții cât a ținut, cu atât mai mult cu cât Percy a luat totul în serios. Din păcate, s-a sfârșit extrem de urât. Subiectul despre care îți scriu acum este unul dintre rezultate și, dacă te va deranja, te rog să nu uiți că pentru mine este cea mai profundă umilință, dar sunt silit s-o îndur. Nu am de ales. Nici tu nu ai.

Al doilea lucru despre care trebuie să-ți vorbesc se referă la condițiile, circumstanțele și locul întâlnirii

noastre când se va sfârși condamnarea mea. Din niște fragmente din scrisoarea ta către Robbie, scrisă la începutul verii anului trecut, am înțeles că ai făcut două pachete cu scrisorile și cadourile mele pentru tine – câte au rămas și din unele, și din altele – și dorești să mi le înmânezi personal. Este, desigur, necesar să renunți la ele. N-ai înțeles de ce ți-am scris scrisori frumoase, la fel cum n-ai înțeles de ce ți-am făcut cadouri frumoase. Nu ți-ai dat seama că primele nu erau menite publicării, așa cum cele din urmă nu erau menite amanetării. În plus, ele aparțin unei părți a vieții care s-a sfârșit de mult, unei prietenii pe care n-ai fost în stare s-o apreciezi la justa ei valoare. Probabil că acum privești în urmă cu uimire la vremurile când aveai întreaga mea viață în mâinile tale. Și eu privesc la ele cu uimire, și cu alte emoții, foarte diferite.

Voi fi eliberat, dacă totul merge bine, către sfârșitul lui mai și sper să mă duc imediat într-un sătuc de la malul mării, în străinătate cu Robbie și More Adey. Marea, cum spune Euripide într-una dintre piesele lui despre Ifigenia, spală petele și rănile lumii. Θάλασσα κλύζει πάντα τ᾽ἀνθρώπων κακά.*

Sper să stau măcar o lună cu prietenii mei și să câștig, în compania lor afectuoasă și vindecătoare, pace și echilibru și un suflet mai puțin tulburat, o dispoziție mai blândă. Tânjesc în mod bizar după marile

---

* *Thálassa klýzei pánta t'anthrópon kaká* (Euripide, *Ifigenia în Taurida*).

lucruri simple, primitive, precum Marea, nu mai puțin mamă pentru mine decât Glia. Mi se pare că toți privim prea mult Natura și trăim prea puțin cu ea. Discern o atitudine foarte sănătoasă la greci. Ei nu pălăvrăgeau despre apusuri de soare și nu discutau dacă umbrele de pe iarbă sunt de fapt mov sau nu. Ei înțelegeau însă că marea este pentru înotător și nisipul pentru picioarele alergătorului. Iubeau copacii pentru umbra pe care o făceau și pădurea pentru liniștea ei la amiază. Lucrătorul din vie își punea o cunună din iederă în jurul părului pentru a-l apăra de razele soarelui când stătea aplecat asupra butașilor tineri, iar pentru artist și atlet, cele două tipuri pe care ni le-au dat grecii, ei împleteau ghirlande din frunzele amarului laur și din pătrunjel-sălbatic, care altfel n-ar fi fost de nici un folos omului.

Numim epoca noastră o epocă utilitaristă, și nu cunoaștem rolul nici unui lucru simplu. Am uitat că Apa poate să curețe, iar Focul să purifice, și că Glia ne e mamă tuturor. În consecință, Arta noastră este despre Lună și se joacă cu umbre, în timp ce arta grecilor este despre Soare și are de-a face direct cu lucrurile. Sunt sigur că forțele elementare purifică și vreau să mă întorc la ele și să trăiesc în prezența lor. Firește, pentru cineva atât de modern ca mine, *enfant de mon siècle**, fie și doar să privesc lumea va fi întotdeauna minunat. Tremur de plăcere când mă

---

* „Fiu al secolului meu“ (în limba franceză, în original).

gândesc că în ziua în care voi părăsi închisoarea salcâmul-galben și liliacul vor fi înfloriți în grădini și că voi vedea vântul însuflețind de o frumusețe neobosită aurul unduitor al unuia și făcându-l pe celălalt să-și scuture movul pal al petalelor ca întreg văzduhul să-mi pară arab. Linnaeus a căzut în genunchi și a plâns de bucurie când a văzut pentru prima dată fâșia lungă de pământ dintr-un ținut muntos al Angliei îngălbenite de florile superb înmiresmate ale banalei drobițe, și știu că și pe mine, pentru care florile sunt parte a dorinței, mă așteaptă lacrimi în petalele vreunui trandafir. Așa a fost mereu, încă din copilărie. Nu există culoare ascunsă în cupa unei flori sau cochilia unei scoici la care, printr-o subtilă empatie cu însuși sufletul lucrurilor, firea mea să nu reacționeze. Asemeni lui Gautier, am fost întotdeauna unul dintre aceia „*pour qui le monde visible existe*“*. Sunt conștient însă acum că, dincolo de toată această Frumusețe, oricâtă satisfacție mi-ar da ea, stă ascuns un Spirit, iar figurile și formele pictate nu sunt decât modurile lui de manifestare, și cu acest Spirit vreau să ajung în armonie. M-a obosit limbajul articulat al oamenilor și lucrurilor. Misticul în Artă, Misticul în Viață, Misticul în Natură – iată ce caut eu, și poate în marile simfonii ale Muzicii, în inițierea în Tristețe, în adâncurile Mării îl voi găsi. Este absolut necesar pentru mine să-l găsesc undeva.

---

* „Pentru care lumea vizibilă există“ (în limba franceză, în original).

Orice proces este o încercare grea în viața cuiva, așa cum orice sentință este o condamnare la moarte, iar eu am fost judecat de trei ori. Prima dată am părăsit boxa acuzaților ca să fiu arestat, a doua oară ca să fiu dus înapoi în arestul poliției, iar a treia oară ca să intru într-o închisoare pentru doi ani. Societatea, așa cum am construit-o noi, nu va mai avea loc pentru mine, nu-mi va putea oferi nici unul; Natura însă, ale cărei dulci ploi cad peste drepți și nedrepți deopotrivă, va avea grote în stânci unde mă voi putea ascunde și văi tainice în tăcerea cărora voi putea plânge netulburat. Ea va împodobi noaptea cu stele ca să pot rătăci prin întuneric fără să mă împiedic și va trimite vântul peste urmele pașilor mei pentru ca nimeni să nu mă găsească și să-mi facă rău; ea mă va spăla în ape bogate și cu ierburi amare mă va vindeca.

După o lună, când trandafirii de iunie sunt în toată opulența lor lascivă, voi aranja prin Robbie, dacă mă voi simți în stare, să ne întâlnim în vreun oraș liniștit din străinătate precum Bruges, ale cărui clădiri cenușii, canale verzi și străzi răcoroase și tăcute m-au fermecat cu ani în urmă. Va trebui să-ți schimbi numele pentru acest prilej. Micul titlu cu care te împăunai atâta – și care într-adevăr îți făcea numele să sune precum cel al unei flori – va trebui să capituleze, dacă vrei să mă vezi *pe mine*; așa cum și numele *meu*, cândva atât de muzical pe buzele Faimei, va trebui să fie abandonat de mine la rândul său. Cât de îngust, de meschin, de incapabil să-ți poarte poverile este

secolul ăsta al nostru! Îi poate oferi Succesului palatul său de porfir, dar pentru Tristețe și Rușine nu păstrează nici măcar o colibă de nuiele în care să se poată adăposti; tot ce poate face pentru *mine* este să-mi ceară să-mi schimb numele cu un altul, când până și Evul Mediu mi-ar fi dat o rasă de călugăr sau o cârpă cu care-și acoperă fața leproșii, în dosul căreia să am pace.

Nădăjduiesc că întâlnirea noastră va fi așa cum trebuie să fie o întâlnire între mine și tine după tot ce s-a întâmplat. Pe vremuri, a fost mereu o prăpastie largă între noi, prăpastia dintre Arta realizată și cultura căpătată; acum este o prăpastie și mai mare, prăpastia Tristeții; dar pentru Umilință nimic nu este imposibil, iar pentru Iubire totul este ușor.

Cât privește scrisoarea ta către mine ca răspuns la aceasta, poate fi cât de lungă sau cât de scurtă dorești. Scrie pe plic: „Guvernatorului Închisorii MS, Reading". Înăuntru, într-un alt plic, deschis, pune scrisoarea către mine: dacă hârtia e foarte subțire, nu scrie pe ambele părți, căci este greu pentru ceilalți să citească. Eu ți-am scris în deplină libertate. Poți să-mi scrii la fel. Ceea ce vreau să aflu de la tine este de ce nu ai încercat niciodată să-mi scrii, din august acum doi ani, mai ales că, în mai anul trecut, acum unsprezece luni, știai, și ai recunoscut față de alții că știai, cât de mult m-ai făcut să sufăr și cât de conștient sunt de asta. Am așteptat lună după lună să aflu vești de la tine. Chiar dacă nu te-aș fi așteptat, ci ți-aș fi

închis ușa, ar fi trebuit să-ți amintești că Iubirii nimeni nu-i poate închide ușa pentru totdeauna. Judecătorul nedrept din Evanghelie* ajunge în cele din urmă să dea o sentință dreaptă pentru că Dreptatea vine să bată zilnic la ușa lui; noaptea, prietenul în inima căruia nu există prietenie adevărată îi cedează în cele din urmă prietenului său „din cauza insistențelor sale“. Nu există în nici o lume închisoare în care Iubirea să nu poată forța intrarea. Dacă n-ai înțeles asta, n-ai înțeles nimic despre Iubire. Apoi, spune-mi totul despre articolul tău despre mine din *Mercure de France*. Știu câte ceva. Mai bine citează-mi din el. E tipărit. De asemenea, spune-mi care sunt termenii exacți ai dedicației pe volumul tău de poezii. Dacă e-n proză, citează-mi proza; dacă e-n versuri, citează versul. Nu am nici o îndoială că e frumoasă. Scrie-mi cu toată sinceritatea despre tine: despre viața ta, despre prieteni, despre ocupațiile și cărțile tale. Povestește-mi despre volumul tău și despre cum a fost primit. Orice ai de spus despre tine spune-o fără teamă. Nu scrie lucruri pe care nu le crezi – asta-i tot. Dacă e ceva fals în scrisoarea ta, îl voi detecta imediat. Nu în zadar, fără nici un scop, în cultul meu de-o viață pentru literatură am devenit

> Zgârcit cu sunete și cu silabe
> Cum era Midas cu galbenii săi.**

* Vezi Luca 18, 1–5.

** John Keats, *On the Sonnet*.

Mai amintește-ți că încă nu te cunosc. Poate că încă mai trebuie să ne cunoaștem.

Ție mai am un singur lucru să-ți spun. Nu te teme de trecut. Dacă oamenii îți spun că este irevocabil, nu-i crede. Trecutul, prezentul și viitorul nu sunt decât o clipă în ochii lui Dumnezeu, și sub ochii lui trebuie să încercăm să trăim. Timpul și spațiul, succesiune și întindere, sunt mereu condiții întâmplătoare ale Gândirii. Imaginația le poate transcende și le poate muta într-o sferă liberă a existențelor ideale. Și lucrurile sunt, în esență, ceea ce vrem noi să le facem. Un lucru *este* în funcție de felul în care îl privește cineva. „Acolo unde alții“, spune Blake, „văd doar Zorii venind de peste deal, eu îi văd pe fiii Domnului strigând de bucurie“. Am pierdut irecuperabil ceea ce părea lumii întregi și mie însumi viitorul meu atunci când m-am lăsat provocat să deschid proces împotriva tatălui tău; de fapt, îl pierdusem, aș spune, cu mult înainte de asta. Ceea ce se așterne în fața mea este trecutul. Trebuie să ajung să-l văd cu alți ochi, să fac lumea să-l vadă cu alți ochi, să-l fac pe Dumnezeu să-l vadă cu alți ochi. Nu pot reuși asta ignorându-l, desconsiderându-l, lăudându-l sau negându-l. Nu pot face asta decât acceptându-l complet ca pe o parte inevitabilă a evoluției vieții și a caracterului meu, plecând capul în fața a tot ce am suferit. Cât de departe sunt de adevăratul echilibru al sufletului îți arată cât se poate de limpede această scrisoare, cu schimbările ei nesigure de dispoziție, cu disprețul și amărăciunea

ei, cu aspirațiile ei și incapacitatea de a realiza acele aspirații. Dar nu uita în ce școală cumplită îmi îndeplinesc sarcina. Și așa incomplet, imperfect cum sunt, încă mai ai multe de câștigat de pe urma mea. Ai venit la mine să înveți Plăcerea Vieții și Plăcerea Artei. Poate că sunt ales să te învăț ceva mult mai minunat: sensul Tristeții și frumusețea ei.

Cu afecțiune, prietenul tău,

OSCAR WILDE

De Profundis,
după *In Carcere et Vinculis*

În ziua de 30 noiembrie 2011, adică la o sută unsprezece ani de la moartea lui Oscar Wilde, estetul *par excellence*, Parisul, ultima mare urbe europeană onorată de trecerea sa prin lume, asista la un ritual *sui generis*. În cimitirul Père Lachaise se inaugura monumentul funerar restaurat anume pentru a fi ferit de efluviile emoționale ale fanilor. De ani de zile, structura experimentală în net contrast cu cavourile tradiționale din preajmă se acoperea, de la o lună la alta, de tot mai multe urme de ruj de buze, amprente lăsate de admiratorii și admiratoarele lui Wilde, dintre care o mare parte membri ai comunității *gay* de oriunde. Nuanțe de la grena-maroniu la roz-sidefiu înveseleau ad hoc cenușiul monumentului cubic și cubist conceput de Jacob Epstein și ridicat în 1914. Wilde murise la 30 noiembrie 1900, exilat, într-o stare de jalnică sărăcie, suferind de diverse afecțiuni, incapabil să-și plătească masa zilnică, ironizând, cu o ultimă sforțare, imposibilitatea de a-și achita o rețetă medicală costisitoare. Conchisese că va trebui să moară așa cum trăise, adică depășindu-și cu bună știință mijloacele! Avea să odihnească în cimitirul Bagneux, din

afara Parisului, până la 19 iulie 1909, când rămășițele sale pământești erau transferate la cimitirul național al Franței. Anii '80 ai secolului trecut marcau începutul unui cult special pentru Oscar Wilde și Jim Morrison, materializat în vizite ritualice la mormintele acestora și prelungi momente de meditație. În 2011, singularul *memento mori* wildean realizat cu sprijinul unei persoane rămase anonime era încercuit cu un perete de cristal, după curățarea urmelor cosmetice. Artistul căruia i se adresau post-mortem își cosmetizase întreg traseul existențial într-un fel cu totul aparte.

Oscar Fingal O'Flahertie Wills Wilde făcuse din excesul de inițiale duble ale numelui său (de câte două ori O, F și W) o carte de vizită în saloanele vremii și în sălile de teatru în care, în anii 1880–1890, era celebritatea absolută, semnatar al unor comedii de enorm succes, precum *The Importance of Being Earnest*, *An Ideal Husband* și *Lady Windermere's Fan*. Convins că arta nu face defel compromisuri cu realitatea, pe care, funciar, o respinge, întrucât își clădește un spațiu identitar în posesiune exclusivă, Wilde devenise maestrul desăvârșit al expresiei calofile, deținătorul ultimelor taine ale *artei conversației*, inegalabilul *causeur* remarcat pe dată în cercurile de *high life*, precum în cafenele, în redacțiile ziarelor zilei, în vizitele scrobite ale societății victoriene. La antipodul rigorilor acesteia, Wilde se dovedea tot mai *wild* în modul de raportare la pulsațiile lumii, fie acestea spumos mondene, de suprafață, ori grave, de profunzime.

De Profundis este titlul atașat de către prietenul Robert Ross, zis Robbie, textului scris de Oscar Wilde în închisoarea de la Reading. Ajuns aici după întemnițarea, mai întâi la Pentonville, apoi la Wandsworth, rafinatul om de spirit este pușcăriașul eminamente absurd: delicat și elegant chiar în mizerie, generos până la a-și da ultimul penny pentru a salva doi copii aruncați după gratii și măcinați de deznădejde și suferințe atroce, dublinezul adoptat de Londra afluentă beneficiază, în cele din urmă, de bunăvoința unui inspector al penitenciarelor și poate să-și facă un program zilnic de lecturi fundamentale. Între spălarea matinală a pardoselei celulei, plimbarea zilnică în tăcere totală a întemnițaților prin curtea penitenciarului și câțiva dumicați înghițiți cu noduri pe marginea patului de metal, emaciat, slăbit și tot mai afectat de boli, acest *dandy* exemplar încearcă să se salveze de la descumpănirea finală prin artă. Citește *De Civitate Dei* și *Confesiunile* Sfântului Augustin, panseuri pascaliene, *The Renaissance* a mentorului său necondiționat Walter Horatio Pater, consultă sistematic excepționalul lexicon de greacă veche întocmit de Liddell și Scott (primul, tatăl faimoasei Alice, eroina din țara minunilor a lui Lewis Carroll), *Corpus Poetarum Latinorum*, un dicționar și o gramatică a limbii italiene, precum și, cu perseverență, *Infernul* lui Dante în original!

Sentința de doi ani de muncă silnică pronunțată la 25 mai 1895 nu îi este scurtată, în ciuda problemelor

grave de sănătate care vor culmina cu o meningită, de care va și muri, la trei ani după eliberare. În intervalul ianuarie–martie 1897, redactează câte o pagină pe zi, condiție impusă de autoritățile penitenciarului, o scrisoare către lord Alfred Douglas. Foaia i se ia, la sfârșitul zilei, cu promisiunea, de altfel respectată, ca textul integral să i se înmâneze la ieșirea din închisoare. Este ceea ce cunoaștem noi acum drept *De Profundis*, titlu amintind de Psalmul 130, textul fiind numit de către Wilde însuși *Epistola: In Carcere et Vinculis*. Wilde fusese umilit prin expunere publică, pe peronul unei gări, la unul dintre transferurile penitenciare, fiind purtat în zeghe și cătușe. Recunoscut de către călători și trecătorii întâmplători, fusese acoperit de scuipat și hulit cu aceeași energie cu care fusese aclamat la scenă deschisă în teatrele șic ale capitalei britanice. Răbufnirea din adâncuri așternută pe hârtie *în carceră și în lanțuri* este o impresionant de lungă (circa cincizeci de mii de cuvinte) și emoționantă scrisoare. Articulațiile acestui text confesiv *sui generis* refac traiectul blestemat al relației cu Douglas, iubitul alintat cu numele de Bosie.

Relația cu lordul Douglas debutase în 1891, la Oxford, unde aristocraticul efeb era student de profesie, neinteresat de dobândirea unui titlu universitar, implicat, mai curând, în publicarea unui periodic efemer intitulat *The Spirit Lamp* și promovându-se drept „*Uranian poet*". Comunitatea *uraniană* alcătuită din persoane de „al treilea sex", adică bărbați cu psihic

feminin, atrași, ca atare, sexual, de alți bărbați, intra în vădită coliziune cu stricteța morală a establishmentului victorian. Declinul și ruina lui Wilde vin în trena unui șir de situații imprudente în care artistul acreditat și pupilul său în căutare de faimă nemeritată sunt prinși ca într-un clește. De ambele părți, familia este oripilată de legătura lor. Joacă dur marchizul de Queensberry, tatăl lui Douglas, care îi dă în vileag, aruncând peste bord un imens capital de stimă și respect cu care se legitima dramaturgul zilei. Wilde recurge la instanța de judecată, apoi își retrage acuzația. Mișcarea îi este fatală: acuzatorul este acuzat de obscenitate și întemnițat. Începe să se deruleze un interval profund tragic, de-a lungul căruia căderea publică este ireversibilă.

La Magdalen College, Oxford, Wilde studiase limbile clasice (*the Greats*). În plin avânt al tehnologiei moderne din perfidul Albion, literatura și cultura Antichității clasice greco-latine dădeau încă măsura distincției intelectuale moderne. Pavăza în fața imediatului cotidian, tern, brutal și indiferent la adierile spiritului, devine pentru el însăși rațiunea de a fi. Practicând un stil de viață excentric – de la extravaganța sartorială și părul lung, aranjat și parfumat cu mare pedanterie, la ritualice lecturi inspirate de Pater și Ruskin, între rafturile bibliotecii personale ornate cu pene de păun, flori și fructe exotice, porțelanuri și variate *objets* orientale – Wilde își construiește o identitate programatic estetică și estetizantă, sfidând simțul practic și gustul

comun al realității, ignorând relația cu oamenii obișnuiți, retrăgându-se tot mai mult într-un cocon artificial.

Caracterul de *artefact* al propriei vieți subîntinde profilul său identitar ca atare. Blake abhorase fabricile satanice ale Albionului industrial, Keats găsise refugiu în Antichitatea clasică și medievala Provence cavalerească, Byron blamase Londra descompusă. Wilde, romantic târziu și adept al turnului de fildeș paradigmatic, respinge frontal arta mimetică a Occidentului nutrită de precepte și învățături ale moștenirii aristotelice, optând pentru un fel de orientalism conceptual, în care arta rămâne, dimpotrivă, sugestivă și evocatoare a unor mesaje-cheie, necum referențial recognoscibilă în traseul parcurs în lumea noastră căzută. Estetul își formulează poziția funciară ca una de relație simbolică multiplă cu arta și cultura epocii. În tainițele suferinței strigă *de profundis* cu înțelepciunea dobândită scump: fiecare și orice muritor este angajat simbolic într-o relație cu însuși secretul vieții. Iar secretul vieții este suferința. Carcera și lanțurile nu sunt decât literal cele circumstanțiale. În esență, specia umană ar trebui să se înfrupte din rodul tuturor pomilor dăruiți lumii de Dumnezeu, or aceștia nu cresc numai la soare și căldură, ci și la umbră și la răcoare. Claustrarea instituționalizată îl învață lecția umilinței, care va da un nou contur eului său tulburat.

De Profundis este de interpretat cu folos tocmai în sensul celor de mai sus. Ca literatură confesivă, epistola redactată cu trudă, zile și zile la rând, este nu

doar strigătul personal de durere, ci încă o piesă de inventar a culturii europene punctată de nume precum Augustin, Bunyan sau Rousseau. Filonul religios dă o turnură specială mărturiilor formulate. Crezul estetic rămâne neatins: totul este subordonat artei, Artei. Și Arta este cea de la care condamnatul cere iertare, dar Dumnezeu, prezent ca Fiul Său Isus Cristos, pune tușa finală la fiecare componentă a argumentației.

Epistola are două mari articulații. În prima parte, Wilde reface legătura cu iubitul care nu l-a meritat, evocă momente ale vieții nesăbuite trăite împreună și îi reproșează acestuia emfaza găunoasă, vanitatea iubirii de sine, superficialitatea. În mod special resimte ca o lovitură nemeritată aserțiunea imberbă aruncată, cândva, în față de *poseur*-ul răsfățat: „Când nu ești pe piedestal, nu ești interesant.“ De incriminat nu este însă numai amantul ingrat și ucenicul nicicând capabil a deveni maestru, ci însuși maestrul lui, care-și amintește, târziu, ariditatea creatoare întreținută de *pasiunea superficială*. Partea a doua trasează pașii *profundei maturizări spirituale* cu care îl învestește, departe de lumea dezlănțuită, relația directă, pătimită și asumată cu Fiul Domnului. Cristos este – în cel mai wildean mod – artistul individualist, *romanticul* în sine, cel mai potențat dintre creatorii acestei lumi pentru a înțelege, prin trăire imediată, taina ultimă a vieții: suferința.

Pe fundalul cultural care o cuprinde, această neverosimil de detaliată epistolă amintește de tradiția

retorică occidentală la care subscrie autorul. *Confessio peccati*, adică admiterea păcatelor personale, explică remușcarea de a se fi lăsat pradă ușoară unei legături pasagere, în pofida creației de anvergură. Există, totodată, formulări de *confessio laudis*, în care Wilde apără cu tărie legile estetice pe care a jurat o viață. Identificarea lui Cristos cu Artistul Ideal este, în sensul unei *clamatio de profundis*, tocmai recunoașterea supremației estetice ca *lege profundă* a lumii. Pe urmele platonicului *kalokagathon*, Wilde reia explicația dată, naiv și fără consecințe efective, instanței care îl condamna: cea mai frumoasă formă de iubire este cea a spiritului, în care identitatea sexuală este cu totul superfluă, în care trupul este extensia trecătoare a spiritului, iar frumosul se confundă perfect cu adevărul și binele. În *Epistola: In Carcere et Vinculis* servul netăgăduit al Frumosului alege, în linia conversației sapiențiale, să-și traseze o *vita nuova* după eșecul public.

Dantescă, așadar, nu este doar *descinderea în infern* ca inițiatic topos existențial, ci chiar plămădirea *identității profunde* pe care o dobândește întemnițatul, pentru a se arăta, mai apoi, lumii ca *profund eliberat*. Estetul respinge incriminarea în temei moral a relației cu „Bosie" și vede, din contra, o perversă plăcere în a ataca instituția care îi dă verdictul. Marginalizarea la care este supus se preface în instituirea unui nou ego, unul și filozofic, și existențial, motivat prin adeziunea necondiționată la Frumos. El se automodelează de pe poziția oficial recunoscută a omului marginalizat,

dar intim resimțită ca o formă *profundă* de putere în raportul cu lumea. Apăsat de truda impusă și de înstrăinarea emoțională față de cei apropiați, Wilde găsește în scris o formă de muncă incomparabil mai cathartică.

Idol în *high life*-ul londonez între 1888 și 1895, timp în care vorbise despre *adevărul măștilor*, Oscar Wilde conchidea că oamenii se prezintă în lume nu cu chipul croit de coduri etice, ci cu imaginea pe care numai Arta este capabilă să o traseze în cele mai mici detalii. În fața dramei externe la care participăm fără voia noastră, el găsea *alianța profundă cu Arta* drept singura soluție. Artistul Suprem, al cărui nume este Cristos, îi apărea ca adevăratul și profundul țap ispășitor nemeritat de o umanitate mediocră și rea, mulțumită cu confortul realismului burghez. Wilde trăise plăcerea extravaganței în propria familie, în care mama, fiica unui procuror de provincie din Irlanda, își făcea reclamă mondenă cu numele său, Jane Francesca Agnes Elgee, pretinzând că este o formă coruptă de la Alighieri! Tatăl, sir William, era mare afemeiat și petrecăreț, cu o seamă de copii nelegitimi și o sete neostoită de cheltuieli excentrice, printre care nobilul obicei de a achiziționa cărți vechi. Oscar însuși curtase o frumusețe stranie pe nume Florence Balcombe, care avea să se mărite cu Bram Stoker, semnatarul celebrului roman horror *Dracula*. La apoteoza celebrității sale londoneze, Oscar Wilde avusese ce să moștenească, pentru a etala în fața unui public doritor de extravaganță:

circula cu cabrioleta, cobora de câteva ori, înainte de a ajunge la destinație, să-și cumpere încă o floare pentru butoniera jiletcii, pentru a o schimba cu următoarea, mai exotică și mai pervers atrăgătoare, oferea cadouri *chic* „băieților“ preferați, se prezenta în costumație flamboaiantă la expoziții, concerte și spectacole dramatice de succes, devenea instantaneu centrul atenției la seratele și cinele elegante pe care le frecventa pentru a se institui ca *profund altfel* decât cei din jur…

Exilul parizian de trei ani, după eliberarea din penitenciarul Reading, îi servea, cu aceeași monedă a excesului, reversul medaliei publice: ignorat și ocolit de cei care odinioară îl adoraseră, chiar și de către francezii care aclamaseră piesa *Salomé*, scrisă în franceză, londonezul cândva dublinez devenea un parizian paria. Ross singur nu-l abandonase. În 1905, prietenul și executorul literar al artistului avea să dea publicului curios o ediție expurgată a scrisorii pe care o intitula, cu această ocazie, *De Profundis.* Din această variantă, dispăreau referințele la familia Queensberry, iar manuscrisul donat maiestuosului British Museum era acompaniat de obligația legal consfințită ca textul să nu apară integral până în 1960. Coincidența cu soarta romanului lui D.H. Lawrence *Lady Chatterley's Lover* pare un exercițiu estetic demn de imaginația wildeană, mai curând decât frustă suprapunere cronologică. În felul lor, și romanul laurențian, și epistola scrisă *de profundis*, și *The Ballad of Reading Gaol*

semnate de Wilde deschideau deceniul eliberării identitare care a rămas în memoria colectivă sub numele de „Swinging Sixties“. Prin ușile larg deschise atunci pășeau și admiratorii lui Jim Morrison, deopotrivă fani ai lui Oscar Wilde, în cimitirul Père Lachaise.

MIHAELA ANGHELESCU IRIMIA